

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME

Neslihan YILDIZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2015

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME

Neslihan YILDIZ

Danışman: Doç. Dr. Zuhall ERGEN

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Neslihan COŞKUN KARADAĞ

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Sevinç YARAŞIR TÖLÖMCE

YÖKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2015

ukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,
Bu alışma, jürimiz tarafından Maliye Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS
TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Zuhall ERGEN
(Danışman)

ye: Yrd. Doç. Dr. Neslihan COşKUN KARADAğ

ye: Yrd.Doç. Dr. Sevinç YARAşIR TLMCE

ONAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen ğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2015

Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt NAL
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirilişlerin, izelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanundaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 05 / 06 / 2015

İMZA

Adı Soyadı



ÖZET

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME

Neslihan YILDIZ

Yüksek Lisans Tezi, Maliye Anabilim Dalı

Danışman : Doç. Dr. Zuhul ERGEN

Haziran 2015, 104 sayfa

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kadın ve erkeklerin ihtiyaçlarının eşit ve adil karşılanmasını, yükümlülüklerinin de aynı şekilde hakça dağıtılmasını öngören bir bütçeleme anlayışıdır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme sadece kadınlara yönelik ayrı bir bütçeyi öngörmemekte, farklı kesimlerin farklı ihtiyaçları olabileceğini göz önünde bulundurarak kamu kaynaklarının toplumun bütününe eşit olarak kullanılabileceği bir bütçeleme anlayışını ifade etmektedir.

Toplumların değişen ihtiyaçlarına paralel olarak bütçe sistemleri de değişmiş ve günümüze kadar pek çok bütçeleme sistemi kullanılmıştır. Bütün bu bütçe çeşitlerinin ortak tarafı devletin kamu yararını gerçekleştirmek, en etkin sonuca ulaşabilmek için gelir toplaması ve harcamalar yapmasıdır. Gelir ve harcamaları dengede tutan bütçeler sosyal politikaların gerçekleştirilebilmesi için de araç olarak kullanılmaktadır.

Dünyada da küreselleşmenin, bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmelerin etkisiyle kamu yönetimi alanında yeni reformlar yapılmaya başlanılmıştır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme daha etkin ve daha verimli bir kamu hizmeti sunulabilmesi için yapılan reform konularından biridir. Devlet bütçesinde cinsiyete yönelik düzenlemelere ilk yer veren ülke Avustralya olmuştur. Ardından tüm dünyada bu alanda çalışmalar artmıştır.

Türkiye’de Avrupa Birliği’ne (AB) tam üye olabilmek için sosyal, siyasal, ekonomik ve hukuksal alanlarda önemli reformlar gerçekleştirmektedir. Türkiye’nin AB süreci eğitim, sağlık, yargılama, insan hakları gibi birçok alanda köklü değişiklikler yapmayı gerektirmektedir. AB müktesebatında insan haklarının bir parçası olan kadın haklarının korunması, dezavantajlı durumda bulunan kadınların statüsünün düzeltilmesi, mevcut cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesi ülkemizde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının bütün plan ve programlara yansıtılmasıyla mümkündür. Sosyal,

siyasal, ekonomik alanlarda yapılacak düzenlemelerde bir araç olarak kullanılan bütçenin toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısıyla ele alınması bu açıdan önem taşımaktadır.

Çalışmamızda öncelikle bütçe ve sosyal bütçeleme kavramlarını anlattıktan sonra toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeden, dünyadaki uygulama örneklerinden ve son olarak da Türkiye’deki toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışıyla ilgili gelişmelerden bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bütçeleme, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın.



ABSTRACT**GENDER RESPONSİVE BUDGETİNG****Neslihan YILDIZ****Master Thesis, Department of Finance****Süpervisor: Assoc. Prof. Dr. Zuhall ERGEN****June 2015, 104 pages**

Gender responsive budgeting is a kind of budgeting approach which equally and fairly meets the needs of men and women and distributes their obligations likewise. Gender responsive budgeting does not demand a different budget only for women. It also considers the different needs of different groups. In addition, gender responsive budgeting claims that the public sources can be used equally by the whole society.

The budget system changed many times until today since the needs of societies changed. The common side of all budgeting systems is to provide the public interest, collect revenue and spend them in order to reach the most efficient result. The budgets providing the balance between the revenue and expenditure are used as means of the implementation of social policies.

The construction of new reforms in public administration has been started owing to globalization and developments in the science and technology. Gender responsive project is one of the reform subjects which is prepared to provide more efficient public service. The first country whose budget includes the arrangements about gender is Australia. After that, these kind of studies increase all over the world.

In Turkey, some social, political and economic reforms are applied in order for a member of European Union. Turkey's EU process requires many changes in education, health, justice systems and human rights. In this process, protecting women rights, increasing the statues of women, preventing gender inequalities can be possible thanks to gender responsive budgeting. Because of that reason, gender responsive budgeting has an important role in the social, political and economic arrangement.

In this study, firstly the concepts of budget and social budgeting are defined. After that, gender responsive budgeting and its implementations in the world are

explained. Lastly, the implementations of gender responsive budgeting in Turkey are analyzed.

Keywords: Budgeting, gender equality, women.



ÖNSÖZ

Teknolojinin geliştiğı, bilginin herkesin parmaklarının ucunda olduğı günümüzde insanlar dünyadaki gelişmelerden, sahip oldukları haklardan ve başka ülkelerdeki insanların ne gibi haklara sahip olduğundan kolayca haberdar olmaktadır. Diğer her şey gibi bütçeleme anlayışı da çağın yenilikleri, dönemin ihtiyaçlarından etkilenmiştir. Uluslar arası kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin de çalışma ve destekleriyle toplumda geri plana itilmiş, seslerini duyuramayan kesimlerin haklarını gözeten bütçeleme anlayışı olan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı toplumdaki dezavantajlı kesimlerin gereksinimlerini gözeterek hazırlanan bir bütçeyi öngörmektedir.

Çalışmamızda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin; toplumdaki her kesimin ihtiyaçlarını gözetmesi, daha demokratik bir ortam yaratması, cinsiyet eşitsizliğinin getirdiğı olumsuz sonuçları gidererek kadınları gerek ekonomik hayatta gerekse sosyal hayatta daha görünür kılması, onların da istihdama katılımını sağlaması ve böylece daha etkili, hızlı sonuç alınabilen bir kalkınmaya yardımcı olması nedeniyle gerekli olduğu ortaya konulmuştur.

Araştırma sırasında bana zaman ayıran ve katkıda bulunan Danışmanım Doç. Dr. Zuhale ERGEN'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
TABLolar LİSTESİ	xiii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Açısından Bütçe ve Sosyal Bütçeleme.....	1
1.2. Bütçe Kavramı	2
1.3. Bütçeleme İlkeleri.....	3
1.4. Bütçeleme Sistemleri	10
1.4.1. Geleneksel (Klasik) Bütçeleme Sistemi	10
1.4.2. Performans Bütçe Sistemi.....	11
1.4.3. Program Bütçe Sistemi	12
1.4.4. Planlama- Programlama- Bütçeleme Sistemi	14
1.4.5. Sıfır Tabanlı Bütçeleme Sistemi	15
1.4.6. Performans Esaslı Bütçeleme Sistemi	17
1.5. Sosyal Bütçeleme	19

BÖLÜM II

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME VE DÜNYA ÖRNEKLERİ

2.1. Feminizm ve Feminist İktisat	24
2.2. BM’de Geçmişten Günümüze Toplumsal Cinsiyet Eşitliğiyle İlgili Yaşanan Gelişmeler	26
2.3. Cinsiyet Roller ve Cinsiyet Önyargıları	27
2.4. Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kavramları.....	29
2.5. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Duyarlılığının Tüm Ana Plan ve Programlara	

Dahil Edilmesi (Gender Mainstreaming).....	32
2.6. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Gelişimi	33
2.7. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme	34
2.8. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Analizinde Kullanılan Araçlar	40
2.9. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemede Başvurulacak Araçlar	41
2.10. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemede Yer Alan Aktörler	43
2.11. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Amaçları	46
2.12. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Yararları	49
2.13. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Yapılırken Göz önünde Bulundurulması Gereken İlkeler.....	51
2.14. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Uygulamasına İlişkin Ülke Örnekleri. .	52
2.14.1. Avustralya	53
2.14.2. Güney Afrika	54
2.14.3. İsveç	55
2.14.4. Birleşik Krallık	56
2.14.5. Raunda	56
2.14.6. Fransa.....	57
2.14.7. Avrupa Birliği	57
2.14.8. İskoçya	58
2.14.9. Filipinler, Hindistan, Malezya	59
2.14.10. İtalya, Hollanda.....	59
2.14.11. Meksika, Fas, Uganda.....	60

BÖLÜM III

TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME

3.1. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Gelişimi	61
3.2. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Gerekliliği.....	68
3.3. TBMM’nin Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Konusundaki Rolü	76
3.4. Maliye Bakanlığı’nın Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Konusundaki Rolü	77
3.5. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Konusundaki Rolü	78

3.6. Türkiye İstatistik Kurumunun Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme konusundaki Rolü	78
3.7. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve Yüksek Öğretim Kurumu'nun Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Konusundaki Rolü	79
3.8. Türkiye'nin AB'ne Uyum Sürecinde Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemeyle İlgili Gelişmeler	79
3.9. Türkiye'de Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Yaklaşımına Yönelik Yapılan Çalışmalar	83

BÖLÜM IV

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç	91
4.2. Öneriler	92
KAYNAKÇA	95
ÖZGEÇMİŞ	104

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
SIGMA	: Yönetişim ve Yönetimi Geliştirmek İçin Destek
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
CEDAW	: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
WBI	: Kadın Bütçe İnisiyatifi (The Women's Budget Group Initiative)
İKBG	: İskoç Kadın Bütçe Grubu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Nüfusun İşgücü Durumu, 2004-2014.....	69
Tablo 2. Eğitim Durumu ve Meslek Ana Grubuna Göre Cinsiyete Dayalı Ücret Farkı	70
Tablo 3. Bitirilen Son Öğretim Kurumu ve Cinsiyet Oranı	72
Tablo 4. Seçim yılı ve Cinsiyete Göre Milletvekili Sayısı ve Meclisteki Temsil Oranları.....	74
Tablo 5. Cinsiyete Göre Bakan Sayısı.....	75



BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Açısından Bütçe ve Sosyal Bütçeleme

Bireyler günümüzde demokratikleşme, ekonomik kalkınma, bilim ve teknolojiadaki gelişmeler, toplumlardaki eğitim düzeyinin ve uluslararası iletişimin artmasına paralel olarak bireyler hak hürriyetler konusunda daha bilinçli hale gelmişler ve daha fazlasını istemeye başlamışlardır. Bundan dolayı hak ve hürriyetlerin kapsamı genişlemiştir.

Son yıllarda kamu hizmetlerinde etkililiğin sağlanması için kamu yönetimi alanında çeşitli reformlar yapılmaktadır. Bu bağlamda daha önce kamu hizmetlerinden yeterince faydalanamayan çocuklar, kadınlar ve engellilerin hakları ön plana çıkmış ve bunların da toplumun diğer kesimleri ile eşit olması gerektiği fikri doğmuştur. Özellikle kadın erkek eşitliğinin her alanda sağlanması için uluslar arası alanda ve yerel bazda çabalar oluşmaya başlamıştır. Dolayısıyla devletlere hem kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanılmasını sağlamak hem de sosyal, siyasal, kültürel kalkınmayı gerçekleştirmek görevi düşmektedir. Bu amacın yerine getirilmesi için yapılan kamu harcamalarının, mevcut kaynaklara göre dengeli bir şekilde yapılması gerekmektedir. Bu da bütçe kavramını karşımıza çıkarmaktadır.

Kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi, kamu gelirlerinin toplanabilmesi için bütçeler büyük önem taşımaktadır. Özellikle son yıllarda toplumdaki ihtiyaçları gözeterek hazırlanan bütçe türü sosyal bütçe kavramı; bütçede mali ve ekonomik politikalar yanında sosyal ve kültürel programların da yer alabildiğinin bir göstergesi olmuştur. Bu anlamda sosyal ihtiyaçlara da cevap vererek daha eşit toplum yaratan, verimli ve etkili bir ekonomi sağlayan, siyasal süreçlere katılımı daha aktif hale getiren, kamu yönetiminin hesap verilebilir olmasına katkıda bulunan bütçeleme türü olarak toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı önem kazanmaktadır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının daha iyi anlaşılabilmesi için bütçe ve sosyal bütçeleme kavramlarını daha ayrıntılı bir şekilde açıklamamız yararlı olacaktır.

1.2. Bütçe Kavramı

İlk olarak İngiltere’de doğan bütçe köken olarak Latince’dir. Çataloluk çalışmasında (Edizdoğan, 1998’de belirtildiği üzere) bütçenin ilk olarak hangi kelimelerle eş anlamda kullanıldığını şu şekilde açıklamıştır: “Latince’de “bulga” kelimesinin karşılığı, devletin gelir ve giderleri için bir kab olarak kullanılan para çantası “moneybag”, kamu kesesi “publicpurse”, küçük deri çanta, torba ve çekmece anlamında kullanılmakta, eski Fransızcadaki “bouge “ ya da “bougette” kelimesiyle eş anlam taşımaktadır” (Çataloluk, 2006, s.231). Bütçe fikrinin ilk olarak İngiltere’de halkın siyasi baskısı sonucu oluşan Magna Carta’da yer aldığı bilinmektedir. Ülkemizde ise bütçe kelimesi dilimizde Tanzimat devrinde Muvazene-i Umumiye Lahiyası, Muvazene Defteri gibi isimlerle ilk kez kullanılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet döneminde Teşkilatı Esasiye Kanununda bütçe terimine yer verilmiş, 1927 yılında ise yürürlüğe giren 1050 sayılı Muhasebei Umumi Kanununda bütçe kavramının tanımı yer almıştır. 1050 sayılı kanun yerine 2003 yılında yürürlüğe giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanununda ise bütçe tanımı daha geniş kapsamlı olarak şu şekilde yapılmıştır: “Belirli bir dönemdeki gelir ve gider tahminleri ile bunların uygulanmasına ilişkin hususları gösteren ve usulüne uygun olarak yürürlüğe konulan belgedir” (www.mevzuat.basbakanlik.gov.tr).

Kamusal ihtiyaçlar devlet ve kamu kurumlarınca yerine getirilmektedir. Devletin bu ihtiyaçları karşılaması, gerçekleştirilmesi amaçlanan faaliyetlerin belirlenmesi ve bunların gerektirdiği giderlerin öngörülmesi yanında, finansmanının nasıl sağlanacağını ortaya konulması gerekmektedir. Devlet hizmetleri sunarken yapacağı harcamaların limitini, harcamalar için hangi kaynakların kullanılacağını hesaplamak zorundadır. Ayrıca devlet yaptığı kamu harcamaları ile bu harcamalar sonucunda oluşabilecek olumlu ve olumsuz sonuçları önceden öngörebilmelidir. Sunulan hizmetler için yapılan harcamalar ve bunların karşılanması için toplanan gelirler denk olmalıdır. Bütün bu dengenin gerçekleştirilebilmesinin aracı ise bütçedir.

Devletin üstlenmiş olduğu mali, sosyal ve ekonomik fonksiyonlar gereği olarak bütçe oluşturulmaktadır. Bütçe sosyal, iktisadi, mali, siyasi yönleri olan bir kanundur ve bu kanun çerçevesinde gelirler toplanmakta, gider uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Bütçe Kanununda devletin yapmak zorunda olduğu hizmetler için gereken giderler, bu giderlerin hangi kaynaktan gelen gelirlerle karşılanacağı ve tüm bunların uygulanması ve yürütülmesine ilişkin hükümler yer almaktadır.

Bütçe kamu kesiminin gelecek dönemdeki kaynakları ile harcamaları arasındaki dengeyi yansıtmakta ve parlamenter demokrasilerde milletin temsilcisi olan meclisin, yürütme organına kamu harcaması yapma, kamu gelirlerini toplama konusunda yetki verdiğini göstermektedir. Bu açıdan bütçe kamu kesimi için ekonomik bir plan şeklindedir. Bütçe iktisadi, siyasi, toplumsal öncelikler ve tercihlerdir. Klatzer şöyle demiştir: “Vatandaşların refahına katkıda bulunmak ve zenginliklerin ve kaynakların uygun şekilde dağıtılmasını temin etmek, genelde kamu politikalarının, özelde ise bütçe politikalarının ana hedeflerinden biridir” (Klatzer, 2012, s.12).

Bütün bunlardan genel bir bütçe tanımı oluşturmak mümkündür. Buna göre bütçe; vatandaşların kamu mallarına ve hizmetlerine erişebilmesini belirleyen, hükümetin sosyal ve ekonomik önceliklerini yansıtan önemli bir politika aracıdır. Bir ülkenin bütçesine bakarak o ülke için önemli olan değerleri anlayabiliriz. Kısaca bütçe siyaseti şekillendiren ve vatandaşların sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayacak yolları gösteren mali bir politika belgesidir.

1.3. Bütçeleme İlkeleri

Bütçelerin de fonksiyonlarını yerine getirebilmek için dayandıkları bir takım ilkelere bulunmaktadır. Tüğen bütçe ilkelerini şöyle tanımlamıştır: “Bütçe ilkeleri bütçenin hazırlanmasında, uygulanmasında ve denetiminde uyulması gereken ilkeler olarak tanımlanabilir. Bütçe ilkeleri 19. yüzyılda klasik maliyeciler tarafından ortaya konulmuştur. Zaman içerisinde mevcut ilkelere yenileri eklenmiştir (Tüğen, 2013, s.33). Bu ifade de belirtildiği gibi bütçelerin klasik ve modern ilkeleri bulunmaktadır. Söyler de bu ilkeleri şu şekilde açıklamıştır: “Bütçelerin siyasi, hukuki, iktisadi ve mali işlevleri vardır. Bu işlevlerin yerine getirilmesi için bazı ilkeler geliştirilmiştir. Bu ilkelerin bir kısmı klasik bütçe ilkeleridir. Örneğin genellik ilkesi, birlik ilkesi yıllık olma ilkesi gibi. Bir kısmı ise modern bütçe ilkeleridir. Mali saydamlık, hesap verilebilirlik, ilkesi ve etkinlik ilkesi gibi” (Söyler, 2006, s.188).

Türkiye’de ise 2003 yılında yürürlüğe giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nda on beş bütçe ilkesi yer almıştır. 5018 sayılı Kanununda sayılan bütçe ilkeleri şunlardır:

- a) Bütçelerin hazırlanması ve uygulanmasında, makroekonomik istikrarla birlikte sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak esastır.

- b) Kamu idarelerine bütçeyle verilen harcama yetkisi, kanunlarla düzenlenen görev ve hizmetlerin yerine getirilmesi amacıyla kullanılır.
- c) Bütçeler kalkınma planı ve programlarda yer alan politika, hedef ve önceliklere uygun şekilde, idarelerin stratejik planları ile performans ölçütlerine ve fayda-maliyet analizine göre hazırlanır, uygulanır ve kontrol edilir.
- d) Bütçeler, stratejik planlar dikkate alınarak izleyen iki yılın bütçe tahminleriyle birlikte görüşülür ve değerlendirilir.
- e) Bütçe, kamu malî işlemlerinin kapsamlı ve saydam bir şekilde görünmesini sağlar.
- f) Tüm gelir ve giderler gayri safi olarak bütçelerde gösterilir.
- g) Belirli gelirlerin belirli giderlere tahsis edilmemesi esastır.
- h) Bütçelerde gelir ve gider denkliğinin sağlanması esastır.
- i) Bütçeler, ait olduğu yıl başlamadan önce Türkiye Büyük Millet Meclisi veya yetkili organlarca kabul edilmedikçe veya onaylanmadıkça uygulanamaz.
- j) Bütçelerde, bütçeyi ilgilendirmeyen hususlara yer verilmez.
- k) Bütçeler kurumsal, işlevsel ve ekonomik sonuçların görülmesini sağlayacak şekilde Maliye Bakanlığınca uluslararası standartlara uygun olarak belirlenen bir sınıflandırmaya tâbi tutularak hazırlanır ve uygulanır.
- l) Bütçe gelir ve gider tahminleri ile uygulama sonuçlarının raporlanmasında açıklık, doğruluk ve malî saydamlık esas alınır.
- m) Kamu idarelerinin tüm gelir ve giderleri bütçelerinde gösterilir.
- n) Kamu hizmetleri, bütçelere konulacak ödeneklerle, mevzuatla belirlenmiş yöntem, ilke ve amaçlara uygun olarak gerçekleştirilir.
- o) Bütçelerde, ödenekler belirli amaçları gerçekleştirmek üzere tahsis edilir (www.mevzuat.basbakanlik.gov.tr).

Bunlardan yola çıkarak bütçenin hazırlanması ve uygulanması aşamalarında genellik, birlik, açıklık ve mali saydamlık, doğruluk, önceden izin alma, ayırım, yıllık olma, hesap verilebilirlik ilkeleri büyük önem kazanmalı sonucuna varılabilir. Bu bağlamda adı geçen ilkelere biraz daha ayrıntısıyla göz atmak mümkündür;

Genellik ilkesi; devletin bütün gelir ve giderlerinin bütçede yer alması, kamu gelirlerinin devletin hazinesinde toplanması ve giderlerin de kamu kuruluşlarına tahsis edilen ödeneklerle devlet hazinesinden karşılanmasıdır. Tüğen genellik ilkesini şu şekilde açıklamıştır: “Genellik ilkesi, bütçede devletin bütün gelir ve giderlerinin

olduğu gibi gayri safi olarak (mahsup yapılmadan) ayrı ayrı gösterilmesi, belirli gelirlerin belirli giderlere tahsis edilmemesi (adem-i tahsis) anlamına gelmektedir” (Tüğen, 2013, s.33). Genellik ilkesinin ülke bütünlüğü birlik ve beraberliğin sağlanması açısından önemli olmakla birlikte israfa yol açası, etkili denetim yapılamaması gibi olumsuz tarafları da bulunmaktadır. Altuğ bütçenin genellik ilkesinin yararlarını ve sakıncalarını şu şekilde sıralamıştır:

a) Genellik İlkesinin Yararları

- 1) Devletin tüm gelir ve giderleri bütçede açık bir şekilde gösterilir,
- 2) Kamu kuruluşlarında gizli kasalar olmayınca, kamuoyu ve yasamanın denetimi kolaylaşır,
- 3) Savurganlık ve art niyetli harcamalar önlenir,
- 4) Tüm giderlerde iktisadilik prensiplerine göre öncelik sıralaması yapılabilir.
- 5) Hizmet karşılığında gelir toplama ayrıcalığı olmadığından, hizmetler ve bunları sunan daireler arasında ayırım yapılmaz.

b) Genellik İlkesinin Sakıncaları

- 1) Her hizmetin net olarak kaç mal olduğunu anlamak zorlaşır.
- 2) Kamu birimlerinin mali bağımsızlığı olmaz; Maliye Bakanlığı’nın bağlayıcı denetimi yoğundur.
- 3) Devletin genel bir mali sıkıntı içinde olması halinde tüm hizmetler aksar.
- 4) Özel isimlerle vergi tahsil etmeyi kolaylaştıran psikolojik unsurlar kullanılamaz (Altuğ, 2004, s.32).

Ülkemizde de diğer bir çok ülkede olduğu gibi bütçenin genelliği ilkesine yer verilmiştir. 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun 13.maddesinin (f) fıkrasında tüm gelir ve giderlerin gayri safi olarak bütçelerde gösterileceği, (g) fıkrasında belirli gelirlerin, belirli giderlere tahsis edilmemesi gerektiği ve (m) fıkrasında da kamu idarelerinin tüm gelir ve giderlerinin bütçelerinde gösterilmesi gibi esasların yer alması bütçenin genelliği ilkesinin uygulandığını göstermektedir.

Birlik ilkesi; devletin tüm gelir ve giderlerinin ayrı ayrı bütçeler yerine tek bir bütçede gösterilmesidir. Akdoğan’a genellik ilkesi ile birlik ilkesi arasındaki farkı şu şekilde açıklamaktadır: “Genellik ilkesi, tüm gelir ve giderlerin gösterilmesi işleminin tek bir bütçe üzerinden yapılmasını gerekli kılmaktadır. Birlik ilkesi ise, gelir ve

giderlerin gösterilmesi işleminin tek bir bütçe üzerinden yapılmasını gerekli kılmaktadır. Böyle bir bütçenin gelir ve gider cetvelleri, tüm devlet gelir ve giderlerini yansıtır nitelikte olacaktır” (Akdoğan,2003, s.323).

Ülkemizde birlik ilkesine tam olarak uyulamamaktadır. 5018 sayılı kanunun I sayılı cetvelindeki kurumların bütçesi genel bütçe, II sayılı cetvelde bulunan kurumların bütçesi özel bütçe ve düzenleyici ve denetleyici kurum bütçesi, mahalli idarelerin bütçeleri ve sosyal güvenlik kurumlarının bütçeleri gibi birçok bütçe türü bulunmaktadır. Bu da Türkiye’de bütçe birliği ilkesinin tam manasıyla uygulanamadığının göstergesidir.

Açıklık ve Mali Saydamlık İlkesi; Açıklık ilkesi bütçenin toplumun bütün bireyleri açısından açık ve rahat bir şekilde anlaşılabilmesidir şeklinde ifade edebiliriz. Klasik bütçe ilkelerinden olan açıklık ilkesinin modern bütçe uygulamalarında geliştirilmiş ve çağdaştırılmış haline ise mali saydamlık diyebiliriz. Son yıllarda geliştirilen ilkelerden olan mali saydamlık ilkesini Emil ve Yılmaz şu şekilde tanımlamaktadır: “Devletin işleyişini ve yapısının, uygulanacağı maliye politikaları konusundaki niyetlerinin, devlet hesapları ve projeksiyonlarının kamuya açık olmasıdır” (Emil ve Yılmaz, 2004, s.15). Atiyas ve Sayın ise mali saydamlığı kısa ve net bir şekilde tanımlamıştır. Buna göre: “ Mali saydamlık kamu kaynaklarının kim tarafından nasıl ve hangi amaçla kullanıldığı bilgisinin var olması demektir” (Atiyas ve Sayın, 2000, s.28). Bu tanımlardan da mali saydamlık ilkesinin; kaynakların elde edilmesi, harcama programlarının yapılması ve giderlerin gerçekleşmesi gibi her türlü maliye politikası aşamasından vatandaşların bilgi sahibi olabilmelerine olanak sağladığını anlayabiliriz.

Türkiye’de ise mali saydamlık ilkesine 5018 Sayılı Kanunda yer verilmiştir. Bu kanunun 7, 13 ve 17.maddelerine baktığımızda mali saydamlık ilkesini görebiliriz. 5018 sayılı kanunun bu maddeleri şunlardır:

Madde 7) Her türlü kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında denetimin sağlanması amacıyla kamuoyu zamanında bilgilendirilir. Bu amaçla;

- a) Görev, yetki ve sorumlulukların açık olarak tanımlanması,
- b) Hükümet politikaları, kalkınma planları, yıllık programlar, stratejik planlar ile bütçelerin hazırlanması, yetkili organlarda görüşülmesi, uygulanması ve uygulama sonuçları ile raporların kamuoyuna açık ve ulaşılabilir olması,

- c) Genel yönetim kapsamındaki kamu idareleri tarafından sağlanan teşvik ve desteklemelerin bir yılı geçmemek üzere belirli dönemler itibarıyla kamuoyuna açıklanması,
- d) Kamu hesaplarının standart bir muhasebe sistemi ve genel kabul görmüş muhasebe prensiplerine uygun bir muhasebe düzenine göre oluşturulması, zorunludur.

Madde 13/1) Bütçe gelir ve gider tahminleri ile uygulama sonuçlarının raporlanmasında açıklık, doğruluk ve malî saydamlık esas alınır.

Madde 17) Gelir ve gider tekliflerinin hazırlanmasında;

- a) Orta vadeli program ve malî planda belirlenen temel büyüklükler ile ilke ve esaslar,
- b) Kalkınma planı ve yıllık program öncelikleri ile kurumun stratejik planları çerçevesinde belirlenmiş ödenek tavanları,
- c) Kamu idarelerinin stratejik planları ile uyumlu çok yıllık bütçeleme anlayışı,
- d) İdarenin performans hedefleri, dikkate alınır.

Kamu idareleri, merkez ve merkez dışı birimlerinin ödenek taleplerini dikkate alarak gider tekliflerin hazırlar. Genel bütçe gelir teklifi Maliye Bakanlığınca, diğer bütçelerin gelir teklifleri ilgili idarelerce hazırlanır (www.mevzuat.basbakanlik.gov.tr).

Bu maddelerden de anlaşıldığı gibi ülkemizde maliye politikalarının oluşturulurken, gelir ve gider teklifleri hazırlanırken mali saydamlık ilkesinin göz önünde bulundurulduğu görülmektedir. Arslan ülkemizde mali saydamlık konusundaki gelişmeyi şu şekilde açıklamıştır: “Mali saydamlığı sağlamak yetkilileri ve kamuoyunu bilgilendirmek için kamuda raporlama, mali istatistikler oluşturma ve faaliyet raporlarının hazırlanması ve yayınlanması sistemine geçilmiştir” (Arslan, 2004, s.41). Günümüzde raporlama, istatistikler hazırlaması gibi modern araçlardan faydalanılarak mali saydamlık sağlanmaya çalışılmaktadır.

Doğruluk İlkesi; bütçe tahminlerinin var olan durumları göstermesi ve gerçek değerleri, verileri ortaya koymuş olması gerektiği anlamına gelmektedir. Bütçe değerleri gerçeği yansıtmalı eksik ya da fazla olarak yansıtılmamalıdır. Bu ilkeye göre bütçeyi hazırlayan kurum ve kişiler görevlerini yerine getirirken samimi olmalı, tahminleri

gerçeklerin üstünde ya da altında olmamalı, yanıltıcı bir şekilde düzenleme yapmamalıdır.

Önceden İzin Alma ilkesi; bütçenin mali yıldan önce onaylanarak kanunlaşması şeklinde tanımlayabiliriz. Bu ilkeden yasama organı tarafından mali yıl gelmeden önce yürütme organına harcama ile gelir toplama açısından yetki ve izin verilmesi anlaşılmaktadır. Ülkemizde de mali yıl sona ererken bütçe yasama organı tarafından kanunlaşmaktadır. 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nda da bu önceden izin alma ilkesi yer almıştır. Bu kanunun 13.maddesinin (i) fıkrasına göre; “bütçeler ait olduğu yıl başlamadan önce TBMM veya yetkili organlarca kabul edilmedikçe veya onaylanmadıkça uygulanamaz” (www.mevzuat.basbakanlik.gov.tr).

Ayırım (Tahsis) İlkesi; kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi için gönderilen ödeneklerin ayrıldıkları amaç dışında kullanılamamasıdır. Edizdoğan ve Çetinkaya bu ilkeyi şu şekilde açıklamıştır: “Ayırım (tahsis) ilkesi, kamu hizmetlerine tüm gelirlerden ödenmek üzere her hizmet çeşidine bir ödenek ayrılmasıdır. Örneğin; bir gelir toplansın ya da toplamasın, devletin herhangi bir idaresi, kendisine bütçe ile ödenek ayrılmadıkça devlet adına bir ödemedede bulunamaz” (Edizdoğan ve Çetinkaya, 2014, s.58) .

Yıllık olma ilkesi; bütçenin on iki aylık bir dönem için geçerli olmasıdır. Bu da bütçeyle verilen öneklerin yalnızca o yıl için kullanılabileceği, kullanılmayan kısmın diğer yıla devredilemeyecek olduğu anlamına gelmektedir.

Türkiye’de ise yıllık olma ilkesi bütçenin hazırlanması ve uygulanması aşamalarında farklılık göstermektedir. Bütçeler hazırlanırken izleyen iki yılın bütçe tahminleri ile görüşülmektedir. Bu durum 5018 Sayılı Kanunun 13.maddesi (d) fıkrasında şu şekilde yer almıştır: “Bütçeler, stratejik planlar dikkate alınarak izleyen iki yılın bütçe tahminleriyle birlikte görüşülür ve değerlendirilir” (www.mevzuat.basbakanlik.gov.tr). Bu nedenle hazırlık aşaması yıllık olma ilkesine uymamaktadır. Ancak bütçenin uygulanması açısından baktığımızda 5018 Sayılı Kanunun 20.maddesi f fıkrasında “Cari yılda kullanılmayan ödenekler yılsonunda iptal edildiği” ve 51. Maddesinde ise “kamu gelir ve giderlerinin tahakkuk ettirildikleri malî yılın hesaplarında gösterileceği” belirtildiğinden yıllık olma esasına uyulduğu anlaşılmaktadır. 5018 Sayılı Kanunu’nda ertesi yıla geçen yüklenmeye (27.madde) ve gelecek yıllara yaygın yüklenmeye (28.madde) bazı durumların ortaya çıkması durumunda girişilebileceği gibi istisnai durumlar yer alsa da genel olarak bütçenin uygulanması açısından ülkemizde yıllık olma ilkesinin benimsenmiş olduğunu ifade edebiliriz.

Hesap Verilebilirlik İlkesi; kamu hizmetini yerine getiren kamu görevlilerinin, idarecilerin ve siyasilerin yaptıkları eylem ve faaliyetlerden sorumlu olması ve işlemlerinden dolayı düzenli olarak denetime tabi tutulmalarıdır diyebiliriz. Yönetişim ve Yönetimi Geliştirmek için Destek Raporlarının (Sigma) 27.'sinde hesap verilebilirlik ilkesi şu şekilde açıklanmıştır:

Genel olarak hesap verebilirlik bir kişi ya da otoritenin yaptığı işlemleri diğerlerine açıklayıp, dayanağını göstermesidir. Bu durumda, idari hukukta hesap verebilirlik, herhangi bir idari organın, yaptığı işlemler hakkında diğer idari, yasa koyucu ya da yargısal otoritelere karşı sorumlu olmasıdır. Hesap verebilirlik aynı zamanda, hiç bir otoritenin diğerlerinin gözetim ve incelemesinden muaf tutulmamasını gerektirir. Hesap verebilirlik, mahkemelerce yapılan inceleme, daha üst bir denetleyici kurula yapılacak temyiz başvurusu, bir ombudsman tarafından yapılacak soruşturma, özel bir kurul ya da komisyon tarafından yapılacak denetim, bir parlamento komisyonu tarafından yapılacak araştırma gibi çok çeşitli mekanizmalar aracılığı ile hesap verebilirlik ilkesine işlerlik kazandırmak mümkündür. (www.sigmaweb.org)

Ülkemiz açısından baktığımızda 5018 Sayılı Kanunun çeşitli maddelerinde hesap verilebilirlik ilkesinde bahsedilmiştir. 5018 Sayılı Kanunu'nda yer alan bu maddeler şunlardır:

Madde 5/b) Kamu maliyesi, kamu görevlilerinin hesap verebilmelerini sağlayacak şekilde uygulanır.

Madde 8) Her türlü kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında görevli ve yetkili olanlar, kaynakların etkili, ekonomik, verimli ve hukuka uygun olarak elde edilmesinden, kullanılmasından, muhasebeleştirilmesinden, raporlanmasından ve kötüye kullanılmaması için gerekli önlemlerin alınmasından sorumludur ve yetkili kılınmış mercilere hesap vermek zorundadır.

Madde 17) Gider ve gelir teklifleri, ekonomik ve malî analiz yapılmasına imkân verecek, hesap verilebilirliği ve saydamlığı sağlayacak şekilde, Maliye Bakanlığınca uluslararası standartlara uyumlu olarak belirlenen sınıflandırma sistemine göre hazırlanır (www.mevzuat.basbakanlik.gov.tr).

5018 Sayılı Kanunumuza girmiş olan hesap verme sorumluluğu ilkesi modern bütçe ilkeleri arasında yer almaktadır. Tuncer bu durumu şöyle ifade etmiştir: “ Kamu mali yönetim sistemimize giren ve modern mali literatürde yer alan kavramlardan birisi de hesap verme sorumluluğu kavramı ve ya ilkesidir” (Tuncer, 2005, s.15). Hesap verme sorumluluğunun ülkemizde de uygulama alanı bulmasını bütçemizin modern gelişmelere ayak uydurduğu çağın gerisinde kalmadığı şeklinde de yorumlayabiliriz.

1.4. Bütçeleme Sistemleri

İnsanoğlunun toplum hayatına geçmesiyle birlikte ülkelerin kendi sınırları içindeki mevcut kaynaklarından en etkili ve en verimli şekilde kullanma ihtiyacı gündeme gelmiş ve bu sorunlara çözüm için de bütçe sistemleri geliştirilmiştir. Tüğen bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

Genel olarak devletlerin toplum hayatındaki yer ve önemlerinin artmasıyla beraber gelir ve giderleri arasında uyum sağlanması zorunlu hale gelmiştir. Geçmişte krallıklar, imparatorluklar döneminde savaş ve ganimetler, mülk gelirleri önemli bir kaynak iken milli devlet modeline geçişle birlikte devletler, milli sınırları içindeki kaynaklarla ihtiyaçlarını gidermek durumunda kalmışlardır. Bunun bir sonucu olarak da, bütçede gelir ve giderleri denkleştirme, açık vermeme, borçlanmayı gelir oluşturunca kaynak olarak görmeme anlayışı devletlere hakim olmaya başlamıştır. Bu arada toplumun devletten beklentileri, kamu mal ve hizmetlerine olan talep de hızlı bir gelişme göstermiştir. Esasen bütçe sistemlerinde günümüze kadar devam eden gelen gelişmelerdeki sürükleyici faktörü söz konusu beklenti ve talep oluşturmuştur (Tüğen, 2013, s.109).

Modern hayatın getirdiği alışkanlıklar, teknolojik gelişmeler, insanların hayat standartlarının yükselmesiyle çoğalan beklentiler kamu harcamalarının artmasına yol açmış fakat kamusal kaynakların buna paralel bir şekilde artmaması nedeniyle kamu mali yönetimi artan ihtiyaçları karşılayamaz hale gelmiştir. Kamu mali yönetimindeki bu eksikliklerin giderilebilmesi için bütçe sistemlerinde zamanla değişiklikler olmuştur. Aşağıda zamanla değişen bütçe sistemlerine yer verilmektedir.

1.4.1. Geleneksel (Klasik) Bütçeleme Sistemi

Kamu giderleri ve kamu gelirlerinin denliğini savunan bir ilkedir. Karacal ve Öktem klasik bütçenin nerede ortaya çıktığını şu şekilde ifade etmiştir: “Klasik bütçe anlayışının esası, bütçeyi parlamentoda onama hakkını İngiltere’den sonra elde eden ve uygulamaya koyan Fransa’da ortaya çıkmıştı. Kıta Avrupa’sı ülkeleri ve Türkiye, Fransız bütçe hukukunun temel esaslarını alarak klasik bütçeyi uyguladılar” (Karacal ve Öktem, 2007, s.5).

Klasik bütçe sisteminde devletin geliri kadar harcama yapabilmesi, bütçenin denk olması gerekmektedir. Denklik için ise bütçenin açık ya da fazla vermesi önem taşımaktadır. Bu nedenle kaynakların etkin ve verimli kullanılması amacıyla denetim mekanizması ortaya çıkmaktadır. Tüğen bu konuyu şöyle açıklamıştır: “ Bu bütçe

sisteminde kaynak savurganlığını önlemede denetime çok önem verilmiştir. Denetim genelde, parlamento (yasama organı) tarafından verilen başlangıç ödeneğinin aşılmaması, yerinde kullanılması, bütçe kanununa ve ilgili kanuna göre harcanması konularında gerçekleşmektedir” (Tüğen, 2013, s.111).

Geleneksel bütçe zamanla ihtiyaçlara cevap veremeyecek ölçüde yetersizleşmiştir. Candan’a göre; “geleneksel bütçenin zafiyet ve yetersizlikleri, yönetim bakımından işlevlerinin sınırlı oluşu yeni bütçe sistemlerinin geliştirilmesini gerekli kılmıştır” (Candan, 2007, s.104). Geleneksel bütçe sisteminin aksaklıklarını Dicle şu şekilde açıklamıştır:

- 1) Gider tahminleri en alt kademelerden yukarıya doğru kaba tahminler şeklinde yapılmaktadır.
- 2) Gider tahminlerinin hazırlanmasında maliyet-fayda analizlerine yer verilmemekte ve ilmi tekniklerden yararlanma yoluna gidilememektedir.
- 3) Harcamalar ile nihai amaçlar arasındaki ilişkiler göz önünde bulundurulmamaktadır.
- 4) Gider bütçesine ilişkin nihai kararlar geçen yıl bütçesindeki rakamlar ve şahsi dostluk ve pazarlıklara dayanılarak alındıklarından çoğu kez rasyonel değildir; ve
- 5) Gider bütçesinde harcamalar kalemler halinde sıralanmakta, her kalemin neticede hangi amaca hizmet edeceği ve ne gibi fayda sağlayacağı gibi hususlara önem verilmemektedir (Dicle, 1970, s.97).

Klasik bütçenin bu aksaklıkları yeni bir bütçe türü olarak performans bütçe sisteminin geliştirilmesine yol açmıştır.

1.4.2. Performans Bütçe Sistemi

Geleneksel bütçe sisteminin eksiklikleri performans bütçenin oluşmasına yol açmıştır. Klasik bütçe sistemi kamu idarelerin mevcut gelirleriyle neyi, ne kadar aldığıyla ilgilenirken performans bütçe, kamu mali yönetiminin ne kadar başarı gösterdiğiyle ilgilenmektedir. Bu bütçe sistemi kamusal faaliyet etkinliğini artırarak bunların sonuçlarını ölçmeyi hedeflemektedir. İlk defa 1912 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) ortaya çıkan performans bütçe sistemi kamu hizmetlerini çıktı

odaklı olarak değerlendirerek, verimliliği artırmayı istemektedir. Edizdoğan ve Çetinkaya performans bütçenin işleyişini şu şekilde açıklamıştır: “Performans bütçede işler ve faaliyetler, belirli programlar şeklinde formüle edilmektedir. Performans bütçe yapılacak işi birim maliyet fiyatları üzerinde ölçüp hesapladığı için, farklı çözüm yöntemlerinin kapsayacağı süre ve maliyetler belirtilmelidir” (Edizdoğan ve Çetinkaya, 2014, s.159). Ölçülebilir unsurlar performans ölçümü açısından önem taşımaktadır. Özen’e göre; “sistemin işlerliği açısından en önemli unsur, ölçülebilir birimlerin esas alınmasıdır. Kurumların performanslarının ölçülebilmesi için fayda-maliyet analizine imkân verebilecek şekilde kullanılan girdiler, rakamsal değer taşımalıdır. Kullanılan girdilerin miktarı ile elde edilen çıktılar arasındaki oransal değer, kamu kurumunun gerçek performansını yansıtmaktadır” (Özen, 2008, s.11).

Performans bütçe sistemine karşı yalnızca ölçülebilir birimleri kullanması bu bütçeleme sisteminin ölçülemeyen ya da ölçümünde güçlük bulunanları değerlendirememesi konusunda eleştirileri yöneltilmektedir. Performans bütçe sistemine yöneltilen belli başlı eleştirileri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Performans bütçe sisteminde başarıyı ölçecek birimler her zaman yeterli gelmeyebilir ve anlamlı sonuçlar çıkmayabilir.
- Sonuçları ölçen birimlerin bazı durumlarda birbirine denk olmaması nedeniyle hatalı sonuçlar çıkabilir.
- Güvenlik, adalet, savunma gibi bir takım hizmetlerin sonuçlarının net bir şekilde ölçümleri mümkün olmayabilir.

Performans bütçenin de bir takım eksikliklerinin olması, eleştirilere yol açmış ve beklentileri tam anlamıyla karşılayamamıştır. Bundan dolayı program bütçe sistemi doğmuştur.

1.4.3. Program Bütçe Sistemi

Performans bütçenin daha geliştirilmiş hali olan program bütçe sistemi topluma hizmet odaklı olup, yapılacak hizmetlerin niteliği, kıt kaynakların en verimli şekilde kullanımı önem taşımaktadır. Altuğ program bütçeyi performans bütçeyle karşılaştırmalı olarak şu şekilde ifade etmiştir: “ Kamu kesimine aktarılan kaynakları en rasyonel biçimde kullanmak amacıyla performans bütçe sistemi, herhangi bir kamu

hizmetinin kendi içinden uygun koşullarda üretim ve sunumunu araştırmaktadır; kamu hizmetinin sunumunda çeşitli alternatifler arasından tercih yapmak program bütçe sisteminin incelediği konudur.” (Altuğ, 2004, s.43). Bundan da anlaşıldığı gibi program bütçe kamu hizmetlerinde en etkili sonuca ulaşmak için alternatifler arasından seçimde bulunmaktadır.

Program bütçe de performans bütçe de olduğu gibi ABD’de ortaya çıkmıştır. Akdoğan program bütçenin gelişimini şöyle açıklamıştır: “Program bütçe yine ilk olarak 1960’lı yılların başında ABD’de bazı bakanlıklarda uygulamaya konulmuş, kısa bir süre sonra da ABD dışında İskandinav ülkelerinde ve Batı Avrupa ülkelerinde yaygınlaşmıştır” (Akdoğan, 2003,s.354).

Program bütçede devletin görevlerini yerine getirmek için edindiği amaçlar doğrultusunda bir takım programlar belirlenmektedir. Tüğen’e göre:

Program bütçede, devletin üstlendiği fonksiyonlara (eğitim, sağlık, güvenlik, adalet vb.) ilişkin amaçların belirlenmesinden sonra, bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için yapılması gereken faaliyetler her bir fonksiyon (eğitim, sağlık, güvenlik, vb.) için programlar halinde tespit edilmektedir. Söz konusu programların gerçekleştirilmesine yönelik temel hizmetler için alt programlara yer verilmekte, hizmetlerin gerçekleştirilme biçimini yansıtmak üzere alt-programlar da faaliyet ve projelere ayrılmaktadır (Tüğen, 2013, s.121).

Program bütçe sisteminde kamunun harcama birimlerinin mevcut kaynakları en etkili şekilde kullanabilmeleri için alternatifler aramaları gerekmektedir. Etkin kamu hizmetlerinin sunulabilmesi için programlar hazırlanması ve bu programların amaçlarına ulaşması zaman alabilmektedir. Bu gibi durumların söz konusu olması program bütçe sistemine yönelik eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Bu eleştirileri Edizdoğan ve Çetinkaya şu şekilde sıralamıştır:

- Programlara uyum sağlanmasında örgüt yapılarının değiştirilmesini zorunlu kılar. Kamu kurumları, programlara uyum sağlayabilmek için örgüt yapılarını yeniden gözden geçirmek ya da değiştirmek durumunda olacaklardır. Programlar birden çok kamu kurumun faaliyetlerini içerdiğinden, program maliyetini çıkarmak oldukça güç olmaktadır.
- Bir programın birden çok amaca hizmet etmesi maliyet sorunu yaratır. Birden çok amaca hizmet eden bir programın maliyetinin hangi sosyal amaca yükleneceği belirsizlik yaratmaktadır. Örneğin üniversitelerin tıp

fakültelerindeki eğitimin, hem yükseköğretime hem de sağlık hizmetlerine katkı sağlamasında olduğu gibi.

- Karar almadaki inisiyatifi daha nesnel ölçülere dayandırır. Parlamenter demokratik sistemlerde karar alma inisiyatifi; yasama organı, baskı grupları ve bürokrasi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Karar alma inisiyatifinin bunlar üzerinden alınıp daha nesnel ölçülere dayandırılması program bütçenin yeni bir sistem olarak kabul edilmesini güçleştirecektir (Edizdoğan ve Çetinkaya, 2014, s.166).

1.4.4. Planlama- Programlama- Bütçeleme Sistemi

Daha önceki bütçeleme sistemlerinden kaynaklanan aksaklıkları gidermek amacıyla bu bütçeleme sistemi doğmuştur. Dicle planlama- programlama- bütçeleme sistemini hükümetin belirlenen amaçlarına ulaşmak üzere eldeki kaynakların alternatifler arasında tahsisinde yöneticiler arasında en iyi kararların alınmasını sağlayacak yeni bir bütçeleme tekniği şeklinde tanımlamış ve özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- 1) Hükümetin ve çeşitli kamu örgütlerinin amaçlarının açıklıkla ortaya konması,
- 2) Bu amaçların gerçekleşmesini sağlayacak uzun ve kısa vadeli plan ve programların hazırlanması,
- 3) Programların gittikçe daralacak ve somutlaşacak kategoriler, faaliyetler ve unsurlar haline sokulması,
- 4) Belirli bir amacı gerçekleştirecek program veya programlar için türlü alternatiflerin ortaya çıkarılması,
- 5) Her alternatif için sistem analizi ve diğer tekniklerin yardımı ile maliyet ve faydaların hesaplanması
- 6) Plan, program ve bütçe arasındaki ilişkilerin kurulması,
- 7) Plan ve programların devamlı olarak gözden geçirilmesi ve gerekli değişikliklerin yapılması (Dicle, 1970, s.99).

Planlama programlama bütçeleme sisteminin hükümetin ve kamu organlarının amaçlarını açık bir şekilde göstermesi, yöneticilere alternatifler arasından bir tercihte bulunma olanağı vermesi gibi olumlu yanları olduğu gibi çeşitli aksaklıkları da

bulunmaktadır. Tüğen planlama programlama bütçeleme sisteminin uygulanması sırasında oluşan güçlükleri şu şekilde açıklamıştır:

- Planlama programlama bütçeleme sistemi, tam olarak anlaşılıp kavranamamıştır.
- Sistemin uygulanabilmesi için sistemi iyi bilen, eğitim görmüş, nitelikli elemanlara ve yöneticilere ihtiyaç bulunmaktadır.
- Sistem pahalı çalışmaktadır. Bütçelemede kullanılacak teknik altyapı ve donanım, haberleşme sistemleri, idarenin sisteme göre yeniden düzenlenmesi, bütçe sürecinde maliyetleri arttıran faktörlerdir.
- Planlama programlama bütçeleme sisteminde bütçe harcamalarının planlanmasında ekonomik bakış açısı egemendir. Oysa bütçe sadece ekonomik, mali değil, politik, sosyal, kültürel, tarihi, geleneksel, vb. yönleri de bulunan bir kurumdur.
- Planlama programlama bütçeleme sisteminin “gelecek geniş bir zaman dilimini” içine alması bazı riskleri beraberinde getirir. Bütçede “gelecek bir yıla” ilişkin gelir ve gider tahminlerini gerçekleştirmenin bile güçlükleri dikkate alındığında planlama programlama bütçeleme sistemi ile uzun vadeli bir planlama yapmada ve bunları gerçekleştirmede zorluklar söz konusudur. Özellikle günümüzde pek çok ülkede planlama programlama bütçeleme sistemi yönünden çok yönlü belirsizlikler, istikrarsızlıklar bulunmaktadır. Belirsizliklerin, istikrarsızlıkların hakim olduğu bir ekonomik, mali ve sosyal yapı içinde uzun vadeli planlar yapmak ve uygulamak kolay değildir.
- Devletlerin tarihi, siyasi toplumsal ve geleneksel gelişiminde politikanın özellikle kamu yönetimi ve bütçe alanında etkili olduğu görölür (Tüğen, 2013, s.132).

1.4.5. Sıfır Tabanlı Bütçeleme Sistemi

Akdoğan sıfır tabanlı bütçelemeyi şu şekilde tanımlamıştır: “Kamu bütelemesine ilişkin bir yaklaşım olup, her yılın bütçe işlemleri kendi bünyesi içinde yargılanmakta, geçmiş yılların politikalarına ya hiç önem verilmemekte veya geçmiş uygulamalarla çok az bağlantı kurulmaktadır” (Akdoğan, 2003, s.356). Sıfır tabanlı bütçeleme sisteminde harcamalar her yıl sıfırdan yapıılıyor gibi en baştan kamu

hizmetleri bütçe yılı için ayrı olarak değerlendirilmektedir. Çataloluk ise sıfır tabanlı bütçelemeyi şöyle açıklamıştır:

Tüm harcamaların ve faaliyetlerin ilk kez yapıyormuş gibi, yeniden ve baştan belirlendiği bir bütçeleme tekniği ve sistemidir. Daha önceki faaliyetler ve harcamalar bu bütçe sisteminde dikkate alınmaz. Sıfır tabanlı bütçeleme sisteminde, sanki ilk kez bir faaliyete giriliyor ve bunun için ilk kez harcamalara başvuruluyor gibidir. Bu bütçe tekniğinde, bütçedeki her faaliyet değerlendirilir, bütçedeki her harcama alternatifleri birbirleriyle mukayese edilir. Bu teknik ilk kez ve yaygın olarak A.B.D.'de başarı ile uygulama alanı bulmuştur. Fakat deneyimler bu sistemin, her sektörde başarılı olmadığını, ya da sonuç alınamadığını da ayrıca göstermiştir. Sağlık sektörü bunlara örnek gösterilmektedir (Çataloluk, 2006, s.230).

Her ne kadar kaynakların etkin kullanımını ve yöneticiler hakkında bir değerlendirme yapılabilmesini sağlamak gibi faydaları olsa da sıfır tabanlı bütçeleme uygulamaları da bazı aksak yönleri nedeniyle her sektörde başarılı olamamıştır. Çıktıların ölçülmesinde bir takım zorluklar ortaya çıkması, iş yükünü artırması, çok fazla harcamaya neden olması gibi birtakım sorunların olması bu bütçe sistemine de eleştirilere yol açmıştır. Sıfır tabanlı bütçeleme sisteminin uygulanmasındaki sorunları Edizdoğan ve Çetinkaya şu başlıklar altında toplamıştır:

- Yeni formlar, yeni kavramlar ve süreç nedeniyle, sıfır tabanlı bütçeleme sistemine karşı tepkiler oluşması
- Yöneticilerin kendileri ile ilgili farklı hesaplar yapmaları, ancak bunların doğrulanması için öncelikli hesapların bulunmasında güçlüklerin oluşması
- Birbiriyle ilişkili olmayan karar paketlerinin sonuçlarını karşılaştırırken, çıktıların ölçülememesi kişisel yargılara dayanması,
- Alt birimlerden gelen karar paketi sayısının daha sonraki organizasyon birimlerinde büyük miktarlara ulaşması,
- Sıfır tabanlı bütçelemenin özellikle uygulandığı ilk yılda daha fazla yönetici zamanı gerektirmesi
- Birbirine benzemeyen karar paketlerinin karşılaştırılarak sıralanmasının zorluğu
- Sıfır tabanlı bütçenin girdi-çıktı ilişkisi olan üretim alanlarında uygulanmasının sınırlı olması.
- Sıfır tabanlı bütçelemenin gelir yönüne yenilik getirmemesi

- Sistemin işleyişini sağlayacak uzman eleman bulmanın zorluğu
- Sıfır tabanlı bütçeleme sisteminin planlama programlama bütçeleme sistemi gibi bir devrim olarak tanıtılması (Edizdoğan ve Çetinkaya, 2014, s.206).

1.4.6. Performans Esaslı Bütçeleme Sistemi

Tüm dünyada yeni yaklaşımların gelişmesiyle, hesap verilebilirlik, saydamlık gibi kavramlar ortaya çıkmış ve bu da yeni bir bütçeleme sistemi olan performans esaslı bütçelemenin oluşmasında etkili olmuştur. Performans esaslı bütçelemeyi anlatmadan önce performans kelimesinin ne anlama geldiğini Özen'in tanımı ile açıklayabiliriz:

Kelime anlamı olarak performans, belirlenen koşullara göre bir işin yerine getirilme düzeyi veya çalışanın davranış biçimi olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle, çalışanın belirli bir zaman kesiti içinde kendisine verilen görevi yerine getirmek suretiyle elde ettiği sonuçlar ya da amaçlı ve planlı bir etkinlik sonucunda ortaya çıkan ürünü, nitel ya da nicel olarak belirleyen bir kavram olarak tanımlanabilir (Özen, 2008, s.24).

Dünyada ve ülkemizde artan kamu harcamaları karşısında ve modern sistemin getirdiği yenilikler neticesinde ihtiyaçlara eski bütçe sistemleriyle cevap verilememesi dolayısıyla performans esaslı bütçeleme ortaya çıkmıştır. Akdemir ve Çobanoğulları bu durumu şu şekilde ifade etmişleridir:

Son 30 yılda sağlık hizmetleri maliyetindeki artış, çevre kirliliği ile mücadele ve sosyal koruma programlarının giderek yaygınlık kazanması kamu harcamalarını arttırmıştır. Artan kamu harcamalarının yol açtığı bütçe açıklarını kontrol amacıyla birçok ülkede bütçe stratejilerinde yenilikler ortaya çıkmıştır. Geleneksel yöntemlerin kamusal kaynakların tahsisinde; etkinlik, saydamlık, katılımcılık ve hesap verilebilirliği sağlamada yetersiz kalması sonucunda bütçelemede sonuç odaklı ve performans yönetimine hizmet eden uygulamalar ortaya çıkmıştır. Bu yöntemlerden en önemlisi ülkemizde de uygulanan performansa dayalı bütçelemedir. Yeni performans esaslı bütçeleme olarak da adlandırılan bu sistemde politika oluşturma, bütçeleme ve plan ilişkisi sağlanmaya çalışılmaktadır. Mali yönetime orta ve uzun vadeli bir bakış açısı kazandırılırken, bütçe ödeneklerinin tahsisinde etkinliği artırabilmek için bütçe performans ilişkisinin kurulması amaçlanmaktadır (Akdemir ve Çobanoğulları, 2013, s.258).

Performans esaslı bütçeleme sisteminde kamu idarelerinin ve hükümetlerin hedeflerine ulaşp ulaşmadığı takip edilmekte ve bunların performans ölçümü

yapılmaktadır. Performans Esaslı bütçe sisteminin özelliklerini Taner şu şekilde sıralamıştır:

- Giderler; maaş, ücretler, satın almalar şeklinde değil, fonksiyon, program faaliyet ve proje şeklinde sınıflandırılır.
- Faaliyet ve projelerin maliyetlemesi yapılır; hesaplar maliyet muhasebesi ilkeleri çerçevesinde ayrıntılı olarak ortaya konulur.
- Fayda maliyet analizi, maliyet etkinlik analizi gibi karar verme tekniklerinden yararlanılır (Taner, 2011, s.10).

Performans bütçe bazı kaynaklarda performans esaslı bütçeleme olarak geçmektedir. Her iki kavramında aynı olup olmadığı konusunda bazı soru işaretleri oluşabilmektedir. Özen bu konuyu şöyle izah etmiştir:

Performans bütçe ve performans esaslı bütçeleme sistemi amaçları itibarıyla aynı olup iki sistem de performansın ölçülmesini temel almaktadır. Birçok çalışmada performans esaslı bütçeleme ile ilgili bilgi verilirken sistem, performans bütçe ya da yeni performans bütçe şeklinde de ifade edilmektedir. Böylece performans esaslı bütçeleme sisteminin aslında performans bütçenin daha modern bir versiyonu olduğunu belirtmek mümkündür (Özen, 2008, s.10).

Ülkemizde de 5018 sayılı Kanun'un 9.maddesinde performans esaslı bütçeleme sisteminden bahsedilmiştir. Dolayısıyla Türkiye'de 5018 sayılı Kanunla birlikte performans esaslı bütçeleme sistemine geçilmiş olduğunu söyleyebiliriz. 5018 sayılı Kanunun 9.maddesi:

Madde 9: Kamu idareleri; kalkınma planları, programlar, ilgili mevzuat ve benimsedikleri temel ilkeler çerçevesinde geleceğe ilişkin misyon ve vizyonlarını oluşturmak, stratejik amaçlar ve ölçülebilir hedefler saptamak, performanslarını önceden belirlenmiş olan göstergeler doğrultusunda ölçmek ve bu sürecin izleme ve değerlendirmesini yapmak amacıyla katılımcı yöntemlerle stratejik plan hazırlarlar.

Kamu idareleri, kamu hizmetlerinin istenilen düzeyde ve kalitede sunulabilmesi için bütçeleri ile program ve proje bazında kaynak tahsislerini; stratejik planlarına, yıllık amaç ve hedefleri ile performans göstergelerine dayandırmak zorundadırlar.

Stratejik plan hazırlamakla yükümlü olacak kamu idarelerinin ve stratejik planlama sürecine ilişkin takvimin tespitine, stratejik planların kalkınma planı ve

programlarla ilişkilendirilmesine yönelik usul ve esasların belirlenmesine Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı yetkilidir.

(Ek fıkra: 24/7/2008-5793/30 md.) Kamu idareleri, yürütecekleri faaliyet ve projeler ile bunların kaynak ihtiyacını, performans hedef ve göstergelerini içeren performans programı hazırlar.

Kamu idareleri bütçelerini, stratejik planlarında yer alan misyon, vizyon, stratejik amaç ve hedeflerle uyumlu ve performans esasına dayalı olarak hazırlarlar. Kamu idarelerinin bütçelerinin stratejik planlarda belirlenen performans göstergelerine uygunluğu ve idarelerin bu çerçevede yürütecekleri faaliyetler ile performans esaslı bütçelemeye ilişkin diğer hususları belirlemeye Maliye Bakanlığı yetkilidir.

Maliye Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve ilgili kamu idaresi tarafından birlikte tespit edilecek olan performans göstergeleri, kuruluşların bütçelerinde yer alır. Performans denetimleri bu göstergeler çerçevesinde gerçekleştirilir.

Ülkemizde de uygulanan performans esaslı bütçeleme sisteminde kamuoyunun zamanında bilgilendirilmesini sağlaması, kaynakların israf olmasını önlemesi, verimliliği artırması ve verimlilik arttırılmadığında hesabının ilgililerinden sorulabilmesini olanak vermesi, faaliyet raporları ve performans programları aracılığıyla denetim yapılabilmesi gibi olumlu yanları bulunmasına rağmen, performans bilgileri elde edilmesinin maliyetleri artırması, kamuda çalışanlara da daha fazla iş yüklenmesine neden olması gibi olumsuz yönleri de mevcuttur.

1.5.Sosyal Bütçeleme

İnsanoğlu'nun toplum halinde yaşamaya başlamasıyla birlikte herkesin yararlanabileceği güvenlik, sağlık, eğitim gibi ortak ihtiyaçlar oluşmuştur. Sosyal yaşamla gelen bu ihtiyaçları bireylerce giderilememesi nedeniyle de devletçe karşılanmaya başlanmıştır. Devletlerin vatandaşların gereksinimlerini karşılamak amacıyla harcamalar yapması ve bu harcamalar içinde bir bütçe oluşturması sonucunda son yıllarda sosyal bütçe kavramı ortaya çıkmıştır. Sosyal bütçe kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle sosyal politika ve sosyal harcama kavramlarına açıklık getirmek gerekebilir:

Toplumdaki bireylerin birbirleriyle diyalog kurmaları, etkileşimde bulunmaları sosyal ilişkileri oluşturmaktadır. Bu sosyal ilişkilerin de sosyal politikaların temelini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Koray sosyal politikayı şu şekilde açıklamıştır:

Sosyal politika konusunda getirilen bir çok tanım var, bunların birçoğunda daha çok sosyal sorunlar, mağdur gruplar ve bunlara yönelik koruyucu politikalardan söz edilirken, bazılarında çıkış noktası olarak kapitalist sistem ve sınıf mücadelelerine yer verilmekte, bazılarında ise sosyal adalet ve sosyal bütünleşmenin gerçekleşmesi gibi hedefler öne çıkarılmaktadır. Yine de gerek dar gerek geniş anlamıyla olsun ihtiyaçların, mücadelelerin ve gelişmelerin eseri olan ve kısaca “modern” diyebileceğimiz bir sosyal politikadan söz ediliyorsa bu sosyal politika anlayışının temelde kapitalist ekonomi içinde büyüyen sosyo ekonomik eşitsizlikleri azaltmak, toplumsal adalet ve eşitliğe hizmet ederek toplumsal uzlaşma ve bütünleşmeyi sağlamak gibi hedefler olduğunu unutmamak gerekir (Koray, 2007, s.27).

Sosyal politikanın ilk olarak Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıktığı görülmektedir. Erdoğan ve Yenigün’e göre “Sosyal politika Sanayi Devrimini yaşayan Batı Avrupa ülkelerinde özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan “işçi sorununu” çözmek amacıyla ortaya çıkmıştır” (Erdoğan ve Yenigün, 2008, s.7). Sosyal politikayla bu dönemde sınıf çatışmalarını azaltmak, zor bir hayat tarzı süren işçilerin daha iyi bir yaşama kavuşmalarını sağlamak amaçlanmaktaydı.

1929 yılında ortaya çıkan büyük bunalım sonrasında ise sosyal politika yeniden önem kazanmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan ekonomik zorluklar fakirleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Erdoğan ve Yenigün 1929 sonrasında yaşanan bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

1930’larda geniş kapsamlı sosyal politikaların gündeme gelmesinde 1929 yılında ABD’de başlayıp oradan dünyaya yayılan ekonomik bunalımın iki nedenle kritik bir rol oynadığı söylenebilir. Bu nedenlerden birincisi, bu bunalımın çok büyük bir işsizlik ve sefaletle yol açarak ortaya çıkan durumun bireysel değil, sosyal bir sorun olduğu algısının yaygınlaşmasıdır. İkincisi ise, liberal iktisadi anlayışı benimseyenlerin beklentilerinin aksine yaşanan büyük bunalımdan piyasa mekanizmasına müdahale edilmeden çıkılamamasıdır. Bu durum sosyal politikalara geçit vermeyen liberal anlayışın 1930’lu yıllarda gözden düşmesine ve hakimiyetinin sarsılmasına yol açmıştır. Diğer taraftan, devletin piyasayı düzenleyici ve talep yaratıcı işlevleri olduğuna dikkat çeken ve krizden nasıl çıkılabileceğini formüle eden John Maynard Keynes’in iktisat anlayışı bu dönemde giderek geniş bir kabul görmeye başlamıştır ((Erdoğan ve Yenigün, 2008, s.8).

Devletin ekonomiye müdahale etmesini öngören Keynesyen yaklaşımla birlikte devlet ekonomiye müdahale etmeye başlamış, gelir dağılımının daha eşit hale getirilmesi, işsizlik sorunun çözülmesi gibi ekonomik ve sosyal hayatı ilgilendiren alanlarda düzenlemeler yapılmıştır. Öztürk bu dönemi şöyle ifade etmiştir: “Devletin ekonomik ve sosyal alanda tam bir tarafsızlığa sahip olamayacağı anlaşılmış, jandarma devlet anlayışı yerini müdahaleci sosyal refah devleti anlayışına bırakmıştır. Devlet sadece ekonomiye değil toplumu ilgilendiren ve sorun yaşanan birçok alana müdahalede bulunmuştur (Öztürk, 2006, s.22). Keynesyen iktisatla birlikte devletin konumu ve fonksiyonları önemli derecede değişmiştir. Devlet bu dönemde hem asıl görevi olan savunma, güvenlik gibi alanlarda hizmet sunmuş, hem de sosyal ve ekonomik alanlarda faaliyetlerde bulunmuştur.

1970’lerden sonra sosyal refahta yaşanan artış ve yaşam koşullarındaki iyileşme sonucunda devletin siyasal sorunlara ve konulara olan müdahaleleri azalmaya başlamıştır. 1973 Petrol krizinden sonra ise refah devleti modelinin devlete büyük bir maliyet gerektirmesinden dolayı tartışmalara konu olmuştur.

Küreselleşme ile birlikte ise ülkeler arasında rekabet artmış ve ülkeler üzerinde birtakım konularda baskı hissetmeye başlamıştır. Özaydın’a göre “Sosyal politika günümüz dünyasında her ne kadar ulusal bir sorun olarak algılanmaya devam etse de, küreselleşme sürecinde ulusal sınırları aşan boyutu daha çok öne çıkmıştır. Ulusal sosyal politikanın düzenleyicisi olan devlet ve devlet dışı kurumlar ulus üstü ve uluslararası düzeylerdeki sosyal politika düzenlemelerinden etkilenmektedirler” (Özaydın, 2008, s.172). Bu sürece ilişkin Erdoğan ve Yenigün’ün görüşü şu şekildedir: “Süreç içinde sosyal harcamalarda bir duraklama hatta bazı ülkelerde gerilemeler yaşanmaya başlamıştır. Ancak sosyal harcamalarda dünya genelinde önemli gerilemeler söz konusu olmamıştır” (Erdoğan ve Yenigün, 2008, s.19).

Geleneksel bütçe sistemi için önemli olan hükümetin neyi, hangi amaçla yaptığı değil, neler satın alındığı ve satın alınanlar için ne kadar harcandığıydı. Kaya klasik devlet bütçesini şu şekilde ifade etmiştir: “Devlet bütçesi planlanan ihtiyaçlar ve toplum baskısı temel alınarak gelir kaynaklarının vergi gelirleri miktarının projelerden ve hukuki yaptırımlardan gelecek olan hasılatın planlanmasıyla başlar. Kamu kuruluşları bütçelerini muhasebe kayıtlarına göre hangi harcamaların yapılabileceğine bağlı olarak hazırlar” (Kaya N., 2012, s.163). Ancak zamanla bütçeleme sisteminin amacında da değişiklikler olmuştur. Şahin ve Uysal bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

Geleneksel bütçeleme yaklaşımı modern demokrasinin beklentilerine yanıt vermekten uzaktır. Aynı şekilde daha ileri bir demokrasinin mali ayaklarını oluşturacak, mali demokrasiyi daha ileri götürecek bütçeleme yaklaşımlarına ihtiyaç vardır. Bu nedenle günümüzde performans esaslı bütçe, katılımcı bütçe, cinsiyet eşitlikçi bütçe, sosyal bütçe, vatandaş odaklı bütçe ve vatandaş bütçe gibi yeni bütçeleme yöntemleri gündeme gelmektedir. Bu yeni arayışlarda daha eşitlikçi, halkın katılımını daha fazla güçlendirici ve aynı zamanda halkın taleplerine daha duyarlı bütçeler yapma ve halkın bu bütçeler üzerindeki kontrol ve denetimini attırması hedeflenmektedir. Bu temelde bütçelerin daha şeffaf, anlaşılır ve hesap verilebilir olması hedeflenmektedir (Şahin ve Uysal, 2013, s.210).

Meriç ise günümüzde değişen artık ihtiyaçlara cevap veremez hale gelen klasik bütçeleme sistemlerinin yerini alan günümüz bütçe sistemlerinin amacını şöyle açıklamaktadır:

Günümüzde bütçe sistemlerinin, bütçe sürecini daha rasyonel hale getirmek, bütçede daha açık programlar belirlemek hesap verilebilirliği sağlamak, planlama-bütçelemeyi birlikte gerçekleştirmek, bütçenin girdilerden çok çıktılara odaklanmasını sağlamak, program maliyetlerinin alternatiflerini belirlemek ve karşılaştırmak ve bütçelerde tasarruf sağlayıcı tedbirleri artırmak gibi amaçları sağlamaya çalıştıkları görülmektedir (Meriç, 2007, s.59).

Küreselleşme, rekabet ve bilişimin hız kazanmasıyla bireylerin beklenti ve talepleri de artmıştır. Klasik devletin görevlerinin yerini daha ayrıntılı uzun bir zaman diliminde etkileri görülebilecek hizmetler almıştır. Sonuç olarak devletin çeşitli amaçlarını gerçekleştirmek için kullanılan bütçeler için her dönemde yeni sistemler geliştirilmektedir. Yapısı ve çerçevesi değişen bütçe sistemini Türk şöyle ifade etmiştir:

Devletin mali alandaki eylemleri ekonomik ve sosyal hayat üzerinde etkisiz kalamazlar; kaldı ki ekonomik ve sosyal hayata yapılan devlet müdahaleleri bilinçli olarak kullanılan mali araçlar aracılığıyla olmaktadır. Bu nedenle, bütçenin gelir ve giderleri ile kamu gelir ve giderleri toplumsal ihtiyaçların saptanması ve karşılıklarının bulunması dışında, ekonomide istikrarın kurulması, ödemeler bilançosunun, kişisel gelir dağılımının dengeleştirilmesi, iktisadi kalkınmanın sağlanması... gibi konularda da önemli fonksiyonlar yüklenmişlerdir. Böylece, mali kurumlara geleneksel fonksiyonlarının dışında yeni ve belirli fonksiyonlar yüklenince devletin mali hayatını düzenleyen bütçenin de çerçevesi değişmiş ve yeni bir yapıya kavuşmuştur (Türk, 2005, s.349).

Sosyal politikanın gündeme gelmeye başlamasından itibaren görmüş olduğumuz gibi toplumsal hayatta yaşanan gelişmeler sosyal yapıya da etkide bulunmaktadır.

Devlet toplumsal hayatta meydana gelen gelişmeler karşısında ihtiyaçları dönemin gerektirdiği ihtiyaçları karşılama yoluna gitmektedir. Koray bu durumu şu şekilde değerlendirmiştir:

Toplumsal yapıdaki değişimlerin de sosyal politikayı değişime zorladığı açık. Örneğin yaşlı nüfusun artması sağlık hizmetlerini ve sosyal güvenlik sistemini zorlamakta, kadınların fırsat eşitliği istemleri hem çalışma koşulları hem de bakım hizmetlerine yönelik uygulamalarda değişikliklere gidilmesini gerektirmekte, uzun süreli işsizlik ve yoksulluk sorunu çalışma odaklı refah devletini ve buna bağlı sosyal vatandaşlık anlayışını değişime zorlamaktadır (Koray, 2007, s.20).

Günümüzde de modern sosyal devletin bir gereği olarak yeni bütçe türleri ortaya çıkmıştır. Cinsiyete duyarlı, katılımcı, insan odaklı ve vatandaş odaklı bütçeleme gibi yeni bütçe sistemleri sosyal bütçeler olarak adlandırılmakta ve bu bütçeleme sistemlerinde toplumun belirli kesimlerine hangi hizmetlerin sağlandığı önem taşımaktadır. Kadınlara, insan haklarına yönelik temel kamusal hizmetler bu sosyal bütçelerde yer almaktadır.

Şeker'e göre; "sosyal bütçe, bütçede eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarının eşitlik, gelir dağılımı, yoksulluk, istihdam ve sosyal içerme kriterlerinin gözetilerek düzenlenmesi ve bu düzenlemeyle toplumdaki dezavantajlı kesimlerin (kadınlar, çocuklar, gençler, işsizler, yaşlılar ve engelliler gibi) olumlu yönde etkilenmesi amaçlamaktadır" (Şeker, 2011, s.23). Sosyal bütçe, çeşitli analizler sonunda hazırlanmaktadır.

BÖLÜM II

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME ve DÜNYA ÖRNEKLERİ

2.1. Feminizm ve Feminist İktisat

Feminizm kavramı, ilk olarak Latince kadın anlamına gelen ‘femina’ sözcüğünden türetilmiştir. Feminizmin tam olarak ne zaman çıktığı konusunda bir görüş birliği bulunmamaktadır. Feminizm kadın-erkek ayrımcılığına karşı çıkan, her iki cinsinde toplumsal, siyasal ve ekonomik açıdan eşit olduğunu söyleyen bir görüştür. Eroğlu ve İşler (2006) feminizmin geliştirdiği politik söylemleri şu şekilde açıklamışlardır:

Feminizmin geliştirdiği üç politik söylem, -eşitlik, farklılık ve kamusal otonomi politikası- birbirini tamamlayan karşılıklı bir etkileşim içindedirler. Eşitlik politikası, kadınlara politika yapma zemini hazırlarken; farklılık politikası, farklı grupların varlığını kurumsallaştırıp meşrulaştırmaktadır. Kamusal otonomi politikası ise resmi ideoloji karşısında savunucu ve koruyucu bir zırh geliştirmektedir. Bu politikalar sadece kadınların değil aynı zamanda diğer sosyal grupların da sivil toplum içindeki konumuna katkıda bulunmaktadır (Eroğlu ve İşler, 2006, s.21).

Kadınların toplumdaki durumlarının sorgulanması gerektiğini savunan ve ilk önce sivil toplum hareketi olarak ortaya çıkan feminizm 1980’lerden sonra teorik olarak da ele alınmaya başlamıştır. Bu dönemden itibaren ekonomik alanda da etkisini göstermiş ve iktisadın cinsiyet temelli olarak sorgulanması gerektiğini vurgulamıştır. Böylece feminist iktisat kavramı önem kazanmıştır. Serdaroğlu feminist iktisadı şöyle tanımlamıştır:

Feminist iktisat, iktisat disiplininin tüm yaklaşım ve kuramlarının (model, yöntem, kavram ve tanımlarının) ve hatta kapsam ve konusunun eleştirel bir bakışla, öncelikle de kadınların iktisadi durumlarını-kadın ve erkek arasındaki iktisadi eşitsizliğin temellendiği ideolojiyi açığa çıkartarak-geliştirme amacıyla, kadınların iktisadi konumlarının, davranışlarının, bunların sonuçlarını da hesaba katarak, yeniden gözden geçirilip irdelenmesidir. Bir başka deyişle iktisat disiplininin tüm ayrımcı unsurlarıyla, özelliklede toplumsal cinsiyetçi içeriği, yapısı ve kurumları temelinde sorgulanmasıdır (Serdaroğlu, 1997, s.73).

Şahin'e göre; "feminist iktisadın ayırt edici özelliklerinin başında cinsiyete dayalı işbölümü, ataerkil ideoloji, eril iktidar ilişkileri, cinsiyet ayrımcılığı, kadınların karşılıksız emeği, bakım ekonomisi, cinsel şiddet, cinsel sömürü, eril tahakküm gibi çözümleme araçları (kavramsal çerçeve) gelir" (Şahin, 2011, s.87). Kadınlar ev içi işlerde herhangi bir ücrete tabi olmadan karşılıksız olarak çalışmakta, çocuklarına bakmakta, hane halkının geçinebilmesi, hayatını idame ettirebilmesi amacıyla ev içinde üretimlerde bulunmaktadır. Kadınların yapmış olduğu faaliyetler ücretlendirilemese de toplumun en küçük birimi aile ve dolayısıyla da ülkenin kalkınabilmesi için önem arz etmektedir.

Beşeri bilimlerin kadınları dışladığı yönünde birçok eleştiriler bulunmaktaydı. Bu eleştiriler 1970'lerdeki feminist hareketleri faaliyete geçirmiş, kadınlar için bilgi üretilmeye başlanmıştır. Bu konuyu Demir şu şekilde ifade etmektedir:

Sosyal bilimlerdeki temel varsayımların sorgulanması ve insan bilimlerinin yeni ve alternatif feminist bir eksene oturtulması girişimi, öncelikle tüm kültürel, siyasal ve ekonomik yapı ve kurumların köklü bir sorgulanmasının yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu yüzden, hemen hemen bütün sosyal bilim dallarında, eleştirel ve alternatif bir yaklaşım olarak feminist bir bakış açısını uyarılma çabaları, hem yeni bir bilgi birikimini hem de bu bilgi birikiminin disipline edilmesine yönelik yeni akademik uğraş alanları ortaya çıkarmaktadır (Demir, 1997, s.26).

Ülkelerin bütçe politikaları feminist iktisat yönünden incelenerek analizler yapılmıştır. Bu analizler neticesinde uygulanmakta olan bütçe politikalarında kadınların aleyhine cinsiyetçi ve eşitsiz uygulamaların olduğu ortaya konmuştur. Tüğen ve Özen feminist iktisadın mali boyutunu şu şekilde açıklamıştır.

Cinsiyet ayrımcılığının önlenerek kadının sosyal yaşamda daha fazla ön plana çıkmasına yönelik iktisadi düzenlemeler temelde feminist iktisat şeklinde ifade edilmektedir. Feminist iktisadi yaklaşımın mali boyutunu ise bütçe politikaları oluşturmaktadır. Çünkü devletin mali alanda en önemli politika aracını devlet bütçeleri meydana getirmektedir. Böylece devlet bütçelerinde kadın-erkek eşitliğinin ön planda tutulması gerekliliği, cinsiyete duyarlı bütçeleme kavramını ortaya çıkarmıştır (Tüğen ve Özen, 2008, s.2).

Bunlardan da anlaşıldığı gibi feminist iktisat bütçe politikalarını da etkileyerek cinsiyete duyarlı bütçelemenin yapılmasına ve birçok ülkede uygulanmasına yol açmıştır.

2.2. Birleşmiş Milletler’de (BM) Geçmişten Günümüze Toplumsal Cinsiyet Eşitliğiyle İlgili Yaşanan Gelişmeler

II. Dünya Savaşı’ndan sonra savaşların önlenmesi barış ve güvenliğin korunması için 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletler çevre, kalkınma, gıda, sağlık, ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin giderilmesi yoksullukla mücadele gibi birçok konuda faaliyetler yürütmektedir. BM’nin çalışmalar yaptığı konulardan biri de kadınlara yönelik eşitsizliklerin giderilmesidir. Budlender ve Hewit BM’nin uzun yıllardır makro ekonomik politikaların kadınlar üzerindeki etkisi konusunda farkındalık yarattığını belirtmektedir (Budlender ve Hewit, 2002, s.15). 1945 yılında kabul edilen ilk yasal doküman olan “İnsan Hakları Bildirgesi” kadın-erkek eşitliği prensibinin uluslar arası planda kabulünün BM tarafından ilanı anlamı taşımaktadır (www.kadınınstatüsü.gov.tr). 21 Haziran 1946 yılında BM Ekonomik ve Sosyal Konsey bünyesinde kadınların eşitliğini sağlamaya ve kadın haklarının geliştirilmesine kendini adayan Kadının Statüsü Komisyonu resmen kurulmuştur (www.un.org/womenwatch).

1946 yılından itibaren tarafından dört kez Dünya Kadın Konferansı yapılmıştır. İlk olarak 1975 yılında BM tarafından Mexico City’de Birinci Dünya Kadın Konferansı düzenlenmiş ve 1975-1985 dönemi Kadın On Yılı olarak ilan edilmiştir.

1980 yılında Kopenhag’da İkinci Dünya Kadın Konferansı düzenlenmiş ve “Hareket Planı” kabul edilmiştir. Hareket Planıyla kadınların ekonomik ve sosyal açıdan daha etkin olabilmesi için önlerindeki engellerin kaldırılması amaçlanmıştır. İkinci Dünya Kadın Konferansı sonrasında BM Genel Kurulu tarafından Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) kabul edilmiş ve CEDAW 1 Mart 1980’de üye ülkelerin imzasına sunulmuştur. Bu sözleşmeyi imzalayan ülkeler cinsiyetler arası eşitsizliğin giderilmesi konusunda taahhüt altına girmişlerdir. Özellikle İhtiyari Protokol, Sözleşme’de bahsedilen hakların ihlali durumunda, kişisel başvuru hakkı tanınmaktadır. CEDAW Komitesi de bu konularda ilgili ülkelerde araştırma ve incelemeler yapabilmektedir. Her alanda kadın erkek eşitliğini sağlanmayı, geleneksel, kalıplaşmış bir şekilde kadın ve erkeğe verilen görevlerin ortadan kaldırmayı amaçlayan CEDAW Sözleşmesi kadınlara karşı uygulanan ayrımcı tutumları önlemek için yapılmış olan tek ve yasal bağlayıcı belge olması açısından önem taşımaktadır.

15-26 Temmuz 1985 tarihinde Nairobi’de kadın için eşitlik, kalkınma ve barış konularında Üçüncü Dünya Kadın Konferansı düzenlenmiş ve kadının ilerlemesi için

ileriye yönelik stratejiler kabul edilmiştir. Burada kadın konusunda örgütlenmenin gerçekleştirilerek ülke düzeyinde oluşturulan politikalarla uygulanması kararı alınmıştır.

1993 yılında da BM İnsan Hakları Konferansında benimsenen kadın haklarının evrensel insan haklarının ayrılmaz, devredilmez, bölünmez bir parçası olduğu resmen kabul edilmiştir. 4-5 Eylül 1995 tarihinde Pekin’de Dördüncü Dünya Kadın Konferansı gerçekleştirilmiştir. Burada Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu kabul edilmiştir. Pekin Deklarasyonu hükümetlere kadının güçlendirilmesi ve ilerlemesi, kadın-erkek eşitliğinin her alanda sağlanarak geliştirilmesi, toplumsal cinsiyet anlayışının ana politikalarda ve programlarda uygulanması gibi konularda yükümlülük getirmektedir. Eylem Platformunda ise bunların hayata geçirilmesi öngörülmektedir. Eylem Platformuna göre kadınlar siyasal, kültürel, siyasi ve sosyal alanlarda karar alma mekanizmalarında yeterince yer aldıkça önlerindeki engellerden kurtulabileceklerdir. Pekin Deklarasyonunda kadınların bütçe uygulamalarından nasıl yararlandıklarının takip edilmesi ve bütçe uygulamalarının da buna göre yapılması gerektiği vurgulanmıştır. 5-9 Haziran 2000 tarihleri arasında New York’ta “Kadın 2000: 21.Yüzyıl için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kalkınma ve Barış” konulu BM özel oturumu yapılmıştır.

Son 30 yılda BM tarafından mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesi, ülkelerin bu konuda daha duyarlı olması ve tüm dünyada farkındalık yaratılması amacıyla dört tane dünya kadın konferansı düzenlenmiştir.

2.3. Cinsiyet Roller ve Cinsiyet Önyargıları

Kız ve erkek olarak adlandırılan biyolojik cinsiyet farklılığı zamanla toplumsal cinsiyet farklılığına yol açmıştır. İlk olarak biyolojik farklılık anlamına gelen cinsiyet toplumsal cinsiyet olarak algılandığında iki cinsin algılarında, yeteneklerinde farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bu konuyu Vatandaş (2007) şu şekilde açıklamıştır:

Kadın veya erkek, günlük dildeki yaygın kullanımıyla hem bireyin biyolojik anlamda dişi (female) veya er (male) oluşunu, hem de toplumun bireye sunduğu roller sistemi dahilinde anlam kazanan kadın (woman) veya erkek (man) oluşu ifade eden iki terimdir. Fakat ne var ki, bu terimlerde anlam kazanan biyolojik boyut ile biyolojik yapıda temellenen toplumsal boyut birbirlerinden çok farklı şeylerdir (Vatandaş, 2007, s.30).

Cinsiyetin biyolojik boyutu doğuştan gelen bir özellikken, toplumsal boyutu sonradan inşa edilir. Doğar doğmaz şekil verilmeye başlanılan bir sürecin içerisinde gireriz. Daha doğmadan cinsiyetlerine göre bebeklere renkler, giysiler, oyuncaklar seçilmeye başlanılmakta doğduktan sonra da oynayacağı oyunlar, seçeceği meslekler belli kalıplar çerçevesinde sunulmaktadır. Önyargılar ve kadın ile erkeğe yüklenmiş roller toplumsal cinsiyetin temelini oluşturmaktadır. Erol (2008) biyolojik cinsiyetin toplumsal cinsiyete dönüşmesini şu şekilde ifade etmektedir:

Türün kendisini yeniden üretmesinin kaynağını oluşturan biyolojik cinsiyetin toplumsal cinsiyete (gender) dönüşmesi, bir sürecin başlangıcı değil, sonucudur. Bu sonucun dönüm noktasını, toplumsal yaşamın ortak alan ve mahrem alan şeklinde bölünmesi ve mahrem alanın, kadın merkezli olarak tanımlanması oluşturmaktadır. Tarihsel veriler, böyle bir tanımlamanın, toprak mülkiyetine dayalı üretim ilişkilerinden kaynaklanan ataerkil aile yapısı nedeniyle kadının, tarih boyunca çocuk bakımı ve hane içi işlerini yürütme işlevini yüklenmiş olmasından ve giderek hane içinin, kadın merkezli olarak tanımlanmasından kaynaklandığını göstermektedir (Erol, 2008, s.202).

Toplumsal olarak kabul edilmiş, geniş kapsamlı bir davranış modeli olan rol, bireyi toplum içinde tanımlamaya ve konumlamaya yarar. Ayrıca yinelenen durumların üstesinden gelmek ve başkalarının rolleriyle ilişki kurmak için bir strateji yerine geçer (www.wikipedia.org). Buna göre rol, toplumun bireyden istediği davranış kalıpları diyebiliriz. Bu durumda cinsiyet rolünü de her kültürde farklı olarak cinsiyetler için benimsenmiş ve kalıplaşmış davranış biçimleridir şeklinde tanımlayabiliriz. Kısaca cinsiyet rolleri kişilerin cinsiyetlerine göre kendilerini ifade etmelerine yarayan davranış biçimleridir. Geleneksel roller ise, “erkek” ve “kadın” olarak birbirinden katı bir şekilde ayrılan ve her iki cinsiyete de doğuştan verilen cinsiyet rollerinin var olduğu iddiasındadır (www.wikipedia.org). Kadın ve erkeğin bağlı olduğu bu roller toplumdaki işbölümünün de oluşumuna etkide bulunmaktadır. İnsanlar henüz çocukluk çağında kendi cinsel kimliklerinin farkına varmalarının hemen ardından kalıplaşmış tutumları öğrenerek cinsiyet rollerine göre davranmaya başlarlar. Örneğin kız çocukları bebek, küçük mutfak eşyaları gibi ev içi işlere alıştırarak oyuncaklar alınırken, erkek çocuklara ise araba, kamyon, uçak gibi güç gösterebileceği oyuncaklar alınmaktadır.

Ön yargı; “bir kimse veya bir şeyle ilgili olarak belirli şart, olay ve görüntülere dayanarak önceden edinilmiş olumlu veya olumsuz yargı, peşin hüküm, peşin fikirdir” (www.tdk.gov.tr). Örneğin bizim toplumumuzda kadına karşı ‘saçı uzun, aklı kısa’,

‘Eksik etek’ gibi deyimlere de yansıyan önyargılar mevcuttur. Cinsiyet önyargıları, erkek ve kadınlar nasıl davranmalı, kadın ve erkeğin kişiliği, görünüşü nasıl olmalı gibi cinsler arasında hangi farklılıklar bulunması gerektiğine ilişkin inançlardır. Aksoy (2013) Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Kadın ve Fırsat Eşitliği Komisyon’u tarafından düzenlenen Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Çalıştay’ının 2. oturumunda bu konuya ilişkin şu şekilde açıklama da bulunmuştur.

AKSOY, öncelikle, tanım olarak **biyolojik cinsiyetin** kadın ve erkeklerin doğuştan gelen biyolojik farklılıklarına dayanan özelliklerini ifade ettiğine, **toplumsal cinsiyetin ise**, kadın ve erkeklerin doğuştan gelmeyen ve sosyal ortamlarında yaşadıkları kültür içinde öğrendikleri, kadın ve erkek olmaya dair rolleri ve özellikleri ifade ettiğine dikkat çekmiştir. AKSOY, daha dünyaya geldikleri andan itibaren, kadınlara ve erkeklere birtakım değerler atfedildiğini ve bu değerlerle birlikte kadınların ve erkeklerin belli kalıplara sokulduğunu belirterek kadınlara ve erkeklere atfedilen tüm bu değerler bütününe toplumsal cinsiyet olarak ifade edildiğini, bu değerler temelinde oluşan toplumsal cinsiyet ilişkileri ve rollerine bağlı olarak gelişen anlayış ve normların da eşitsizliğin temelini oluşturduğunu belirtmiştir (www.tbmm.gov.tr).

Toplumlar baskın kontrol mekanizmalarıyla bireylerin cinsiyetlerine göre davranış sergilemesini istemektedir. Toplumsal düzen kadın ve erkek için farklı davranışlar ve tutumlar öngörmektedir. Genel olarak toplumsal önyargılar kadının daha ev içine dönük işlerle uğraşmasını, erkeğin de daha güce dayalı işlerde çalışmasını beklemektedir. Toplum bireylerin toplumsallaşma sürecindeki davranış ve görünüm kalıplarını toplumsal cinsiyete göre oluşturmaktadır.

2.4. Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kavramları

1980’li yıllardan itibaren kadın kavramından toplumsal cinsiyet kavramına doğru bir yönelim oluşmaya başlamıştır. Toplumsal cinsiyet sadece kadın kavramı anlamına gelmemekte, kadın ve erkekleri, onların birbiriyle olan ilişkilerini de kapsamaktadır. Vatandaş (2007) toplumsal cinsiyetin, bireyin belli bir cinsten olmasından dolayı toplumsal olarak bireyden beklenenlere, toplum içinde bireye biçilen konuma işaret ettiğini ifade etmektedir.

Yunanca “genos” kökünden türemiş olan gender sözcüğü Latince ve Fransızca gibi bazı dillerde tür, doğum gibi anlamlara gelmekte, İngilizcede de “toplumsal cinsiyet” kavramı olarak kullanılmaktadır. Toplumsal cinsiyet için, sosyal bireyler olan

kadın ve erkeğin toplumun her aşamasında aynı şekilde yer alması gerektiğini savunan, ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamda eşit haklara sahip olduğunu ifade eden bir kavram diyebiliriz. Genel olarak toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğe biyolojik cinsiyetleri dışında, sosyal ve kültürel olarak tanımlanmış; kadın ve erkek tarafından üstlenilmiş görev ve sorumluluklar çerçevesinde oluşan rollere bağlı olarak gelişen toplumsal ilişkilerin oluşturduğu bir bütündür. Toplumsal cinsiyet yaklaşımı kadın ve erkeğin fiziksel ve biyolojik olarak eşit olmadıklarını kabul etmekle beraber sosyal, kültürel, alanlarda, iş yaşamında eşit fırsatlara ve şartlara sahip olması gerektiğini söyleyen bir yaklaşımdır.

Toplumsal cinsiyet farklı kültürlerde farklı şekilde algılanmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı dinamik bir kavramdır. Toplumlar ve kültürler arası hatta aynı toplum içinde bölgeden bölgeye farklılıklar gösterebilmektedir. Kadın ve erkeklerin üstlenmiş oldukları işler doğal bir süreç sonunda belirlenmiştir ve zaman içerisinde değişebilecek bir niteliğe sahiptir. Toplumsal cinsiyet, herhangi bir toplumda kadınlardan ve erkeklerden nelerin beklenildiğini, onlara nelerin müsaade edildiğini ve onlara ne kadar değer verildiğini belirler. Toplumsal cinsiyetin ülkeden ülkeye değişiklik göstermesi konusunu Genç (2010) şu şekilde açıklamıştır:

Toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek tanımlamasını biyolojik cinsiyet üzerinden değil toplumun onlara atfettiği değer ile yüklediği sorumluluklar üzerinden yapmaktadır. Dolayısıyla ülkeden ülkeye cinsiyet tanımı değişmezken, toplumsal cinsiyet kavramı değişkenlik göstermektedir. Örneğin, Türkiye’de kadına aile ilgili işler, çocuk bakmak ve yetiştirmek gibi sorumluluklar yüklenmişken, İsveç’te çocuk bakma sorumluluğu her iki cinse de yüklenmiştir. Niteliği yüksek bir çocuk bakımının sağlanması için gerekli şartları hazırlamanın siyasi bir zorunluluk olduğu İsveç’te, kendi tercihlerine bağlı olarak çocuğa her kim bakacak ise ona bakım ücreti ödenir. (Genç, 2010, s.38).

Kadınlara ve erkeklere kültürlerinde etkisiyle farklı roller ve sorumluluklar yüklenmesine bağlı olarak farklı işbölümleri ortaya çıkmaktadır. Erkan, Şentürk, Akbaş ve Paksoy’ göre; “erkekler ve erkeklere atfedilen işlevlere ve görevlere verilen değer, birçok açıdan kadınlara ve kadınlara atfedilen işlevlere ve görevlere verilen değerden daha büyüktür” (Erkan, Şentürk, Akbaş ve Paksoy, 2012, s.87). Dolayısıyla cinsiyete dayalı iş bölümüne göre genellikle erkeklerin yaptıkları daha önemli sayılan ve gelir getiren işler olurken kadınların ki daha çok ev içi emeğe dayanan işler olmaktadır. Kadınlar ve erkekler üstlenmiş oldukları bu işler nedeniyle farklı ihtiyaçlara sahiptir.

Kadınların ihtiyaçları genellikle gündelik ev içi emeğiyle ilgili işlerdir: Yemek pişirmek için gerekli araçlar, temiz ve kolay erişilebilir su kaynağına sahip olmak, çocukların sağlık kontrolleri için sağlık ocakları, çocukların okul öncesi eğitimi için anaokulu gibi... Bu gündelik ev içi emeğin dışında kadınların toplumda erkekler karşısındaki ikincil rollerinin giderilmesine yönelik ihtiyaçları da bulunmaktadır: Karar verme süreçlerine eşit erişim olanağı, eğitim, toprak mülkiyeti gibi... Aksoy (2013) Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Kadın ve Fırsat Eşitliği Komisyon'u tarafından düzenlenen Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Çalıştay'ının 2. oturumunda bu konuya ilişkin şu şekilde açıklama da bulunmuştur: "Cinsiyete dayalı iş bölümünün işlerin erkek işi ve kadın işi olarak belirlenmesi sonucunu doğurduğunu, bu kapsamda erkeklerin yaptıkları işlerin zaman zaman daha prestijli ve daha fazla gelir getirirken, kadınların yaptıkları işlerin ise daha çok ev içi emeğe dayanan, ücreti düşük işler olduğunu vurgulamıştır" (www.tbmm.gov.tr).

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için mücadeleler verilmekte hatta bazı yerlerde kanun önünde kadınlar eşit haklar elde etmiş olmasına rağmen eşitsizlikler toplumsal hayatın birçok katmanında devam etmektedir. Eşitsizliklerin giderilmesi için yeni yaklaşım ve stratejilere yer verilmesi gerekmektedir. Bu açıdan BM tarafından Nairobi'de gerçekleştirilen Üçüncü Dünya Kadın Konferansı önem taşımaktadır. Burada kadın ilerlemesi geleceğe yönelik bir plan ve strateji gibi düşünülmüş ve bunun ülkeler düzeyinde oluşturulan politikalara uygulanması kararı resmi olarak alınmıştır. Devletler ihtiyaçlara duyarlı kamu hizmetlerini yerine getirirken toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı plan ve programlar yapması önem taşımaktadır. Devletler günümüzde kamu hizmetlerinde etkinlik sağlayabilmek için insanların özelliklerindeki farklılıklara göre değil ihtiyaçlarındaki farklılıklara göre ve toplumdaki dezavantajlı grupları da göz önünde bulundurarak kamu hizmeti vermelidirler. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için bu bakış açısının siyasetin her aşamasında göz önünde bulundurulması, yapılan plan ve programlara dahil edilmesi, mevcut politikaların da toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşıma göre yapılandırmasıyla mümkündür.

İnsan haklarının vazgeçilmez bir hak olarak görüldüğü ülkelerde kadınların da siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda erkeklerle eşit şekilde yararlanması gerektiği kabul edilmektedir. Bu durum uluslar arası insan hakları belgelerinde, uluslar arası sözleşmelerde ve ülkelerin yasalarında yer almasına rağmen kadınlar hala ülkelerin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun sağlık, eğitim, çalışma hayatı, siyaset ve karar alma organlarına katılım açısından fırsat eşitliğinden tam olarak faydalanamamaktadır.

Toplumsal cinsiyet odaklı hazırlanmayan bütçeler kadınların ve yoksul durumda bulunanların ihtiyaçlarına cevap vermemektedir. Devletler plan ve programlarını toplumsal cinsiyeti ve dezavantajlı grupları göz önünde bulundurarak yaparsa kaynaklarını daha etkin kullanmış olacak ve toplumsal faydayı artırabilecektir. Buna yönelik politikalar geliştirilmeli ve toplumda erkeklere göre ikincil durumda bulunan kadınları olumsuz etkileyen ekonomik gelişmeler araştırılmalıdır. Kadının üretim sürecine katılımı, eğitim, sağlık, kredi ve sosyal hizmetler gibi olanaklardan faydalanarak erkeklerle eşit bir şekilde kalkınmaya katkı sağlaması, devletin yaptığı plan ve programların toplumsal cinsiyete duyarlı olmasıyla mümkündür. Bu bağlamda kalkınmanın yansıması olan bütçelerinde oluşturulurken toplumsal cinsiyet anlayışını göz önünde bulundurması kalkınmanın sürekliliği açısından önem taşımaktadır.

2.5. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Duyarlılığının Tüm Ana Plan ve Programlara Dâhil Edilmesi (Gender Mainstreaming)

Karar verme mekanizmalarının erkekler ve kadınlar arasında eşit bir denge oluşturabilmesi için plan ve programlarını toplumsal cinsiyet odaklı bir yaklaşımla oluşturmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin politika süreçlerine, tüm plan ve programlara dahil edilmesi konusunda Erkan v.d. (2012) şu şekilde açıklama yapmıştır:

Toplumların tarihsel olarak erkek yönelimli olması hükümetlerin politikalarına ve programlarına da yansımaktadır. Politikaların bu şekilde erkekler üzerinden şekillenmesi toplumsal cinsiyet eşitsizliğine neden olmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığının tüm ana plan ve politikalara dahil edilmesi, günlük ilişkilerin idaresindeki toplumsal cinsiyet perspektifi ile politika karar alıcıların gerçekleştirdiği etkinlikleri entegre eden politik ve teknik bir süreçtir. “Eşitliğe entegre” ya da “cinsiyetlerle ilgili ayrıştırılmış bir yaklaşım” olarak nitelendirilmektedir. Bu strateji politika süreçlerinin tüm evrelerinde ve tüm düzeylerinde, erkekler ve kadınlar arasındaki eşitlik prensibini dikkate alarak bunu tüm eylem alanlarında uygular (Erkan v.d., 2012, s.87).

Toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığının tüm ana plan ve politikalara dahil edilmesi stratejisi, politika belirleyicilere toplumsal cinsiyet eşitliği alanında düşünmeye yönelten, hangi politikaların uygulanacağını değil nasıl uygulanacağına önem veren bir yaklaşımdır. Uluslar arası kurum ve kuruluşlar tarafından da bu yaklaşıma önem verilmektedir. AB tarafından da tanınmakta ve desteklenmektedir. Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği topluluk müktesebatının bir parçasını oluşturmaktadır.

AB'ye katılmak isteyen ülkeler için benimsenmesi gereken bir zorunluluktur. Avrupa Konseyi toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının tüm ana plan ve programlara yerleştirilmesini (*gender mainstreaming*) 1996 yılında benimsemiş, 1997 yılında imzalanan ve 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile oluşan yasal temelde dönemsel yol haritaları ile başlıca politika alanlarını belirlemiştir (www.tbmm.gov.tr).

2.6. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Gelişimi

Rönesans dönüşümünün biçimlendirdiği düşünce ve hayat tarzının egemen olduğu modern dönemde ortaya çıkan ve özellikle de 19.yüzyılda batı dünyasına hakim olan dünya görüşünü ifadeden modernizmle insanlık geri kalmışlıktan, bağnazlıktan kurtulmak için ekonomik, siyasal ve toplumsal bir dönüşüme girmiştir. Eroğlu ve İşler modernite çağını şu şekilde açıklamıştır:

İnsanoğlunun büyük başarılarını simgeleyen modernite çağı, gerçekten göz kamaştırıcı atılımlara sahne olmuştur. Bununla beraber, bu tarihsel dönem aynı zamanda büyük acıların, insanlık trajedilerinin yaşandığı bir zaman dilimidir. Bu dönemde bir taraftan büyük savaşlar, soykırımlar yaşanırken; aynı zamanda kadınlar kamu alanından dışlanmışlardır. Kadınların sorunu eskiden olduğu gibi aynen devam etmiş, cinsiyete dayalı ayrımcılık ve baskı sürmüştür (Eroğlu ve İşler, 2006, s.5).

Kısaca kadın ve erkek rolleri belirlenerek, cinsiyetçi iş bölümü yapılarak kadının yapabilecekleri kısıtlatmış, önemsiz olarak görülen işler kadına verilerek kadın iktisadi faaliyetlerden soyutlanmıştır.

1970'li yılların sonları ile 1980'li yılların başlarında modernizme tepki olarak Fransa'da postmodernizm çalışmaları başlamış ve toplumsal hareketlerin moderniteye getirdikleri radikal eleştirilerle güncelleşerek giderek modernleşmenin geniş bir eleştirisine dönüşmüştür. Post modernizmde sistemlerin tümüne bir güvensizlik söz konusudur. Sistemlere olan güvensizlik mali alanda kendini göstermiş ve bütçe sistemleri de bu eleştirilerin etkisinde kalmıştır.

1980'li yılların ortalarında devlet bütçesi veya yerel yönetim bütçelerinde geliştirilen politika önceliklerinin toplumsal cinsiyetler karşısında tarafsız olmadığı erkekler lehine toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine yol açtığı iddiasına dayanan birtakım eleştiriler sonrasında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme inisiyatifleri ortaya çıkmıştır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ilk defa 1984 yılında Avustralya'da

geliştirilmiş ve bu bütçeleme kadınların ve kız çocuklarının haklarına odaklanmıştı (Budlender, Sharp ve Allen, 1998, s.3).

Dünyada küreselleşmeyle birlikte ülkeler arasında yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik değişimler karşısında bu standartlara ulaşmak kaçınılmaz olmuştur. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerin gelişmişlik düzeylerini artırabilmeleri için sosyal ve mali politikalarını AB standartlarına uydurmaları gerekmektedir. Böylece bu ülkeler klasik maliye ve bütçeleme politikalarında değişiklikler yapmak, yeniden düzenlemelerde bulunmak zorunda kalmışlardır. Son otuz yılın kadın hareketlerinin ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının baskı ve çalışmalarıyla, birçok ülkede bütçeler oluşturulurken cinsiyet farklılıkları göz önünde bulundurulmaya başlanılmıştır.

2.7. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme

Tarih boyunca klasik bütçe, performans bütçe, program bütçe, planlama-programlama-bütçeleme, sıfır tabanlı bütçeleme ve performans esaslı bütçeleme gibi çeşitli bütçe sistemleri birçok ülkede uygulanmıştır. Günümüzde modern hayatın getirdiği sosyal bütçe, vatandaş odaklı bütçe ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme gibi çeşitli yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımlardan biri olan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeyi yeni bir bütçe sistemi olarak görenler olduğu gibi bu durumu karşı çıkanlar da mevcuttur. Çelik ve Ertürk Atabey bu konuyu şu şekilde açıklamıştır:

Yeni bir bütçe yaklaşımı olan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme literatürde yerini almış ve tartışılır hale gelişmiştir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, bazı yazarlar tarafından bir bütçe sistemi olarak ifade edilmektedir. Ancak, temelde ekonomik olmakla beraber bütçelemenin sosyal amacını da içinde bulunduran toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme her ne kadar yeni bir sistem olarak değerlendirilse de bu bütçeyi bir yaklaşım olarak ele almak ve mevcut bütçe sistemleriyle bütünleştirmek veya eklemlmek benimsenmiş bütçe sisteminin toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirilmesini sağlayacaktır (Çelik ve Ertürk Atabey, 2013, s. 159).

İlk defa 1980'li yılların ortalarında uygulanmaya başlayan cinsiyete duyarlı bütçe yaklaşımı bütçenin hazırlık ve uygulama sürecinde cinsiyetlerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmaktadır. Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyet temelinde ama bunun ötesinde sosyo-ekonomik ve politik ilişkilerden örülü, sosyal ilişkilerle oluşturulan bir kimliktir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme cinsiyet eşitliğine ve kadınların güçlendirilmesine ilişkin politikaların bütçeleme ve planlama faaliyetlerinin merkezine

taşınmasını amaçlanmaktadır. Bu konuda ASAN (2013) Kadın ve Fırsat Eşitliği Komisyon'u tarafından kurulan Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Çalıştay'ının açılış konuşmasında şekilde açıklama da bulunmuştur:

Bütçelerin, kamu hizmetlerinin ifa edilmesine ve bununla birlikte kamu gelirlerinin toplanabilmesine izin veren, devletin öncelikleri ile politik isteklerin izlenebilmesini sağlayan en önemli belgeler olarak kabul edildiğini belirten ASAN, bütçe üzerinde yalnızca mali ve ekonomik politikaları değil aynı zamanda sosyal ve kültürel amaçlara yönelmiş politika ve programları da görebilmenin mümkün olduğunu dile getirmiştir. Devamla ASAN, ekonomik ve siyasi olarak en etkin araçlar olan bütçeler ile vatandaş odaklı kamu yönetimi anlayışının kesiştiği noktanın daha verimli bir ekonomi ve daha eşit bir toplum oluşturmak, siyasi açıdan daha etkili politikalar belirlemek, hesap verilebilirliği ve şeffaflığı sağlamak, toplumu bilgilendirmek ve bu suretle karar alma süreçlerine katılımı artırmak, siyasi sorumluluğun dağıtımında etkinliği elde etmek, dezavantajlı grupların sosyoekonomik ihtiyaçlarına gerçekçi cevap verebilecek bir kamusal hizmet mekanizmasını tesis etmek amaçlarını arka planında barındıran toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple bütçelerin toplumsal ihtiyaçlara duyarlı yönlerinin değerlendirilebilmesi, sosyal ve ekonomik yapının bu ihtiyaçlar doğrultusunda belirlenebilmesi ve geleceğe yönelik kararların toplumsal ihtiyaçlara duyarlı olarak alınabilmesini sağlamak açısından çok büyük bir önem arz ettiğini vurgulamıştır (www.tbmm.gov.tr).

Bütçeler kamu harcamaları ve vergilendirmelerle kadın ve erkek arasındaki gelir dağılımında farklılıklara yol açmaktadır. Bunun için bütçeleme toplumsal cinsiyet eşitliği için çok önemlidir. Bellamy'e göre; "toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kadınlar için ayrı bir bütçeleme değildir, kadın ve erkeklerin gereksinimlerinin karşılanmasında kamusal harcamaların hakça, onların ihtiyaçlarının gözetilerek yapıldığı bir bütçeledir" (Bellamy, 2002, s.1). Buna göre toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeledede harcamalar ve gelirler hakça yapılmalıdır. Bu bütçeleme kadının özel gereksinimlerini kapsar, kadın ve erkek arasındaki gelir düzeyi ve gelir paylaşımının adil bir şekilde yapılmasını, kadın aleyhine alan farklılıkların giderilmesini sağlar. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme tekniğinde devletin mali araçlarından biri olan bütçeyi kullanarak cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi ve kadının toplumda daha fazla söz sahibi olması amaçlanmaktadır. Budlender ve Hewit'e göre; "Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme için hükümetler, parlamento ve sivil toplum grupları birlikte çalışmakta, uluslar arası kuruluşlar tarafından da bu çalışmalar desteklenmektedir" (Budlender ve Hewit, 2002, s.10).

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme'nin çeşitli tanımları bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Şenesen'e göre; "toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kadın ve erkeklerin, kız ve erkek çocukların gereksinimlerinin karşılanmasında kamu kaynaklarının hakça kullanımını ve kamu gelirlerinin yükünün hakça üstlenilmesini gözetir bütçedir" (Şenesen, 2008, s.3).

Tüğen ve Özen'e göre; "Cinsiyete duyarlı bütçeleme kamusal kaynakların cinsiyetler arasında eşit kullanımını garanti altına alan bir yaklaşımdır. Bu tür bir bütçeleme, ülkedeki mevcut bütçe sürecinin planlamadan başlayarak, hedeflerin ortaya konulması, bu hedeflere yönelik kaynakların tahsisi ve hedeflere ne şekilde ulaşıldığının değerlendirilmesi aşamalarından herhangi birinde kullanılabilir" (Tüğen ve Özen, 2008, s.2).

"Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, belirli bölgelerdeki kötü durumda bulunan kadın ve erkekler ile kız ve erkek çocukların durumunu düzeltmeyi, bunların altında yatan nedenleri bulmayı, bütçenin doğasını değiştirmeyi amaçlayan siyasi müdahalelerdir (Budlender, 2005, s.10).

"Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, toplumsal cinsiyet eşitliğine ve kadınların güçlendirilmesine yönelik politikaların, politika belirleme faaliyetinin özünü oluşturan bütçeleme ve planlama alanlarının merkezine taşınmasını amaçlayan bir stratejidir" (Klatzer, 2012, s.6).

"Cinsiyete duyarlı bütçeleme, toplumda var olan cinsiyet ayrımına vurgu yaparak kadınların sahip olduğu dezavantajların gerekli teşvik ve desteklemeler ile giderilmesi amacına dayanmaktadır. Bu bağlamda cinsiyete duyarlı bütçeler sosyal yaşamda gözlemlenen cinsiyet ayrımcılığını gidermede bir araç olarak kullanılmakta ve toplumsal alanda kadının statüsünün geliştirilmesine yönelik politikaların hayata geçirilmesine katkı sağlamaktadır" (Örücü ve Bakırtaş, 2012, s.468).

Bütçeler genel olarak hazırlanırken kadın ve erkeklerin maliye ve ekonomi programlarından eşit şekilde etkilendiği düşünülerek cinsiyet faktörü göz önünde bulundurulmamaktadır. Bu şekildeki bütçeleme'nin herkes için eşit olduğu varsayımı eşitsiz bir durum yaratmaktadır. Çünkü toplumdaki önyargılar ile cinsiyet temelli gelenekselleşmiş ve kalıplaşmış işbölümleri nedeniyle kadınlar ve kız çocukları hizmetlerden yeteri kadar faydalanamamakta ya da hizmetlere hiç ulaşamamaktadır. TBMM Kadın ve Fırsat Eşitliği Komisyonu, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme

Konulu Alt Komisyon Raporu'nda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine yol açan birtakım durumları açıklamıştır. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

- Kadınlar evde yoğun çalışmaları nedeniyle kamu hizmetlerinden yararlanamadıkları gibi kamu hizmetlerindeki yetersizlikler de kadınların omuzlarındaki iş yüklerini artırmaktadır. Özellikle çocuk, hasta, yaşlı veya engelli bakımını üstlenen kadınların ev dışı faaliyetlere katılımları çok sınırlı kalmaktadır. Bu kapsamda, kreş, huzurevi, engelli rehabilitasyon merkezleri gibi kamu sosyal hizmet kuruluşlarının yetersizliği, kadınların emeğinin yoğunlaşmasına yol açmaktadır.
- Kadın ve kız çocukları kamu hizmetlerinden uzaklık, zaman ve güvenlik sorunları nedeniyle yararlanamayabilmektedir. Meslek edindirme kursu, halk kütüphanesi ve okul gibi kamu hizmet binalarının evden çok uzak olması, buralardaki faaliyetlerin zamanlarının uygunsuz olması (akşam saatlerinde tiyatro gösterimi, halk konseri gibi) ve eve gidiş ve gelişlerde güvenlik sorunları nedenleriyle kadın ve kız çocuklarının çeşitli kamu hizmetlerine erişimleri sınırlı kalmaktadır. Bu bağlamda, kadınlar ve kız çocukları açısından eğitim kurumlarının ve diğer eğitsel-sosyal-kültürel hizmetlerin yaygınlığı, toplu ulaşım hizmetleri kolluk faaliyetleri ve gece aydınlatmaları erkeklere ve oğlan çocuklarına göre çok daha fazla önem taşımaktadır.
- Kamu hizmetlerinden yararlanmanın bir harcama yapılmasını gerektirdiği hallerde özellikle düşük ve orta gelir düzeyine sahip ailelerde kadınların gereksinimlerinin ikincilleştiği ve baskılandığı görülebilmektedir.
- Kadınlar kamu hizmetlerine erişimleri ve hakları hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibi olmayabilmektedir. Kadınların kamusal alanla iletişiminin ve bilgilenme kanallarının erkeklere göre çok daha yetersiz olması, kamu hizmetlerine erişimlerini olumsuz etkilemektedir (www.tbmm.gov.tr).

Bunlardan da anlaşıldığı üzere kadınların ve erkeklerin toplum içindeki ekonomik ve sosyal konumlarının farklı olmasına bağlı olarak devletin iktisadi alandaki faaliyetleri her iki cinsi de farklı etkilemektedir. Bazı durumlarda bütçe aracılığıyla herkes için eşit hizmet sunmak toplumda kadın ve engelliler gibi dezavantajlı konumda bulunanlar aleyhine durumlar yaratabilmektedir. Örneğin savunma ve güvenlik hizmetleri tam kamusal mallar kapsamında sınıflandırılmakta ve bölünemez nitelikli

hizmetler olarak tanımlanmaktadır. Ancak bütçede şiddet gören ve korunmaya muhtaç olan kadınlar için daha fazla savunma ve güvenlik hizmeti için ödenek ayrılması gerekmektedir. Kadınların toplumdaki dezavantajlı konumları ancak kamu hizmetlerinin cinsiyet farklılıklarını göz önünde bulundurularak verilmesiyle mümkün olabilmektedir. Bu da cinsiyetlere göre hazırlanan bütçe uygulamalarını gerekli kılmaktadır.

Kadın istihdamında da işe alım ve terfilerde kadınların aleyhine karar verilmesi, kamu ihalelerindeki şartnamelerde kadın girişimcilerin göz ardı edilmesi gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yol açan uygulamalar yaşanmaktadır. Kadın istihdamın da yaşanan bu olumsuzluklar kadınların hane içinde karşılıksız emek kullanımının yanı sıra düşük gelirle, kayıt dışı ve güvencesiz bir şekilde çalışmalarına sebep olmaktadır. Devletin mali politikalarının bir aracı olan bütçeleme toplumsal cinsiyetçi bir yaklaşımla yapılması, çeşitli reformlarla kadınların krediye erişimlerinin sağlanması, işgücü piyasalarında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması gibi faaliyetlerle kadınların toplumsal kalkınmaya katılması mümkün olabilmektedir. Bir devletin kamu politikalarında başarılı olabilmesi, kalkınma hedeflerini gerçekleştirebilmesi ve beklentileri karşılayabilmesi için kadınların da kamu ve özel sektördeki karar alma mekanizmalarında yer almalarını sağlaması gerekmektedir. Toplumsal eşitliğin uygulamaya geçirilmesi için de bütçeler cinsiyet esasına dayanarak hazırlanmalıdır.

Bütün bunlardan yola çıkarak toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme bazı beklentilere cevap vermesi gerekmektedir diyebiliriz. Bunlar;

- Cinsiyet eşitliğini gözetten bir bütçe; kadın ve erkeğin toplumdaki, ekonomideki ve sosyal hayattaki görevlerinin farklılıklarını gözeterek fırsat eşitliği sağlamalıdır.
- Kaynaklar, devletçe toplanılan gelirler; kadın ve erkeğin farklı ihtiyaçlarına göre verimli, etkin ve etkili bir şekilde kullanılmalıdır.
- Kamunun gelir ve giderleri bütün vatandaşların açıkça anlayacağı şekilde şeffaf olmalı ve hükümetler hesap verebilmelidir.

Kadınlar ve erkekler toplumdaki ekonomik ve sosyal konumlarındaki farklılıktan dolayı gerek devletin yaptığı genel, gerekse belediyelerin sunduğu yerel ekonomik ve politik faaliyetlerden farklı şekilde etkilenmektedirler. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ile kadınların ve kız çocuklarının, erkeklerin ve erkek

çocuklarının ihtiyaçlarının, haklarının eşit olarak dikkate alınacağı temin edilmektedir. Budlender toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme için şöyle demiştir: “Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarını diğer bütçeleme çalışmalarından ayıran en önemli tarafı ödenmemiş emekleri odak noktası yapmasıdır” (Budlender, 2005, s.17). Klasik cinsiyet eşitliği politikalarının ana hedefleri kadınların durumlarının iyileştirilmesidir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı ise bunlardan farklı olarak sorunun kaynağına inerek kadınların emeklerinin karşılığının ücretlendirilmesini hedeflemektedir.

Bunlardan yola çıkarak toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kadın ve erkekler için ayrı ayrı bütçeler yapılmasını öngörmez,
- Yerel ya da ulusal düzeyde hazırlanan bütçelerin her aşamasında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımı gözetilmektedir,
- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımı kaynakların ve devletçe toplanan gelirlerin etkili, ekonomik ve verimli kullanımını sağlar,
- Cinsiyetçi bir bakış açısıyla kamu harcamalarını yapar ve kamu gelirlerini de buna göre toplar,
- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımı plan ve programların toplumsal cinsiyete ve ihtiyaçlara göre yeniden yapılandırılmasını sağlar, kaynakların dağıtımını yaparken önceliklerin belirlenmesini önemser. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemde bir hizmet için kaynak ayrılmadan önce planlar yapılmakta projenin uygulanması sonucunda kadın ve erkeğin nasıl etkileneceği, her iki cinsinde elde edeceği yararların neler olabileceği önceden değerlendirilmektedir,
- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ekonomik karar alma mekanizmalarına ve bütçe süreçlerine kadınların daha fazla katılımını sağlamaktadır,
- Devletlerin hedeflerine ulaşabilmesi için toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımı bilgilerin ve verilerin çeşitlendirilmesini öngörmektedir.

2.8. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Analizinde Kullanılan Araçlar

Toplumsal cinsiyete duyalı bütçelemenin uygulanabilmesi bazı süreçlerin geçilmesi gerekmektedir. Meriç, “devlet bütçelerinin dolaylı ve dolaysız etkilerini inceleyerek, ekonomik politika açısından cinsiyete duyarlı sonuçlar elde etmenin, devlet bütçelerinin genellikle ”cinsiyete duyarsız” olan uzun süreli çıkarımları nedeniyle çok zor olacağının ifade etmektedir (Meriç, 2007, s.59). Rake (2002) toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme sürecinde birtakım soruların yanıtlanması gerektiğini söylemektedir. Bu sorular şunlardır:

- Kadın ve erkekler arasındaki harcama ve gelir nasıl dağıtılır?
- Kaynakların cinsiyet üzerinde kısa ve uzun dönemde dağılımı nasıldır?
- Kadınlar ve erkekler üzerindeki ücretli ve ücretsiz işlerin gelir ve harcamalara etkisi nedir?
- Toplumsal cinsiyet normları ve rolleri politikayı nasıl etkiler? (Rake, 2002, s.2)

Bu soruları yanıtlanmanın çok çeşitli yolları ve metotları vardır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme analizleri bu soruların yanıtlanmasına yardımcı olmaktadır. Analizler mevcut durumu özetleyerek kolay anlaşılmasını sağlamaktadırlar. Analizler için hükümetlerin uluslar arası konferanslarda yapılan toplumsal cinsiyetle ilgili planları, programları, tavsiye edilen uygulamaları ve gerekli taahhütleri yerine getirme yollarından biridir diyebiliriz. Bu analizler toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için yapılan bütçe tahsislerinin başarılı olup olmadığının ölçülebilmesini sağlamakta ve böylece ulusal politikaların gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Analizler, hükümetlerin hedeflerini daha sürdürülebilir ve dengeli bir şekilde gerçekleştirmesine yardımcı olmaktadır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin analizi yapılırken kullanılacak araçlar BM Kadın Fonu’nun (UNIFEM) çalışmasında (Elson, 1997’de belirttiği üzere) şu şekilde açıklanmaktadır:

- 1) Cinsiyeti göz önünde bulunduran politik değerlendirme. Bu analitik yaklaşım programlar ve portföyler oluşturulurken toplumsal cinsiyet konularının örtülü ve açık bir şekilde incelenmesini içerir.
- 2) Ayrıştırılmış cinsiyetin yararlanıcılarının değerlendirilmesi. Bu araştırma tekniği, hükümetin politika ve programlarının insanların öncelikleriyle

eşleşmesini, potansiyel yararlanıcıların kim olduğunun sorgulanması tekniğidir. Ayırıştırılmış cinsiyetler için kamu harcamalarının ne sıklıkta yapıldığı. Bu araştırma tekniği genellikle hane halkı araştırmalarından elde edilen verilerle kadın ve erkek ile genç kız ve erkekler arasındaki harcama dağılımını ortaya çıkarmak için kullanılır.

- 3) Ayırıştırılmış cinsiyetler için vergi yansıması analizi. Bu araştırma tekniği hane halkı ya da farklı bireyler tarafından doğrudan ve dolaylı olarak ne kadar vergi ödendiğini inceler.
- 4) Bütçelerin kullanılma zamanının ayırıştırılmış cinsiyetler üzerindeki etki analizi. Bu hane halkının bütçesiyle ulusal bütçe arasındaki ilişkiye bakar. Bu kadınların ücretlendirilmeyen işlerinin politika analizlerinde hesaba katılmasını sağlar.
- 5) Orta vadeli ekonomi politikası çerçevesinde cinsiyet farklılığı. Bu girişimler, orta vadeli ekonomik çerçevelerin dayandığı ekonomik modellere cinsiyeti de dahil edebilmek için çalışır.
- 6) Bütçe bildirimlerinin cinsiyet farklılığını göz önünde bulundurması. Bu yukarıdaki araçların herhangi birinde de kullanılabilir. Bu kamu sektöründe yüksek derece bağlılık ve koordinasyon gerektirir (www.gender-budgets.org).

2.9. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemeye Başvurulacak Araçlar

Stotsky; “toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımının mevcut bütçe süreçlerine uyum sağlayabilmesi amacıyla araçlar geliştirdiğini” söylemektedir (Stotsky, 2006, s.30). Stotsky (2006) bu araçların teorik çerçevenin anlaşılmasını kolaylaştırdığını, kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin değerlendirilmesinin bundan dolayı önemli olduğunu vurgulamaktadır. Genç toplumsal cinsiyete başvurulacak araçları şu şekilde ifade etmiştir:

Araçlar, düzenli işleyen bir süreci, başlangıç, gelişim ve sonuçta yapılacak uygulamaya dönük çalışmaları, belirlenmiş parametreler yardımıyla yapılabilecek teknik bir uygulamayı ifade ederler. Bu doğrultuda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı için gerekli araçlar; mevcut durumun anlaşılabilmesinde ve olanı özetleyerek olması gerekene ulaşmada yardımcı olabilecek analizler, toplumsal cinsiyet eşitliği temel politik hedefine ulaşmada en geniş hareket alanı sağlayan ve doğrudan bu hedef üzerine etkisi olan kamu harcamaları ve son olarak da etkisi kamu harcamaları kadar olmasa da dolaylı vergi çeşitleri ile mal ve hizmetlere ulaşmada, dolaysız vergiler ile gelir ve kazanç üzerinde etkisi olan vergilerdir (Genç, 2011, s.127).

Genç tarafından toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme araçları analizler, kamu gelirleri ve kamu harcamaları olarak sınıflandırılmaktadır. Her ne kadar üç araç olsa da genel olarak toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kamu harcamaları ve kamu gelirleriyle ilişkilendirilmektedir.

Kamu harcamaları: Devlet tarafından satın alınan mal ve hizmetlerin değeridir (www.economicswebinstitute.org). Tüğen, Kadın ve Fırsat Eşitliği Komisyon'u tarafından kurulan Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Çalıştay'ının Birinci Oturumunda kamu harcamalarını şu şekilde açıklamıştır:

Cinsiyet temelli programların, erkeklerin sağlığı ve kadına karşı şiddetin önlenmesi, kadın, erkek, kız ve erkek çocukları gibi belirli gruplara yönelik programlar için kaynak tahsisleri ile kadınların kamu yönetiminde daha etkin yer almalarını ve eşit ücretle çalışmalarını sağlayıcı programların finanse edilmesi hedeflenmektedir (www.tbmm.gov.tr).

Transfer harcamaları, sübvansiyonlar, kamu yatırımları ve yabancı ülkelere yapılan harcamalardan oluşan kamu harcamalarının ne kadarının kadınlar ve ne kadarının erkekler için yapıldığını tespit etmek zordur. Ancak toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye bu tespit kolaylaşmaktadır. Harcamaların kadın ve erkekleri ne kadar etkilediği iktisadi etkilerine bakarak anlaşılabilir. Kadınlar için yapılan harcamaların birçoğu başta kadınlar için yapılmış olsa da sonuçları itibariyle zamanla toplumun bütününe fayda sağlayabilmektedir. Örneğin anne ve çocukları için ana sağlığı merkezlerinin artırılması, hastanelerde anne ve bebek ünitelerinin modernleştirilmesi gibi harcamalar kadına yönelik olsa da zaman içerisinde faydası toplumun tümüne etki etmektedir. Bebek ölüm oranlarının düşmesi, çocukların daha sağlıklı hale gelmesi daha sağlıklı nesillerin yetişmesine dolayısıyla ülkenin daha güçlü olmasına yol açacaktır.

Kamu gelirleri: Vergileri de içeren kamu gelirleri toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını için önem arz etmektedir. Devletler için vergiler ana gelir kaynağını oluşturmaktadır. Genç'e göre Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışında vergileme aracından mümkün olan en iyi şekilde yararlanabilmek için;

- Vergileme politikalarının mevcut eşitsizlikler üzerindeki etkilerini tespit etmek,
- Vergilerin kamu harcamalarının yapısı üzerindeki etkilerini değerlendirmek,

- Vergi yükünün dağılımını incelemek, bu inceleme sonucunda vergi yükünün dezavantajlı gruplarca karşılanan oranını tespit etmek,
- Vergilemede etkinlik ve adalet gibi temel ilkeleri gözetmek,
- Vergilerin türleri itibarıyla toplumsal cinsiyet üzerindeki etkilerini araştırmak,
- Vergilerin emek arzı ve tüketim-tasarruf kararları üzerindeki etkilerini incelemek,
- Vergileme açısından bütçe nihai raporu hazırlamak ve ortaya çıkan sonuçları kamuoyu ile paylaşmak, gibi koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir. (Genç, 2011, s.130)

Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve dezavantajlı konumda bulunan kadınların durumunun düzeltmek adına devlet, çalışan kadınlardan daha az gelir vergisi alabilir. Kız çocukların üniversite okumalarını teşvik etmek için üniversitede kız çocuk okutan babaların vergi ödemelerinde kolaylıklar sağlanabilir.

2.10. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemeye Yer alan Aktörler

Belammy (2002) toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye yer alan aktörleri ulusal ve uluslar arası aktörler olarak ikiye ayırmıştır. Uluslar arası aktörler AB, UNIFEM, OECD gibi kuruluşları örnek olarak göstermiştir. Ulusal aktörleri ise hükümetler, parlamento, sivil toplum kuruluşları, akademisyenler ve uzmanlar olarak saymıştır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme de yer alan aktörleri ana aktörler ve yardımcı aktörler olarak da şu şekilde sıralayabiliriz:

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemeye Görev Alan Ana Aktörler:

Parlamento: Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme sürecinin gerçekleşmesi için iradesine ihtiyaç duyulan organdır. Parlamentoların hükümeti denetleme ve kararlarını onaylama yetkisi bulunmaktadır ve bu yetkisini kullanırken parlamentolar millet adına hareket etmektedirler. Bu nedenle parlamentolara toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımı için izin ve onay mercidir diyebiliriz.

TBMM Kadın ve Fırsat Eşitliği Komisyon'u tarafından kurulan Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Alt Komisyon'u Raporunda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme sürecinde yer alan aktörlerden parlamento şu şekilde ifade edilmiştir: "Parlamentolar sürecin tüm aşamalarında iletişim ve iş birliği içinde olunması gereken temel aktörlerden biridir. Parlamentolar hükümetin toplumsal cinsiyet eşitliği

politikalarını izlemekte ve değerlendirmektedir. Bilindiği gibi, bütçe sürecinin dört aşamasının ikisi (izin/onay ve denetim aşamaları) parlamentoda cereyan etmektedir” (www.tbmm.gov.tr).

Hükümetler: Hükümetler için toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışında süreci yönlendiren organdır diyebiliriz. Genç toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme sürecinde hükümetleri şu şekilde açıklamıştır:

Hükümetler toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının yerleşmesinde en önemli aktörlerdir. Çünkü bu anlayışın unsurlarından ve şartlarından biri olan politik istek ancak hükümetler vasıtasıyla canlandırılabilir veya teşvik edilebilir. Dolayısıyla kamu idarelerinin üzerinde sahip oldukları iktidar gücü, meclisler ve sivil toplum kuruluşları üzerinde sahip oldukları yönlendirici güç gereği hükümetler, politik hedeflerin hayata geçirilebilmesinde etken güce sahiptirler. Bu sebeple Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının tam olarak uygulanmasında en önemli rol hükümetlere düşmektedir. Devlete ait iş ve işlemler geniş bir katılım ağıyla hazırlanır ve uygulanır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışında devlete ait iş ve işlem olarak değerlendirildiğinde, söz konusu anlayışın sonuçlarından en yüksek verimi elde edebilmek için sürecin hükümetler tarafından desteklenmiş olması gerekir (Genç, 2011, 131).

Kamu İdareleri: Kamu idareleri parlamento tarafından onaylanan bütçeleri uygulayan organlardır. Bu yüzden kamu idareleri toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme sürecinin aktif olarak uygulanmasını sağlayarak sürecin devam etmesine katkıda bulunmaktadır.

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemeye Görev Alan Yardımcı Aktörler:

Akademisyenler ve uzmanlar: Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımının iyi uygulanabilmesi ve sürecin iyi işleyebilmesi için sağlam bir altyapı, araştırma ve analizler gerekmektedir. Bu konuda da akademisyenlere ve uzmanlara çok iş düşmektedir. Genç toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme sürecinde yer alan aktörlerden olan akademisyenler ve uzmanları şu şekilde açıklamıştır:

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı, yüzeysel değil derinlemesine yapılacak araştırma ve analizleri ayrıca, kamu görevlilerine yönelik olarak verilecek nitelikli eğitimleri gerektirmektedir. Dolayısıyla akademisyenler ve uzmanlar özellikli olarak teknik bilgi gerektiren araştırma ve analizlere yönelik yöntem ve gösterge geliştirerek ve bu analiz ve araştırmalar sonucu ortaya çıkacak bütçesel sonuçları nesnel olarak değerlendirerek toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının uygulanması sürecine önemli katkı sağlayabilirler (Genç, 2011, s.132).

Uluslar arası Kuruluşlar: Uluslar arası kuruluşlar yürüttükleri projeler ve yaptıkları toplantılarla bütün dünyada toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımının gelişebilmesine katkıda bulunmaktadır. TBMM Kadın ve Fırsat Eşitliği Komisyon'u tarafından kurulan Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Alt Komisyon'u Raporunda uluslararası kuruluşlar hakkında şöyle bilgi verilmiştir:

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımının hızlı gelişiminde uluslararası kuruluşların büyük rolü olmuştur. Özellikle, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1995 yılında Pekin'de gerçekleştirilen IV. Dünya Kadın Konferansı'nda kabul edilen Eylem Platformu Belgesi'nde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe önemli bir başlık olarak yer almıştır. Hükümetler, kadınların kamu hizmetlerinden ve kamu harcamalarından nasıl yararlandıklarının sistematik olarak gözden geçirilmesi, hizmet ve harcamalara eşit ulaşılabilirliği sağlayacak bütçe uygulamalarının yürütülmesi, cinsiyetler arası etki analizlerinin gerçekleştirilmesi ve cinsiyet eşitliğine yönelik yeterli kamu kaynaklarının tahsis edilmesi konularında taahhütler altına girmişlerdir (www.tbmm.gov.tr).

Dünyada insan haklarının korunması, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için uluslar arası ve ulusal düzeylerde uluslar arası örgütler, devletler, kurumlar ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğinin geliştirilmesi kaçınılmazdır (www.mfa.gov.tr).

Sivil Toplum Örgütleri: Sivil toplum örgütleri toplumun bilinçlenmesini sağlayan hükümetleri ve karar alma mekanizmalarını yaptıkları faaliyetlerle etkileyebilen önemli araçlardan birisidir.

Günümüzde gelişmiş demokrasiler, bir anlamda, sivil toplum kuruluşlarının karar süreçlerini etkilemek amacıyla yarıştıkları bir sahne görünümündedir. Toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda farklı kesimlerini temsil eden sivil toplum kuruluşlarının demokrasi ve hukuk ölçüleri içinde siyasi karar süreçlerine aktif biçimde katılmaları, demokrasinin sağlıklı işleyişinin göstergesi olarak algılanmalıdır (www.mfa.gov.tr).

Sivil toplum kuruluşlarının toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme sürecinde, insanları bilgilendirecek faaliyetlerde bulunması, toplumsal cinsiyet duyarlılığının tüm ana plan ve programlara dahil edilmesi için yeterli kamuoyu baskısının oluşmasını sağlaması, bu konuda hükümet tarafından gerçekleştirilecek faaliyetlerde gerektiğinde kendi birikimleri ve çalışmalarını sunarak karar organları, kamu idareleri ve diğer sivil

toplum kuruluşlarıyla işbirliği ve uyum içinde olması gibi önemli fonksiyonları bulunmaktadır.

2.11. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Amaçları

Bu yaklaşımın geliştirilme ihtiyacı, bütçe uygulamalarının kadınlar ve erkekler arasında eşitsiz sonuçlara yol açabilmesinden kaynaklanmaktadır. Dünyada yapılan çalışmalarda eğitimden sağlığa, çalışma hayatından sosyal güvenliğe kadar birçok kamu hizmeti alanında bütçe gerçekleştirmelerinin eşitsiz sonuçları gösterilmiştir. Özellikle, bu eşitsizliklerin bütçede açık ve doğrudan değil yaşamın içinde fiilî sonuçları itibarıyla tecrübe edildiği ortaya konmuştur(www.tbmm.gov.tr). Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yapılırken sürecinin tüm aşamalarında kadınların ve erkeklerin ihtiyaçları ve hakları göz önünde bulundurulmaktadır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin amacı kamu harcamalarını artırmak değildir. Bu bütçeleme de asıl amaç önceliklerin yeniden düzenlenmesidir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe analizlerinin temel amaçlarından biri de kadınlar tarafından herhangi bir karşılık alınmadan üretilen ekonomik değerlerin ulusal ekonomiye olan katkısının değerlendirilerek toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetken makroekonomik kararların alınmasını sağlamaktır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme politikalarındaki tutarsızlıkları ortaya çıkarabilir ve hükümetlerin ekonomi politikalarına toplumsal cinsiyet analizini entegre etmelerine yardımcı olur.

Sharp ve Broomhill (2002) toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının üç temel hedefini şu şekilde açıklamaktadır: “Birincisi toplumsal cinsiyet sorunlarının hükümetin temel konularından olması, ikincisi cinsiyet eşitliklerine bağlılık için hükümetleri daha fazla sorumluluk almaya teşvik etmek, üçüncüsü bütçe ve politikalarda değişiklik yapmak” (Sharp and Broomhill, 2002, s.25).

Örücü ve Bakırtaş çalışmalarında (Klatzer, 2012’de belirtildiği üzere) toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin önem ve amaçları şu şekilde sıralamaktadır:

- Cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımı, bilinçlendirme, cinsiyetle ilgili konuların anlaşılması ve cinsiyet eşitliği konusundaki çabaların daha iyi sonuç vermesi için siyasi karar zemininin hazır edilmesi açısından temel bir strateji niteliğindedir.

- Cinsiyete duyarlı bütçelemede amaç, politika taahhütleri arasındaki boşlukları, insan hakları ve kadın hakları enstrümanlarına ayrılan kaynaklara ve politikaların sonuçlarına bakarak değerlendirmektedir.
- Kadınların ihtiyaçları eşit şartlarda dikkate alınmadığı takdirde fakirliği azaltma amaçlı politikaların başarısız olma riski söz konusudur.
- Cinsiyete duyarlı bütçeleme, ekonomi ve bütçe politikaları yapılırken bütçe politikası ve ücretsiz işler arasındaki karşılıklı bağlantıların kurulmasına yardımcı olabilir.
- Cinsiyete duyarlı bütçeleme, cinsiyet eşitliği konusundaki taahhütlerin bütçe taahhütlerine dönüştürülmesi konusunda hükümetleri hesap verir kılmaya yarayan bir strateji olarak ortaya çıkmakta ve söz konusu taahhütlerin takibini kolaylaştırmaktadır.
- Cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımı sağladığı araçlarla cinsiyet eşitliği hedeflerinin ne ölçüde tutturulduğunu, genel politika hedeflerinin cinsiyeti ne kadar dikkate alarak yakalandığını takip etme imkânı sunmaktadır.
- Cinsiyete duyarlı bütçeleme, bütçelerin hazırlanması ve kabul edilmesi sürecinde kamuya danışılması ve kamunun katılımının sağlanması süreçlerine ve bu süreçlerin sonuçlarının ve etkilerinin takip edilmesine katkıda bulunabilir. Özellikle kadınların ve kadın bakış açısının katılımcı süreçlere dahil edilmesini temin ederek bu süreçlerin kalitesini arttırabilir.
- Cinsiyete duyarlı bütçeleme, cinsiyet eşitliğini ve kadın konularını gündeme getirme adına yeni yollar açabilir ve bu hususlara politika yapma sürecinde daha fazla öncelik tanınmasını sağlayabilir (Örücü ve Bakırtaş, 2012, s.471).

Bütçe program ve politikalarının kadınlar üzerindeki etkilerinin sistematik olarak incelenmesini ihtiva eden, ayrıca kamu idarelerinden, kendilerine tahsis edilen ödeneklerin kadınlar üzerindeki etkilerinin analizinin yapılmasını talep eden toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışını amaçlarına uygun şekilde gerçekleştirmek için gerekli unsurları Genç şu şekilde sıralamıştır:

- Toplumsal bilinç
- Politik ve bürokratik irade

- Karar alıcıların, kadınlar ve erkekler karşısındaki durumlarını tespit etmeleri ve bu tespit için ön koşul olarak bir isteğin varlığı,
- Hesap verilebilirlik kültürünün varlığı,
- Kadınların karar alma mekanizmalarına dahil olması,
- Toplumsal cinsiyet eşitliği analizine imkan verecek verilerin elde edilebilme imkanı,
- Şeffaflık,
- Etkin bir kaynak yönetimi
- Hükümetin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının uygulamaya dönüşmesi,
- Günlük iş ve hizmet akışlarının toplumsal cinsiyete duyarlı hale gelmesi gibi unsurların varlığı gerekmektedir (Genç, 2010, s. 44-45).

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kadınlara ve diğer yoksul halka temel hizmetlerden, ekonomik fırsatlardan yararlanma ve siyasal sürece katılma hakkı vermektedir. Bu yüzden politik ve ekonomik süreçlerin toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığıyla yapılması önem taşımaktadır. Kahn toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin amaçlarını şu şekilde sıralamıştır:

- Kadınlara ayrılan kaynakları geliştirmek,
- Makro ekonominin ve kalkınmanın ana akımının toplumsal cinsiyet temelinde olması,
- Ekonomi politikalarının yapım sürecinde sivil toplumun katılımını güçlendirmek,
- Ekonomik ve sosyal politika çıktıları arasındaki bağlantıları geliştirmek,
- Cinsiyet ve kalkınma politikası taahhütlerine karşı kamu harcamalarını takip etmek,
- Bin yıllık kalkınma hedeflerine ulaşılmasında katkıda bulunmak (Kahn, 2009, s.3).

Bunlardan anlaşıldığı gibi toplumsal cinsiyete duyarlı bir bütçeleme yaklaşımıyla toplumun insan hakları ve kadın hakları konusunda bilinçlendirilmesi, vatandaşların farklı ihtiyaçlarının olduğunun kabul edilerek bir bütçe düzenlenmesi,

ekonomi ve sosyal politikaların birbiriyle ilişkilendirilerek kalkınma planlarının buna göre yapılması amaçlanmaktadır.

2.12. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Yararları

Günümüzde kısmen zayıflama eğiliminde olsa da erkeğin ailesinin geçimini ve güvenliğini sağlama sorumluluğu, kadınların da eş, çocuk ve diğer aile üyelerinin bakımları ve gereksinimlerini karşılama sorumluluğu bulunmaktadır. Kadınlar ev ve aile alanının sınırları içinde erkekler ise kamusal alanda konumlanmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı bu işbölümünün sonucunda kadınlar vatandaşlar olarak sivil, ekonomik, sosyal ve siyasal haklarının kullanımında erkeklerin çok gerisinde kalmaktadır (www.tbmm.gov.tr). Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı kadınların bu geri kalmış konumlarını iyileştirmeye yardımcı olmaktadır. Himmelweit toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin faydasını şu şekilde ifade etmektedir: “Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, sosyo-ekonomik toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini azaltarak, kamu harcamalarının daha iyi hedeflenmesini, daha etkili harcanmasını sağlayarak politika sonuçlarının iyileştirilmesini gerçekleştirerek faydalı olmaktadır” (Himmelweit, 2002, s.64).

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme hükümetlere iç faydalarda sağlamaktadır. Ayrıştırılmış cinsiyet verilerinin analizini kuvvetlendirerek, kadınlara ve erkeklere yönelik hedeflenen kaynakların gerçek değerinin belirlenmesini sağlamaktadır. Bellamy (2002) toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe girişimlerinin etkili politikalar aracılığıyla kaynakların daha iyi kullanılmasını sağlayabildiğini söylemektedir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının, gerek akademik ve ekonomik çevreler gerekse UNIFEM gibi uluslararası kuruluşlar tarafından kabul edilen yararlarını Genç şu şekilde ifade etmiştir:

- Kadınları ekonomik olarak görünür kılar.
- Kamu gelirlerinin toplanmasının ve vergi yapısındaki değişikliklerin, kadınların hayatını erkeklerinkinden farklı olarak nasıl etkilediğini gösterir.
- Kadınlara ayrılan kaynakların nasıl harcandığını ayrıntısıyla gösterir.
- Karar vericilere, kadınların ve erkeklerin ihtiyaçlarını gösterirken yapılacak kamu harcamalarında da bir öncelik sıralaması yapılmasını sağlar.
- Verimliliği ve milli geliri artırır.

- Hükümet bütçelerinin etkin, hesap verilebilir ve şeffaf olmasına katkıda bulunur.
- Hükümetin taahhütleri ile yürüttüğü politikaların gerçek etkileri arasındaki farkı görmeyi sağlar.
- Bütçelerce ihtiva edilen öncelikleri ortaya çıkarabilir.
- Vatandaşların kamusal karar alma süreçlerine katılımı için bir zemin oluşturur.
- Bütçenin kamuoyu nazarında güvenilirliğini artırır.
- Performans ve program bütçelerdeki uygulanabilirliği nedeniyle sonuç odaklılığı getirir (Genç, 2010, s.46).

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımı kadınlar tarafından yapılan ancak ücretlendirilmeyen birçok işin görünür kılınmasını sağlaması açısından da önem taşımaktadır. Klatzer bu konuyu şu şekilde ifade etmiştir:

Ekonomik üretkenlik söz konusu olduğunda, üretkenlik kavramını gerek ücretli gerekse ücretsiz olarak (bunlar genellikle kadınların karşılıksız yaptıkları işlerden oluşmaktadır) yapılan ekonomik faaliyetlerin sonuçlarını kapsayacak şekilde genişletmek, resmin bütünü görebilmek açısından çok önemlidir. Karşılıksız bakım hizmetleri, ev işleri ya da sosyal yardım faaliyetleri yoluyla kadınlara aşırı yük yüklenmesi ve böylece kadınların vaktinin gereğinden fazla alınması, genel anlamda ekonomik üretimi düşürebilir. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, ekonomi ve bütçe politikaları yapılırken bütçe politikası ve ücretsiz işler arasındaki karşılıklı bağlantıların kurulmasına yardımcı olabilir (Klatzer, 2012, s.13).

Kadın politikalarının değişik etkilerini görünür kılmanın ve anlamının önemi ile cinsiyetler arasındaki farklılıkların sonuçlarının daha adil hale getirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, bütçenin hazırlanma, değerlendirme süreçlerinde toplumun aktif olarak yer almasını ve toplumun bütün kesimlerinin bütçe sürecindeki çalışmalardan daha fazla fikir sahibi olmasını sağlamaktadır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin daha aktif ve katılımcı bir toplum yaratması idarenin verdiği taahhütlerin izlenebilme imkânını artırmaktadır.

Bu faydalarla birlikte toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme hükümetlere içsel fayda da sağlamaktadır. Toplumdaki cinsiyet eşitsizlikleri ile sosyo-ekonomik farkların azalması ve ihtiyaçların tam olarak ortaya konulması sonucunda kaynak ve harcama israfı engellenmekte kamu kaynakları daha verimli ve etkin kullanılabilmektedir.

2.13. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Yapılırken Göz Önünde Bulundurulması Gereken İlkeler

Budlender ve Hewit, “metodoloji açısından Dünya Bankası Grubu’nun hükümetlere bütçe değerlendirmelerinin yapılırken beş anahtar ilkeye yer verilmesini tavsiye ettiğini “ bildirmektedir (Budlender ve Hewit, 2002, s.176). Buna göre;

- 1) Bütçeler yapılırken hem bireysel hem de hane halkı ödemeleri göz önünde bulundurulmalıdır.
- 2) Politikaların etkileri uzun vadeli düşünülmelidir.
- 3) Yoksulluk, eğitim ücretsiz bakım gibi faktörler uzun dönemli olarak düşünülüp analizlere katılmalıdır. Bu konularda yapılacak reformların sürdürülebilir olmalıdır.
- 4) Kadın ve erkeklerin farklı ihtiyaçlarına eşit olmayan konumlarına göre ekonomik teşvikler verilmelidir.
- 5) Kalıplaşmış cinsiyet rollerinin ve politik zorlukların dikkatle incelenmesi gerekmektedir.

Son zamanlarda ortaya çıkan bütçeleme yaklaşımlarından biri olan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, modern bütçeleme ilkelerinden olan saydamlık, katılım, hesap verilebilirlik gibi ilkeleri de göz önünde bulundurmalıdır.

Devletin hedeflerinin, çalışmalarının, politikalarının, mali açıdan ise devletin hangi amaçla harcama yaptığının, kamu kaynaklarının ne için ve nasıl kullanıldığının vatandaşlar tarafından bilinmesi anlamına gelen saydamlık ilkesi toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme’nin daha modern bir hale gelmesine katkı sağlayacaktır.

Devlet yönetimini yürüten, karar veren organların ve kamu idarelerinin yaptıkları işlemleri ve yürüttükleri faaliyetleri açıklamaları, kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli kullanılmasından sorumlu olmaları şeklinde ifade edilen hesap verilebilirlik ilkesini benimseyen bir toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımı vatandaşlar üzerinde güven duygusu yaratacaktır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme sürecine vatandaşların katılımın sağlanması, onların da bu süreçte alınan kararlara, uygulanacak programlara müdahil olması farklı çıkarları da yansıtacak şekilde bir bütçe oluşturulması ve daha demokratik

bir ortam yaratması açısından önem taşımaktadır. Şahin bütçe sürecine vatandaşın katılımının sağlanmasının faydasını şu şekilde açıklamıştır:

Katılım vatandaşların kamusal karar alma sürecine güvenini geliştirir. Devletin hizmet üretiminde etkinsiz olduğu, karar alma sürecinde dürüst olmadığı, hizmet sunumunda adil olmadığı yönünde sürekli bir eleştiri vardır. Bu güvensizliğin bir nedeni vatandaşların kamusal faaliyetleri izleyebileceği bir mekanizmanın olmayışındır. Bu nedenle vatandaşlar yabancılaşmaktadır. Kamunun yanlış yönetildiği durumlar ve bunları örtbas etme çabaları vatandaşların endişelerini daha da kötüleştirmektedir. Vatandaşların katılımı, bu yabancılaşma duygusunu azaltabilecektir. Daha açık ve hesap verilebilir bir karar alma süreci devletin daha iyi anlaşılmasıyla sonuçlanabilecek ve kamunun devlete güvenini artıracaktır (Şahin, 2010, s.174).

Bu modern bütçeleme ilkeleri dışında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme sürecinde çalışmalar yapılırken ülkelerin kendilerine ait özellikleri de dikkate alınmalıdır. Çünkü her ülkenin birbirinden farklı yönetim biçimleri, özellikleri, gelenekleri, örf ve adetleri bulunmaktadır. Bütçeye toplumsal cinsiyete duyarlı bir anlayışın uyarlanması için ülkelerin bu farklı özelliklerinin, kendilerine özgü yapılarının göz önünde bulundurulmasıyla ihtiyaçların daha kolay karşılanması sağlanabilir, daha uzun ömürlü olabilir ve daha başarılı sonuçlar elde edilebilir.

2.14. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Uygulamasına İlişkin Ülke Örnekleri

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme inisiyatiflerinin son otuz yılda hızla güçlenmiştir. Ulusal ve uluslar arası alanda bu inisiyatiflerin güçlenmesinde BM Kadın Konferanslarının büyük rolü olmuştur. Dünya Kadın Konferansında kabul edilen Eylem Platformu Belgesi bu açıdan önem taşımaktadır. Eylem Platformu Belgesiyle hükümetler cinsiyet eşitliğini sağlamaya ilişkin yeterli kamu kaynaklarını tahsis etmek, kadınların kamu hizmetlerinden ve harcamalarından nasıl yararlandıklarını tespit etmek, sunulan hizmetlere eşit ulaşılabilirliği sağlayacak bütçe uygulamalarını gerçekleştirmek gibi konularda taahhüt altına girmişlerdir. Bellamy; “toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleminin özellikle Avustralya gibi ülkelerin erken deneyimlerinin kırktan fazla ülke tarafından örnek alındığını, BM Pekin Eylem Platformu ile de bu ülkelerde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarının hız kazandığını” ifade etmiştir (Bellamy, 2002, s.1).

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin ilk uygulama alanı bulunduğu Avustralya'dan sonra birçok ülkede yerel ve ulusal olarak çeşitli uygulama örnekleri görülmüştür. Erkan vd. ulusal ve bölgesel düzeydeki uygulamalara şu örnekleri göstermiştir: “Avrupa’da Fransa, Belçika, İskandinav ülkeleri, İrlanda ve Birleşik Krallık’ta ulusal düzeyde uygulamalar göze çarparken, İskoçya’da, İspanya’nın Bask bölgesinde, İtalya’nın Emilia-Romagna bölgesinde ise daha ziyade bölgesel düzeyde uygulamalar izlenmiştir” (Erkan vd., 2012, s.96).

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulamaları ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Her ülkede hükümet, parlamento, akademisyenler, sivil toplum kuruluşları cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin uygulamaya geçirilmesi için faaliyetlerde bulunmakta, çalışmalar yapmaktadır. Bazı ülkelerde sadece hükümetler ya da sadece sivil toplum kuruluşları çalışmalar yaparken bazı ülkelerde de bütün aktörler işbirliği içinde bulunmaktadır. Avustralya, İrlanda, Fransa gibi ülkeleri hükümetin; Meksika, Şili gibi ülkeleri de sivil toplum kuruluşlarının çalışmalar yaptığı ülkelere örnek gösterebiliriz. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme siyasi boyutu da olan bir yaklaşım olduğundan Avustralya ve İngiltere gibi bazı ülkeler de siyasi olarak da destek görmüştür.

2.14.1. Avustralya

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının ilk uygulama alanı bulunduğu Avustralya’dır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımının çalışmaları Avustralya’da İşçi Partisi iktidara geldikten sonra feminist bürokratlarca federal düzeyde yapılmıştır. 1984 yılında kadınlar bütçesi girişimleri sonuç vermiş Kadınların Bütçe Programı (Women’s Budget Program) pilot çalışma olarak uygulanmaya başlamıştır. Bu programa göre kendilerine tahsis edilen ödeneğin kadınlar üzerinde nasıl bir etki doğuracağını araştıran kamu idareleri bu araştırma sonucunda düzenledikleri belgeyi gelecek yıl bütçesine eklemek zorundaydı. Böylece bütçede kadınlara yönelik çalışmalara yer verilmeye çalışılmıştır. Genç’in (Stotsky, 2006’da belirtildiği üzere) Kadının Bütçe Programı sonucunu şu şekilde açıklamıştır: “1987 yılından itibaren kadınların bütçesi programı kadın bütçesi raporuna dönüşmüş böylece bütçeleme sürecinde yer alabilmesini sağlamaya dönük daha resmi bir yapıya ulaşmıştır (Genç, 2010, s.51).

1980’li ve 1990’lı yıllarda Avustralya’daki çeşitli eyaletlerde ve özel bölgelerde bu tür uygulamalar yürürlüğe konulmuştur. 1990’lı yılların ortalarına gelindiğinde bu girişime hükümet nezdinde daha az ilgi gösterilmeye başlanılmıştır. 1997 yılından itibaren sadece Victoria, Kuzey Özerk Bölge, Tazmania ve Queensland eyaletlerinde kadın bütçelerine yönelik çalışmalar devam etmiş ancak önce Queensland ve Victoria eyaletlerindeki çalışmalar ardından da Tazmania çalışmaları son bulmuştur. Sadece Kuzey Özerk Bölge bu konuda belge hazırlayan birim olarak kalmış ancak beklenen düzeyde faaliyet gösterememiştir. Kısaca Avustralya’da toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına yönelik siyasi destek zamanla azalmış uygulanabilirliği 2000’li yıllarda son bulmuştur.

Avustralya’da kadınların bütçesi uygulandığı ilk yıllarda bürokratların ve kurumların kadınlar açısından daha duyarlı davranmalarına yol açmıştır. Kamu personeli de kurumun uyguladığı programların cinsiyete göre ne tür sonuçlar doğurduğu konusunda istenilen çaba gösterilememiştir. Zamanla yapılan çalışmalar yetersiz kalmaya başlamış, hükümetlerin konuya olan ilgisizliği toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleminin gelişimini olumsuz etkilemiştir.

İlk olarak ekonomik faaliyetler yürüten kurumlar, uyguladıkları programların tüm ekonomiye yönelik olması nedeniyle erkek ve kadınlara aynı etkileri yapacağına inanmışlardır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulaması ilk olarak Avustralya’da başlamış olmasına rağmen federal harcamaları daha ayrıntılı hale getirmekten öteye gidememiş en sonunda da uygulamaya son verilmiştir.

2.14.2. Güney Afrika

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına yönelik çalışmaları başlatan ikinci ülke 1995 yılında Güney Afrika olmuştur. Stotsky (2006) ırkçı rejimler sonrasında Güney Afrika’da oluşturulan anayasada eşitliğin vurguladığını ve Kadın Bütçe İnisiyatifi’nin (The Women’s Budget Group Initiative – WBI) parlamento ve hükümet dışı örgütlerce desteklendiğini söylemiştir. Parlamentonun Maliye Komisyonu ile politika araştırmaları yapan iki sivil toplum kuruluşunun işbirliği çerçevesinde 1995’in ortalarında başlatılmıştır. Toplumsal eşitliğe vurgu yapan Anayasa değişikliğiyle birlikte toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına yönelik çalışmalar hız kazanmış, kamu idarelerinin katılımıyla bakanlık bütçelerinin kadınlar üzerindeki etkilerini araştırma amacıyla olan ortak bir proje gerçekleştirilmiş ve

hükümet bu projeye öncülük etmiştir. Bu proje Güney Afrika'daki toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına yönelik ilk adım olmuştur. Güney Afrika kamu sektöründe bu uygulamanın yapıldığı ilk pilot ülke olma açısından önem taşımaktadır.

Güney Afrika'da toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına dayalı bütçe örnekleri oluşturulmuş, gelir-gider çalışmaları yapılmış ve bu konuda harcama hedefleri saptanmıştır. Cinsiyete duyarlı bütçelemeye ilgili harcamalarla birlikte bu alana ayrılacak gelirlerin toplanması konusuna da önem verilmiştir. Güney Afrika'daki sivil toplum örgütlerince ilk yıl kamu sektörü istihdam ve vergiler üzerinde sınırlı sayıda analizler yapılmıştır. İkinci yıl ise bu konuya ilgi artmış ve pilot uygulamalar genişletilmiştir. Üçüncü yılın sonunda bütçenin toplumsal cinsiyete yönelik 26 farklı programının analizi yapılmıştır. Dördüncü yıl mahalli idarelerinin faaliyetlerine ve beşinci yılda da gelirlerle sağlık hizmetlerinin sunumuyla ilgili harcamalara ilişkin analizler yapılmıştır. Bu araştırmaların sonucu kitap haline getirilmiş, özetlenerek her yıl yayımlanmıştır.

Bütün yapılan bu çalışmalara karşın toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı Güney Afrika'da da mali yük getireceği endişesiyle kurumsallaşamamıştır.

2.14.3. İsveç

İsveç'te 1994 yılından itibaren toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşım görülmektedir. Stotsky (2006) 2003 yılı başlarında İsveç'in bölgesel kalkınma ve sosyal sektörler için 3 pilot proje yürüttüğünü söylemiştir. Kamu idarelerinde toplumsal cinsiyet odaklı sosyal hedefler yaklaşımın 2004-2009 yılları için uygulanması planlanmış ve Nisan 2004'de hükümet tarafından kabul edilmiştir.

İsveç'te her bir bakanlık kendi politika alanına giren konularda toplumsal cinsiyet eşitliğinden sorumludur. Bakanlıklar bütçe tekliflerindeki programlarda toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı amaçlar ve hedefler oluşturmaktadır. Maliye Bakanlığı ekonomik kaynakların cinsiyetler arasındaki dağılımına ilişkin raporu her yıl parlamentoya sunmaktadır. Bunlardan anlaşıldığı gibi diğer İskandinav ülkelerinde olduğu gibi İsveç'te de toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşım, kamu yönetiminde uyulması gereken bir ilkedir.

İsveç'te bölgesel ve ulusal düzeyde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Örneğin yerel düzeydeki çalışmalardan biri de Gothenburg'da bir bölgede yapılan analizde belediye bütçesinden kadın konusunda

faaliyet gösteren derneklere çok düşük oranda kaynak ayrıldığı sonucuna varılmıştır.

Ulusal düzeyde ise cinsiyet eşitliğinin sağlanması için Avrupa Konseyi'ni bu konudaki kararları ve çalışmaları çerçevesinde bütçeleme çalışmalarına yer verilmektedir. İsveç hükümeti bütçelemenin hazırlık safhasında cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışını göz önünde bulundurmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak Özel Hükümet Ofisleri kurulmaktadır.

2.14.4. Birleşik Krallık

Birleşik Krallık'ta da ilk olarak toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda mevcut durumun ne olduğunun anlaşılması için analizler yapılmıştır. Bu analizlerin sonucunda kaynakların sınırlı bir kısmının kadınlar için ayrıldığı kanaatine varılmıştır. Bu durumun giderilmesi için çalışmalar başlatılmıştır. Birleşik Krallık'ta bu tür çalışmalar "Birleşik Krallık Kadınların Bütçe Grubu" (UK Women's Budget Group) tarafından yapılmaktadır. Kadınların Bütçe Grubu bağımsız bir örgüt olarak akademisyenler, sendikalar, sivil toplum kuruluşlarında çalışanlardan oluşmuştur. Dünyada toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye yönelik çalışmalarda genelde kamu harcama boyutuna ağırlık verilmesine rağmen bu grup konuya ilişkin çalışmalarında vergi indirimini üzerinde durmaktadır.

Kısaca Birleşik Krallık'ta kadınların ekonomideki rolünün ortaya konulması için çeşitli analizler yapılmıştır ve bu analizlerden kamusal kaynakların sınırlı bir miktarının kadınlar için kullanıldığı sonucuna varılarak bu yönde iyileştirme çalışmalarına ağırlık verilmiştir.

2.14.5. Ruanda

Ruanda'da toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme girişimleri 1999 yılında kurulan Cinsiyet ve Kadının Gelişimi Bakanlığı (Ministry of Gender and Women in Development) tarafından yapılmaktadır. Bu bakanlığa kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve kalkınma politikalarında bu eşitliğin göz önünde bulundurulması için sorumluluk verilmiştir. Bakanlık tarafından cinsiyete duyarlı bütçeleme girişimleri yürütülmektedir. Bu girişim ülkedeki Vizyon 2020 çalışması, cinsiyete yönelik ulusal eylem planı ve yerleştirme çalışmaları ile uyum içindedir. Ayrıca yürütülen orta vadeli harcama yapısı ile cinsiyete duyarlı bütçelemenin de uyum içerisinde olması gerekmektedir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme girişimleri Ruanda’da, Birleşik Krallık Uluslar arası Kalkınma Kurumunca maddi olarak desteklenmektedir. Maliye Bakanlığı ile Cinsiyet ve Kadının Gelişimi Bakanlığı sürekli işbirliği içinde çalışmakta, bunun içinde toplantılar düzenlemektedirler. 2002 yılında da Maliye Bakanlığına bağlı kamu personeline eğitimler verilerek, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bilinçlendirilmişlerdir.

2.14.6. Fransa

Fransa’da hükümet 2000 yılında kadın hakları ve eşitliğine yönelik bir bütçe raporu (sarı bütçe raporu) hazırlamıştır. Bu raporla kadın hakları ve cinsiyet eşitliği için yapılan kamu harcamalarının etkin kullanılıp kullanılmadığı hakkında bilgi sahibi olmak amaçlanmıştır.

Fransa’da toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına yönelik çalışmalar, 2000 yılında başlamıştır diyebiliriz. Parlamento bu yıla ait bütçe kanununu onaylamadan önce hükümetten toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik özel çabalar beklediğini bildirmiştir. Böylece hükümet bundan sonra hazırladığı her bütçe tasarısına toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına uygun, kadınların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ödenekleri gösteren bir belge eklemeye başlamıştır. Bu belgeyle toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin kamu faaliyetleri ve hizmetler kontrol altında tutulmaktadır. Böylece ihtiyaçların karşılanıp karşılanmadığı konusunda da bilgi sahibi olunabilmektedir. Fransa’da kadın girişimciliği desteklenmektedir.

2.14.7. Avrupa Birliği

AB’nde cinsiyet eşitliği kavramı ekonomik, sosyal ve politik olmak üzere birçok açıdan çok yönlü olarak ele alınmaktadır. Son yıllarda kadın-erkek eşitliği, cinsiyete duyarlı bütçeleme konuları ve bunlarla ilgili sorunların çözümü akademik olarak ele alınmaktadır. Kartal ve Kalaycı AB gelişmelerini şu şekilde açıklamıştır:

AB’nin cinsiyete duyarlı bütçe yaklaşımı ise eşitlik, şeffaflık, sorumluluk ve etkinlik olmak üzere 4 ekseninde incelenmektedir. Bu çalışmalarla kadın istihdamının artırılması, kadınların konumlarının iyileştirilmesi ve kaynaklardan daha iyi yararlanabilmeleri amaçlanmaktadır. AB’nde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarına önem taşımaktadır. Bununla ilgili olarak Avrupa Yapısal Fonları tekrar gözden geçirilmektedir. Cinsiyete duyarlı bütçelemeye geçişte önemli rol oynayan çalışmalardan bazıları şöyledir: Avrupa İstihdam Strateji

Araştırma Politikası, Avrupa Yapısal Fon Düzenlemeleri, Avrupa ülkelerinde Kadınların İstihdamında Faydacı Vergi Sistemlerinin Etkisi Üzerine Bir Çalışma, Komisyonun Cinsiyet Etkisine Dayalı Derlendirme Araçları, Cinsiyete Özgü İstatistikler, Cinsiyet Eşitliği Göstergeleri vb. gibi (Kalaycı ve Kartal, 2011, s.35)

Avrupa Birliği ülkelerinde cinsiyet bütçeleriyle ilgili çalışmalar giderek artmaktadır. Bütün Avrupa Birliği ülkelerini içeren cinsiyet bütçesiyle ilgili bir proje, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışını Avrupa'nın geneline yayarak, bu ülkelerin cinsiyet eşitliği ile ilgili uygulamalardan haberdar olmasını ve birbirleriyle iletişim içerisinde bulunmasını sağlayacaktır.

2.14.8. İskoçya

İskoçya 1999'da bağımsız parlamentosunu oluşturmuştur. Yeni hükümet kadına ve kadın haklarına önem vermiştir. Fırsat Eşitliği Komitesi tarafından yayınlanan planda cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi üzerinde durulmuştur.

2000 yılında İskoç kamu politikası süreçlerine toplumsal cinsiyet etki analizinin dahil edilmesi için bilgi ve araştırma organizasyonu olarak, sendikalar, dernekler, üniversiteler, topluluklar ve gönüllü gruplardan oluşan İskoç Kadın Bütçe Grubu (Scotland Women Budget Group-SWBG) oluşturulmuştur. İskoç Kadın Bütçe Grubu (İKBG) temel amaç olarak İskoçya kamu politikası sürecine cinsiyet etki analizleri sağlayarak katkı sunmayı ve eşitlikçi yönde değiştirebilmeyi benimsemiştir. Grup, hükümetin sosyal ve ekonomik önceliklerini pratiğe dökmek için gereken harcamaları göstermektedir. İKBG'ye göre bütçenin hazırlanması, uygulanması aşamalarında kadın ve erkeklerin ihtiyaçları göz önünde bulundurulmamaktadır. Bu şekilde grup İskoç hükümetine cinsiyet eşitliği ve kadın haklarıyla ilgili olarak çok sayıda değerlendirmeler de bulunmuştur. Bu değerlendirmelerde kadın ve erkeklerin ulaşım, eğitim, çalışma hayatı gibi olanaklardan nasıl yararlandıklarına yer vermişlerdir. Bunun sonucunda ise kadın ve erkeklerin hizmete ulaşma ve hizmetlerden yararlanmada farklı ihtiyaçlara sahip olduğu, bütçeler hazırlanırken de bu farklılıkların göz önünde bulundurulması gerektiği kanaatine varmıştır. Özellikle grup İskoçya'da spor ve sağlık politikaları alanlarındaki bir takım projelerde başarı elde edebilmiştir.

İskoçya'da cinsiyete duyarlı bütçelemeye ilgili olarak yaşanan bir başka gelişme de 2000 yılından itibaren Maliye Bakanlığı bünyesinde cinsiyete duyarlı bütçelemeye ilgi bir uzman çalıştırma zorunluluğunun getirilmiş olmasıdır. Bu da İskoçya'da cinsiyete duyarlı bütçeleme için büyük çaba harcandığını ve bu konuya önem verildiğini

göstermesi açısından önem taşımaktadır. İskoçya’da toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeyle ilgili önemli ilerlemeler olmuştur. Hükümetin de desteğiyle harcama planlarının toplumsal cinsiyet açısından değerlendirilmesi taahhüdü Eşitlik Stratejisinde resmi olarak yer almıştır.

Bu gelişmeler olmasına rağmen fiili politikalara cinsiyet eşitliği geçirilememiştir. Bu nedenle bütçe hala toplumsal cinsiyet yönünden tarafsız bir niteliğe sahiptir.

2.14.9. Filipinler, Hindistan, Malezya

Filipinler’de toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ile ilgili çalışmalar 1994 yılında başlamıştır. Son yıllarda Filipinler’de kadının toplumsal yaşamda gücünün artırılmasında önem verilmektedir. Bu nedenle hem hükümet hem de sivil toplum örgütlerinin desteğiyle bütçe sürecinde cinsiyete duyarlı bütçe yaklaşımı göz önünde bulundurulmaktadır. Burada kamu bütçesinin %5’i cinsiyet eşitliği çalışmalarına ayrılmış olması toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımı açısından önemli bir gelişmedir.

Hindistan’da başkent Yeni Delhi’deki BM Kadın Gelişim Fonu’nun katkılarıyla kadınlar için iş olanakları artmıştır. Hindistan’da kadın parlamenterlerin cinsiyete duyarlı bütçeleme için yaptığı çalışmalar neticesinde ilk olarak 2000-2001 yılları arasında cinsiyet eşitsizliğine yer veren Ulusal Ekonomi Anketi yapılmıştır. 2000 ve 2002 yılları arasında yapılan çalışmalarda kadınlar aleyhine eşitsizlikler olduğu vurgulanmıştır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çabaları Hindistan’ın 22 eyaletinde cinsiyet bütçelerinin uygulanmasına yol açmıştır.

Malezya cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda önemli bir aşamaya gelmiş bulunmaktadır. 2003 yılından itibaren pilot projeler uygulanmıştır. Bu projelerde kadın hakları ve payları artırılmıştır. Böylece cinsiyet eşitsizliklerinin yarattığı olumsuzluklar giderilmeye çalışılmıştır.

2.14.10. İtalya, Hollanda

İtalya’da 2000 yılında Fırsat Eşitliği Bakanlığı’nda seminer verilmiş ve böylece cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları başlamıştır. Merkezi bütçenin hazırlanması sırasında cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi dikkate alınmaktadır. Ülke çapında bu konuda konferanslar, eğitimler düzenlenmiş, yazalar ve siyasiler tarafından halk

bilinçlendirilmiştir. Bu nedenle cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı konusunda halkında desteği alınarak belli bir yol kat edilmiştir.

1985 yılından itibaren Hollanda'da cinsiyet eşitliğine önem verilmeye başlanmıştır. Hükümet cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarını arttırmıştır. Bütçenin cinsiyetlere göre eşit bir şekilde dağılmadığı düşünüldüğü için bu çalışmalar önem kazanmıştır. 1994 yılından itibaren ise cinsiyete duyarlı bütçelemeye yönelik her yıl raporlar hazırlanmaya başlanmıştır. Bu raporlar toplumla da paylaşılmıştır. 1998 yılıyla birlikte hükümet, ulusal ve yerel düzeyde kadın haklarına ve sorunlarına ilişkin bütçe politikaları üzerinde durmuştur. 2003 yılından itibaren de Hollanda'da Sosyal İlişkiler Bakanlığı cinsiyete duyarlı bütçelemeye ilgili raporlar hazırlayarak bu konuda çalışmalar yürütmüştür.

2.14.11. Meksika, Fas, Uganda

Meksika'da 1990 yılında kadının yoksullaşmasının önlenmesi ve bütçenin %50'sinin kadınlara aktarılması gerektiğini temel felsefe edinen, kadın haklarının korunması amacıyla Foro adında bir kadın organizasyonu kurulmuştur. Bu organizasyon devletin kadınlara yönelik harcamalarının azaldığını bu nedenle cinsiyete duyarlı bir bütçeleme yapılması gerektiği konusuna dikkat çekmek istemiştir. Meksika'da toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları sivil toplum tarafından desteklenmektedir. Meksika'da yoksullukla mücadele programlarından yararlananların yarısı kadınlardan oluşmaktadır. Bu çalışmalar, cinsiyet eşitsizliklerinin getirdiği olumsuzlukların giderilmesi için uygulamalar yapıldığını göstermektedir.

Fas'ta kamu bütçesi sürecinde toplumsal cinsiyet anlayışına önem verilmektedir. Fas Ekonomi ve Finans Bakanlığı toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme açısından değerli bir rapor hazırlamıştır. Raporda bütün hizmet alanlarındaki amaçlara, projelere yer verilmiştir. Su, enerji, ulaşım gibi toplumsal cinsiyet analizlerinin zor olduğu hizmet alanlarında yapılan değerlendirmeler önemli bir katkı sağlamıştır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme alanında Uganda'da parlamento ve sivil toplum kuruluşları işbirliği içindedirler. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme inisiyatiflerine kadın bürokrat ve kadın parlamenterler büyük katkı sağlamaktadırlar. Uganda'da toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı hükümet tarafından giderek destek görmektedir.

BÖLÜM III

TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME

3.1. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Gelişimi

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde yaşanan gelişmeler toplumsal cinsiyet eşitliğini kamusal alanda devlet tarafından uygulanmasını gerekli kılmıştır. Toplumu güçlendirmenin temelinde kadının güçlendirilmesi yattığı gerçeğinden yola çıkılarak toplumsal cinsiyet eşitliği önem kazanmaya başlamıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin son dönemlerde yasal çerçevesi genişletilmiştir. Kadınların son yıllarda toplumdaki rolünü güçlendirmeyi hedefleyen politikalar uygulanmaya başlanmış ve giderek yaygınlaştırılmıştır.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de toplumdaki cinsiyetçi önyargılar ile kadınlar için benimsenmiş toplumsal roller, gerek siyasal gerekse gündelik yaşamda kadınların önüne çeşitli engeller getirmektedir. Türkiye’de kadınların sosyal ve ekonomik durumu eskiye nazaran iyileşme göstermekle birlikte henüz istenilen seviyeye ulaşmamıştır. Ülkemizde kız çocukların okullaşması, kadınların istihdama, karar alma süreçlerine katılımı, kadınların sağlık hizmetlerine erişimi gibi konularda hala önemli sorunlar bulunmaktadır. Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik gelişmeler Cumhuriyet dönemiyle birlikte başlamıştır. Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte modern bir devlet yapısının oluşturulması için ilk temeller atılmaya başlanmıştır. Bu dönemde toplumsal değişim geçirilmiş, Türk toplumunun yeniden yapılandırılması için reformlar yapılmıştır. Ulu Önder Atatürk’ün çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmak için başlattığı bu reformlarda modern yaşamın ve insan haklarının temel taşlarından biri olan kadın hakları ve cinsiyet eşitliğine de yer verilmiştir. Kadınlara siyasi, sosyal daha birçok alanda dünyanın birçok gelişmiş ülkesinden daha önce çeşitli haklar tanınmıştır.

Ülkemizde toplumsal cinsiyet eşitliği alanında yapılan ilk yenilik, 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimin tek sistem altında toplanması ve kadınlara da erkeklerle birlikte eşit eğitim alabilme imkânının verilmesidir. Böylece kadınların ve kız çocuklarının da okuma yazma öğrenmesinin, meslek sahibi olabilmesinin, toplumsal süreçte söz sahibi olabilmesinin yolu açılmıştır.

1926 yılında Türk Medeni Kanunu kabul edilmiş ve kadının sosyal hayatı çağa uygun olarak yeniden düzenlenmiştir. Kadına Türk Medeni Kanunu ile temel haklar verilmiştir. Türkiye’de 1930 yılında kadınlara yerel yönetimlerde seçme ve seçilme

hakkı verilmiş, ardından da 1934 yılında kadınlar milletvekili seçme ve seçilme hakkına sahip olmuştur. Bu reformlarla kadınların kamusal alanda erkeklerle eşit bir şekilde çalışması ve kalkınma sürecine katılması amaçlanmıştır.

Türkiye, Anayasa ve yasalarıyla kadın-erkek eşitliğini güvence altına almış, ayrıca CEDAW Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Uluslar arası Çalışma Örgütü (ILO), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) gibi kuruluşların sözleşme, karar ve tavsiyeleri, Kahire Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Planı, 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı ve Pekin Deklarasyonu ve Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde ulusal mevzuatına aktarması gereken kadın-erkek eşitliği ile ilgili AB direktifleri doğrultusunda politikalar geliştirmeyi, yasal düzenlemeler yapmayı ve bu yasaları uygulamaya geçirmeyi taahhüt etmiştir (www.kadınınstatüsü.gov.tr). Ülkemiz kadınların konumlarının güçlendirilmesini amaçlayan Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı'nı kabul etmiş kadınların eğitim durumlarıyla, anne ve çocuk sağlığının iyileştirilmesi konularında taahhütlerde bulunmuştur.

1980 sonrası eğitim, sağlık, hukuk gibi alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda duyarlılık oluşmasına rağmen karar alma süreçlerine katılım, istihdam, bütçe ve mali politikalar alanlarında istenilen düzeyde duyarlılık oluşmamıştır. 1997 yılında zorunlu eğitim 8 yıla çıkarılmış ve kız çocuklarının eğitim düzeyi artmıştır. Düzenlenen okuma yazma kurslarıyla kadınların okur - yazarlık oranı yükselmiştir.

Türkiye'de kadınların istihdama katılımı ise erkeklerin gerisindedir. Kadınların sosyal ve ekonomik yaşama katılabilmeleri, iş sahibi olmalarıyla yakından ilgilidir. İşgücü piyasasında kadınların da yer almasıyla, kendi ayakları üzerinde durabilecekler, özgüvenleri ile toplumsal saygınlıkları artacak ve ailedeki konumları iyileşecektir. Kadınların güçlü olması ailenin güçlü olması anlamına gelmektedir. Aileler de toplumun en küçük birimi olduğundan, güçlü aileler güçlü toplumun temelleridirler. Kadınların işgücüne katılımlarında yasal engeller olmamasına rağmen kadınlardan beklenen kalıplaşmış roller, aile içindeki sorumlulukları onları çalışma hayatından uzaklaştırmaktadır. Çalışma hayatına girebilmiş kadınların bir kısmı ise yine aile içi sorumluluklardan dolayı işlerine ara vermekte ya da kariyerine devam edemeyerek işten ayrılmaktadırlar. Bu nedenle kadınların aile içindeki yükümlülüklerinin eşler arasında paylaştırılması için devlet desteği gerekmektedir.

Kadınlar siyasal haklarını 1934 yılında kavuşmuş olmasına rağmen günümüzde siyasi hayata katılımları olması gerekenin altındadır. 2007 ve 2013 yıllarını kapsayan 9.

Kalkınma Planı eğitim seviyesinin yükseltilmesini ve işgücüne katılımın artırılmasını öngörmektedir. Bunun teşvik edilmesi için işgücü piyasasına girişin kolaylaştırılması amaçlanmıştır.

Ülkemiz kadın erkek eşitliğinin sağlanması için uluslararası alanda da yapılan çalışmalara katılmıştır. Türkiye kadın erkek eşitliği alanında uluslar arası düzeyde yasal olarak bağlayıcılığı olan CEDAW Sözleşmesini 1985 yılında imzalamış ve bu Sözleşmeye taraf olmuştur. Kadınların ve erkeklerin kalıplaşmış ve geleneksel rollerinin kaldırılmasını, kadınlara karşı ayrımcılık uygulamalarının son bulmasını amaçlayan bu sözleşme Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmaları açısından büyük önem taşımaktadır. Bu sözleşme Türkiye açısından bağlayıcı bir sözleşmedir ve her dört yılda bir yerine getirmesi gereken sorumluluklarla ilgili komiteye rapor vermektedir. Komite bu raporları değerlendirerek Türkiye'ye tavsiyelerde bulunmaktadır.

Türkiye kadın erkek eşitliğinin sağlanması için ILO sözleşmelerinden konuyla ilgili olanlarını da onaylamıştır. Bunlar:

- 45 sayılı sözleşme; Yeraltı İşleri (Kadınlar) Sözleşmesi.
- 95 sayılı sözleşme; Ücretin Korunması Sözleşmesi
- 100 sayılı sözleşme; Eşit Ücret Sözleşmesi
- 102 sayılı sözleşme; Sosyal Güvenliğin (Asgari Standartlar) Sözleşmesi
- 111 sayılı sözleşme; Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi.
- 115 sayılı sözleşme; Radyasyondan Korunma Sözleşmesi
- 122 sayılı sözleşme; İstihdam Politikası Sözleşmesi
- 127 sayılı sözleşme; Azami Ağırlık Sözleşmesi
- 158 sayılı sözleşme; Hizmet İlişisine Son Verilmesi Sözleşmesi
(www.csgb.gov.tr)

Ülkemizde uluslar arası alanda cinsiyet eşitliği konusunda önemli adımlar atılmıştır. Bunun yanı sıra ulusal mevzuatımızda da temel hak ve özgürlükler dolayısıyla kadın erkek eşitliğini güvence altına almıştır. Anayasamızın 5.maddesinde devletin amaç ve görevleri sayılmıştır. Bu maddeye göre:

Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak;

kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır” (www.mevzuat.gov.tr).

Anayasamızda son yıllarda yapılan değişikliklerle cinsiyet eşitliğine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler şunlardır:

- 2004 yılında Anayasanın 10. maddesine “kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” hükmü eklenmiştir. Bu maddeyle devlet cinsiyet eşitliğini sağlamak, bunu gerçekleştirmek için gerekli tedbirleri almak yükümlülüğü altına girmiştir.
- 7 Mayıs 2004 tarihinde gerçekleştirilen düzenleme ile Anayasamızın 90. maddesine “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır” hükmü eklenmiştir. Bu durum kadın erkek eşitliği konusunda ulusal mevzuatta çıkabilecek uyuşmazlıklarda Türkiye’nin 1985 yılında taraf olduğu CEDAW sözleşmesi gibi uluslararası anlaşmaların hükümlerinin geçerli olacağı anlamına gelmesi bakımından önem taşımaktadır.

Cinsiyet eşitliği konusunda ulusal mevzuatta yaşanan gelişmelerden bir diğeri de Medeni Kanunumuzun kadın erkek eşitliği konusunda dünyada ve ülkemizde yaşanan gelişmelerden etkilenecek yeniden düzenlenmiş ve 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğü girmiştir. Yeni Medeni Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte aile mahkemeleri de kurulmuştur.

1998 yılında aile içi şiddetin önlenmesi amacıyla Ailenin Korunmasına Dair Kanun düzenlenerek aile içi şiddet kavramı ilk kez hukuksal metinde tanımlanmıştır. Bu kanun ile aile içi şiddetin görüldüğü durumlarda mağdurun şikayeti olmasa da üçüncü kişilerin bildirimiyle polis ve adalet sisteminin işlem yapabilmesi sağlanmıştır.

1 Haziran 2005 yılında kadın erkek eşitliği gözetilerek yeniden düzenlenen Yeni Türk Ceza Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kadının mağdur olduğu bazı suçlar daha önce topluma karşı işlenmiş suçlar olarak görülürken Yeni Türk Ceza Kanunu ile bu tür suçlar kişiye karşı işlenmiş suç olarak değerlendirilerek cezası ağırlaştırılmıştır. Yine

Yeni Türk Ceza Kanunu ile töre cinayetlerinin cezası en ağır ceza olan müebbet hapis cezasına dönüştürülmüştür.

Çalışma hayatını düzenleyen Yeni İş Kanununda kadın erkek eşitliği konusunda yeni düzenlemeler yapılarak 2003 yılında yürürlüğe girmiştir. Yeni İş Kanunun Eşit Davranma İlkesiyle ilgili olan 5.maddesine göre:

İş ilişkisinde dil, ırk, renk, cinsiyet, engellilik, siyasal düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz. İşveren, esaslı sebepler olmadıkça tam süreli çalışan işçi karşısında kısmî süreli çalışan işçiye, belirsiz süreli çalışan işçi karşısında belirli süreli çalışan işçiye farklı işlem yapamaz. İşveren, biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça, bir işçiye, iş sözleşmesinin yapılmasında, şartlarının oluşturulmasında, uygulanmasında ve sona ermesinde, cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapamaz. Aynı veya eşit değerde bir iş için cinsiyet nedeniyle daha düşük ücret kararlaştırılmaz. İşçinin cinsiyeti nedeniyle özel koruyucu hükümlerin uygulanması, daha düşük bir ücretin uygulanmasını haklı kılmaz. İş ilişkisinde veya sona ermesinde yukarıdaki fıkra hükümlerine aykırı davranıldığında işçi, dört aya kadar ücreti tutarındaki uygun bir tazminattan başka yoksun bırakıldığı haklarını da talep edebilir. 2821 sayılı Sendikalar Kanununun 31'inci maddesi hükümleri saklıdır (www.mevzuat.gov.tr).

24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Avrupa Birliği Müktesebatının üstlenmesine ilişkin Türkiye Ulusal Programında, ülkemizin 2003'de Cinsiyet Eşitliği Topluluk Programına katıldığı belirtilmiştir. 2001 ve 2003 tarihli Türkiye Ulusal Programları kapsamında kadın erkek eşitliğine ilişkin direktiflere uyum sağlamak üzere yapılan çalışmalar şu şekilde özetlenebilir: (www.kadininstatusu.aile.gov.tr).

- Türk Medeni Kanunu ile eşlerin birbirlerinden meslek ve iş seçimi yaparken izin almak zorunda olmadığı hükmü getirilmiştir.
- 2006 yılında işe yerleştirmede cinsiyet ayrımını ortadan kaldırmak için yayınlanan tebliğde kamu taleplerinde cinsiyet ayrımı yasaklanmıştır.
- İşsizlik Sigortası Kanununa göre işsizlik sigortası erişimine, hesaplamasına, kapsamına ve katkılarına yönelik her şey kadın ve erkekler için aynıdır.
- 2004 yılında personel temininde eşitlik ilkesine uygun hareket edilmesi konulu Başbakanlık Genelgesi yayınlanmıştır. Bu genelgeye göre kamu kurum ve kuruluşları personel alırken cinsiyet ayrımı yapmamalıdır.

- İş Kanunu ve Devlet Memurları Kanunundaki doğum izni gibi konulardaki farklı düzenlemeler yapılan değişikliklerle birbirine paralel hale getirilmiştir.
- Hamile ve emziren işçi kadınlar için Kadın İşçilerin Gece Postalarında Çalıştırılma Koşulları Hakkında Yönetmelik düzenlenerek bu kişilerin çalışma koşulları iyileştirilmiştir.
- 2007 yılında Gelir Vergisi Kanununda kadınlara yönelik bazı değişiklikler yapılmıştır. Gelir Vergisi Kanununun Muaflık Ve İstisnalar başlıklı ikinci bölümünde yer alan 9.maddenin 6.fırkasına göre:

Evlerde kullanılan dikiş, nakış, mutfak robotu, ütü ve benzeri makine ve aletler hariç olmak üzere, muharrik kuvvet kullanmamak ve dışarıdan işçi almamak şartıyla; oturdukları evlerde imal ettikleri havlu, örtü, çarşaf, çorap, halı, kilim, dokuma mamûlleri, kırpıntı deriden üretilen mamûller, örgü, dantel, her nevi nakış işleri ve turistik eşya, hasır, sepet, süpürge, paspas, fırça, yapma çiçek, pul, payet, boncuk işleme, tığ örgü işleri, ip ve urganları, tarhana, erişte, mantı gibi ürünleri işyeri açmaksızın satanlar. Bu ürünlerin, pazar takibi suretiyle satılması ile ticarî, zirâî veya meslekî faaliyetleri dolayısıyla gelir ve kurumlar vergisi mükellefi olanların düzenledikleri hariç olmak üzere; düzenlenen kermes, festival, panayır ile kamu kurum ve kuruluşlarınca geçici olarak belirlenen yerlerde satılması muaflıktan faydalanmaya engel değildir (www.mevzuat.gov.tr).

Toplumsal içinde var olan eşitsizlikleri gidermede bazı politikaların uygulanması gerekli yasal düzenlemeler yapılması gerekebilir. Bu kapsamda 6111 sayılı Kanun kadınlara yönelik aynı zamanda toplumsal eşitsizliği gidermeye yardımcı olabilecek bir başlangıç olarak görülebilir. Örücü ve Bakırtaş'a göre 6111 sayılı Kanunun amacını şöyle ifade etmişlerdir:

6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile özel ve kamu sektöründe çalışan kadınlara yönelik olumlu değişiklikler yapılarak kadınların istihdama katılımının teşvik edilmesi amaçlanmıştır (Örücü ve Bakırtaş, 2012, s.473).

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün web sitesinde 2014 yılının Haziran ayında yayınlanan Türkiye'de Kadın adlı yazıda Yeni İş Kanunu ile gelen yenilikler şu şekilde açıklanmıştır (www.kadınınstatüsü.gov.tr):

10 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe giren Yeni İş Kanununun getirdiği en önemli ilerleme işveren-işçi ilişkisinde cinsiyet dahil hiçbir nedenle temel insan hakları bakımından ayırım yapılamayacağıdır. Bu kapsamda;

- İş sözleşmesinin yapılmasında, uygulanmasında ve sona erdirilmesinde cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapılamayacağı,
- Cinsiyet nedeniyle eşit değerde iş için daha düşük ücret verilemeyeceği,
- Cinsiyet, medeni hal ve aile yükümlülükleri, hamilelik ve doğumun iş akdinin feshi için geçerli sebep oluşturamayacağı,
- İşyerinde işçinin, işveren, diğer bir işçi veya üçüncü kişiler tarafından cinsel tacize uğraması ve bu durumu işverene bildirmesine rağmen gerekli önlemlerin alınmaması halinde işçinin haklı nedenle işi derhal fesih hakkına sahip olduğu,
- Genel ekonomik kriz veya zorlayıcı nedenlerle kısa çalışma ve kısa çalışma ödeneği,
- Kadın çalışanlara verilen ücretli doğum izin sürelerinin artırılmasına ilişkin hükümler Kanunda yer almıştır.

6111 sayılı “Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigorta Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” 25 Şubat 2011 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 6111 sayılı Kanun ile İş Kanununun 74. maddesinin birinci fıkrasında mevcut “Kadın işçilerin doğumdan önce sekiz ve doğumdan sonra sekiz hafta olmak üzere toplam onaltı haftalık süre için çalıştırılmamaları esastır. Çoğul gebelik halinde doğumdan önce çalıştırılmayacak sekiz haftalık süreye iki hafta süre eklenir. Ancak, sağlık durumu uygun olduğu takdirde, doktorun onayı ile kadın işçi isterse doğumdan önceki üç haftaya kadar işyerinde çalışabilir. Bu durumda, kadın işçinin çalıştığı süreler doğum sonrası sürelerle eklenir.” hükmüne “Kadın işçinin erken doğum yapması halinde ise doğumdan önce kullanamadığı çalıştırılmayacak süreler, doğum sonrası sürelerle eklenmek suretiyle kullandırılır.” cümlesi eklenmiştir (www.kadınınstatüsü.gov.tr).

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ülkemizde gelişimine katkı sağlayan bir diğer gelişimde 25 Mayıs 2010 tarihinde 27591 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Kadın istihdamının “Kadın İstihdamı’nın arttırılması ve fırsat eşitliğinin sağlanması konulu genelgedir. Bu genelgeye göre; “kadınlarının sosyo-ekonomik konumlarının güçlendirilmesi, toplumsal yaşamda kadın erkek eşitliğinin sağlanması, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma amaçlarına ulaşılabilmesi için kadınların

istihdamının artırılması eşit işe eşit ücret imkanının sağlanması şarttır” (www.resmigazete.gov.tr).

Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıyla ilgili yaşanan bu gelişmeler ülkemizin daha insan haklarına saygılı, kadın haklarını gözetken gelişmiş bir ülke olmasına yönelik adımlar olmasının yanı sıra toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının gelişimi için de bir altyapı oluşturmuştur diyebiliriz.

3.2. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Gerekliliği

Ülkemizde eğitim, sağlık, karar alma süreçlerinde yer alma bakımından kadınların dezavantajlı olduğu durumlar mevcuttur. Kaynakların daha etkin kullanılması, verimliliğin artması, daha çağdaş bir seviyeye gelinebilmesi için kadınların içerisinde bulunduğu durumun düzeltilmesi, bütçenin cinsiyet odaklı bir yaklaşımla hazırlanması gerekmektedir. Bu konuyu Kalaycı ve Kartal şu şekilde açıklamıştır:

Kadınların iktisadi olarak daha görünür kılınması; kadınlara ayrılan kaynakların nasıl harcadığının ayrıntısıyla gösterilmesi; siyasilerce, kadınların ve erkeklerin kamu harcamaları ihtiyaçlarıyla ilgili neyin öncelikli olduğunun anlaşılması; kaynakların doğru yerde ve doğru şekilde kullanılması sonucunda verimlilik ve ulusal gelirin artması; hükümet bütçelerinin etkin, hesap verilebilir ve şeffaf olmasına katkıda bulunması; hükümetin kamuoyuna açıkladığı ile yürüttüğü politikaların gerçek etkileri arasındaki farkı görmeyi sağlaması; bütçelerde yer alan asıl öncelikleri ortaya çıkarabilmesi; yurttaşların kamusal karar verme sürecine demokratik katılımı için bir zemin oluşturması; vb. gerekçeler; ülkemizde de cinsiyete duyarlı bütçe gibi bir bütçe türünün önemsenmesini ve uygulanmasını zorunlu kılmaktadır (Kalaycı ve Kartal, 2011, s.37).

Kadınların istihdamı, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları kadın erkek eşitliğinin sağlanması açısından önem taşımaktadır. İşgücüne katılımın oldukça düşük olduğu ülkemizde kadınların ekonomik hayata katılmaları sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi için gerekmektedir. Kadının işgücüne katılımının az olması ulusal kalkınmada daha az rol oynamalarına dolayısıyla ülkenin işgücü kapasitesini tam olarak yansıtılamaması anlamına gelmektedir. Kadınların işgücüne katılımıyla birlikte ulusal kalkınma da hız kazanabilecektir. Bu da toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin gerekliliğini göstermektedir. Ülkemizde kadınların işgücüne katılımı karşılığında aldıkları ücretler erkeklerin aldığı ücrete oranla daha azdır. Bu da ülkemizdeki cinsiyet

eşitliğini olumsuz etkilemektedir. Gelişmiş ülkelerde kadın ve erkeklerin aldıkları ücretler cinsiyetlerine göre ayrıma tabi bulunmamakta her iki cinse de eşit ücret ödenmektedir. Tablo 1’de Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) kadın ve erkeklerin işgücüne katılım oranları, Tablo 2’de de eğitim durumlarına göre aylık ortalama brüt ücretleri gösterilmektedir:

Tablo 1 .

Nüfusun İşgücü Durumu, 2004-2014

	15 yaş ve daha yukarı kadın nüfusu	15 yaş ve daha yukarı erkek nüfusu	İşgücüne katılım oranı (Kadın)	İşgücüne Katılım Oranı (Erkek)
004	24 293	23 251	23,3	70,3
005	24 686	23 673	23,3	70,6
006	25 080	24 094	23,6	69,9
007	25 480	24 513	23,6	69,8
008	25 855	24 917	24,5	70,1
009	26 317	25 369	26,0	70,5
010	26 740	25 801	27,6	70,8
011	27 273	26 320	28,8	71,7
012	28 773	26 951	29,5	71
013	28 197	27 411	30,8	71,5
014	28 841	28 145	30,3	71,3

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri 2004-2014

Tablo 1’de 2004 yılından itibaren erkek ve kadın nüfusun işgücüne katılım oranları verilmektedir. 2004 yılında % 23,3 olan kadın nüfusun işgücüne katılım oranı, 2014 yılında %30,3 ‘e kadar yükselmiş olsa da erkeklerin çok gerisinde kalmıştır.

Tablo 2.

Eğitim Durumu ve Meslek Ana Grubuna Göre Cinsiyete Dayalı Ücret Farkı, (2010)

Yıllık Ortalama Brüt Ücret (TL)			
	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	17 884	17 837	18 029
Eğitim Durumu			
İlkokul ve Altı	12 237	12 597	10 519
İlköğretim ve Ortaokul	12 192	12 571	10 470
Lise	15 117	15 531	13 969
Meslek Lisesi	18 759	19 442	15 647
Yüksekokul ve Üstü	31 486	33 574	28 184
Meslek Ana Grubu			
Yöneticiler	43 825	43 073	46 201
Profesyonel Meslek Mensupları	31 520	34 549	27 861
Büro ve Müşteri Hizmetlerinde Çalışanlar	22 082	22 536	20 865
Hizmet ve Satış Elemanları	18 875	19 383	18 203
Sanatkârlar ve ilgili İşlerde Çalışanlar	12 922	13 167	12 188
Tesis ve Makine Operatörleri ve Montajcılar	15 278	15 586	13 004
Nitelik Gerektirmeyen Meslekler	12 075	12 449	10 713

2010 yılı ücreti esas alınarak [(erkek ücreti-kadın ücreti)*100] olarak hesaplanmıştır.

Kaynak: TÜİK Kazanç Yapısı Araştırması.

Tablo 2’ye baktığımızda genel olarak kadınların eğitim durumu ve meslekleri ne olursa olsun emekleri karşılığında aldıkları ücretin erkeklerin aldıkları ücretten daha düşük olduğunu görmekteyiz. Sadece yöneticilik meslek grubunda kadınların brüt ücreti erkeklerden fazladır. Bu da ülkemizde ücret dağılımında da cinsiyet eşitsizliğinin var olduğunu göstermektedir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kadınların ve erkeklerin ihtiyaçlarına göre bir bütçe oluşturmayı öngörmektedir. Bu bütçeleme anlayışı kadınların ve kız çocuklarının sunulan hizmetlerden uzaklık veya diğer koşullardan dolayı faydalanamadığı durumlarda eksikliklerin giderilmesi için kaynak ayrılmasını ve gerekli harcamanın yapılmasını sağlar. Bu açıdan bakıldığında ülkemizde kadın erkek arasındaki hizmetten yararlanma bakımından en fazla farkın bulunduğu alanlardan biri de eğitim alanıdır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme böyle durumlarda önem kazanmaktadır. Meriç’e göre “kızlara yönelik eğitimin fakirliği azaltmanın en etkili yollarından biridir bu da cinsiyet bütçesi ile yapılabilir” (Meriç, 2007, s.60). Kız çocukların eğitim oranlarının artırılması için bu konudaki harcamalar artırılabilir, kız çocuk okutan velilere vergi indirimi uygulamaları gibi önlemler alınabilir. Tablo 3 ile Türkiye’de kadın ve erkeklerin eğitim durumları verilmiştir.

Tablo 3.

Bitirilen Son Öğrenim Kurumu ve Cinsiyet Oranı

Kadın										
	1980	1985	1990	2000	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Okur Yazar	62,4	45,9	40,2	27,4	18,0	17,1	13,9	11,4	10,7	9,4
Olmayan										
Bir Öğrenim Kurumundan	5,6	8,4	5,6	7,5	7,4	6,9	7,1	8,2	9,0	9,2
Mezun										
Olmayan										
İlkokul	24,7	36,1	41,6	45,2	42,7	44,3	40,1	39,3	40,0	37,7
İlköğretim	-	-	-	-	0,7	1,2	6,1	8,1	4,2	9,4
Ortaokul ve	2,2	2,8	3,6	5,3	4,9	4,9	5,5	5,1	5,6	4,9
Dengi										
Lise ve Dengi	3,5	4,9	6,1	9,1	12,2	12,6	13,8	14,5	16	14,4
Yüksek okul ve	1,6	1,8	2,8	5,4	6,5	7,3	7,7	8,8	10,6	10,7
Fakülte										
Yüksek Lisans	-	-	-	-	0,5	0,5	0,7	0,7	0,4	0,9
Doktora	-	-	-	-	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3
Erkek										
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Okur Yazar	24,8	16,3	13,2	7,0	4,5	4,2	3,1	2,4	2,3	1,9
Olmayan										
Bir Öğrenim Kurumundan	10,7	9,2	5,7	5,3	4,9	4,5	3,9	3,8	2,5	3,9
Mezun										
Olmayan										
İlkokul	46,7	53,0	54,9	50,3	42,8	43,1	33,1	31,3	30,3	29,1
İlköğretim	-	-	-	-	1,0	1,7	10,6	13,2	12,7	14,6
Ortaokul ve	5,4	6,4	7,9	11,2	9,0	8,8	9,3	8,2	6,4	7,8
Dengi										
Lise ve Dengi	6,6	9,0	10,8	16,0	18,8	19,6	21,3	22,2	25,1	22,2
Yüksek okul ve	5,7	6,0	7,3	10,2	10,2	11,2	11,9	13,4	15,4	15,1
Fakülte										
Yüksek Lisans	-	-	-	-	0,8	0,8	1,0	1,1	1,2	1,4
Doktora	-	-	-	-	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları

Tablo 3'e baktığımızda kadınların bir öğretim kurumundan mezun olan kadınların sayısı erkeklerden az olduğunu görmekteyiz. Yıllar itibariyle kadınların okullaşma oranı artmış olsa da erkeklerin gerisinde kalmaktan kurtulamamıştır. Bir ülkenin gelişmiş olup olmadığını anlamamıza yarayan kriterlerden biri de kadınların eğitim seviyesi, okur yazarlık oranıdır diyebiliriz. Çünkü iyi eğitim almış kadınlar sadece kendilerini değil çevresini ve ailesini de aydınlatacak, iyi bir nesil yetişmesini sağlayacaktır. Kadınların eğitim düzeyinin güçlendirilmesi, kadınların öz-gelişimine ve refahına katkıda bulunmakla beraber, Türkiye'nin ekonomik potansiyelini de arttırmakta ve aynı zamanda, kadınların küreselleşme sürecine katılması da kolaylaşmaktadır. Bunların yanı sıra eğitim sistemi toplumsal cinsiyet kalıplarının aşılmasında da önemli bir role sahiptir (www.kadininstatusu.gov.tr).

Bir ülkenin gelişmişlik ve demokrasi düzeyi göstergelerinden biri de kadınların karar alma organlarında yer almalarıdır. Demokrasi kadınların da eşit bir şekilde temsil edilmesini, karar alma mekanizmalarında yer almasını gerektirir. Kadınların yetki ve karar alma mekanizmalarında yer almalarıyla hemcinslerinin ihtiyaçlarını daha iyi bildikleri için sorunlara yaklaşım açıları farklı olacaktır. Bu durumda daha etkili sonuçlar alınmasına yol açacaktır. Külekci ve Canbay'a göre:

Birçok alanda erkeğin gerisinde olan kadının bu yöntemle siyaset sahnesinde yer alması amaçlanmıştır. Günümüzde kadınlar, toplumsal rolünün (annelik, eşlik, vb.) kendisini ev alanına hapsetmesiyle yüzyıllar boyu süren eksikliğini kapatmak istemektedir. Siyaset bu amaç için en önemli adımlardan biridir. Sorunlarını dile getirmek ve onları çözebilmek için seçmek ama en önemlisi de seçilebilmek kadınları toplumda var etmeye yardımcı olacaktır (Külekci ve Canbay, 2012, s.34).

Ülkemizde kadınlara siyasi haklar Cumhuriyet'in ilk yıllarında verilmiş de olsa, günümüzde kadınların siyasete katılım oranı oldukça düşüktür. Tablo 4'te tablolarda yıllar itibariyle kadın milletvekili ve Tablo 5'te de bakan sayısı gösterilmektedir.

Tablo 4.

Seçim Yılı ve Cinsiyete Göre Milletvekili Sayısı ve Meclisteki Temsil Oranları

Seçim Yılı	Toplam		TemsilOranı		Temsil Oranı	
	Milletvekili Sayısı	Erkek	(%)	Kadın	(%)	
1935	399	381	95,5	18	4,5	
1939	429	413	96,3	16	3,7	
1943	455	439	96,5	16	3,5	
1946	465	456	98,1	9	1,9	
1950	487	484	99,4	3	0,6	
1954	541	537	99,3	4	0,7	
1957	610	602	98,7	8	1,3	
1961	450	447	99,3	3	0,7	
1965	450	442	98,2	8	1,8	
1969	450	445	98,9	5	1,1	
1973	450	444	98,7	6	1,3	
1977	450	446	99,1	4	0,9	
1983	399	387	97,0	12	3,0	
1987	450	444	98,7	6	1,3	
1991	450	442	98,2	8	1,8	
1995	550	537	97,6	13	2,4	
1999	550	527	95,8	23	4,2	
2002	550	526	95,6	24	4,4	
2007	550	500	90,9	50	9,1	
2011	550	471	85,8	79	14,4	
2012*	548	469	85,6	79	14,4	
2013*	548	469	85,6	79	14,4	
2014*	535	458	85,6	77	14,4	

Kaynak: Türkiye Büyük Millet Meclisi

* Yıl sonu itibarıyla

Tablo 5.

Cinsiyete Göre Bakan Sayısı

Yıl	Toplam	Kadın	Erkek
1980	29	-	29
1990	31	1	30
1995	34	2	32
2000	36	-	36
2001	36	-	36
2002	25	1	24
2003	22	1	21
2004	22	1	21
2005	22	1	21
2006	22	1	21
2007	24	1	23
2008	24	1	23
2009	24	2	22
2010	24	2	22
2011	25	1	24
2012	25	1	24
2013	25	1	24
2014	25	1	24

Kaynak: Türkiye Büyük Millet Meclisi

Tablo 4 ve Tablo 5'e baktığımız da kadınların siyasi hayata ve karar alma mekanizmalarına katılımlarının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu da kadınların karar alma süreçlerinde söz sahibi olmadığının bir göstergesidir diyebiliriz.

BM ve AB gibi organlar toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için çaba harcayan kurumlardır. Türkiye ise BM üyesi ülkesi olup, AB'ne üyelik sürecinde aday ülke konumundadır. Dolayısıyla bu kurumların toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili çalışmalarını takip etmek ve uygulamak zorundadır. Gelişmekte olan ülkelerden biri olan ülkemizde kadınların gerek ekonomik gerekse siyasal hayatta erkeklerin gerisinde kalmış olması çağdaş ülkeler seviyesine ulaşmamızın önündeki en büyük engellerden biridir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ile toplumda dezavantajlı durumda bulunan kadınlar için bütçeden daha fazla kaynak ayrılarak, eğitim seviyelerinin artırılması için gerekli yatırımlar yapılarak, iş hayatına girebilmeleri için kadınların daha az vergi ödemeleri sağlanarak ve eşit işe eşit ücret verilerek cinsiyet eşitsizliklerinin önüne geçilmiş olunacaktır. Ülkemizde toplumsal cinsiyete duyarlı bir bütçelemenin gerçekleşmesi için TBMM, Maliye Bakanlığı, Başbakanlık, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Türkiye İstatistik Kurumuna büyük görevler düşmektedir.

3.3. TBMM'nin Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme konusundaki Rolü

TBMM bütçenin hazırlanması ve kesin hesap kanununun yasalaştırılması olmak üzere iki şekilde bütçe sürecinde yer almaktadır. TBMM'ye toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ile ilgili olarak düşen görevleri şu şeklide sıralayabiliriz:

- TBMM toplumsal cinsiyet bakış açısıyla bütçelerin yasallaşmasından önce değerlendirilebilecek bir komisyon kurulabilir ve kesin hesap kanunlarının da yine aynı komisyon tarafından değerlendirilmesi sağlanabilir. Böylece bütün kuruluşların toplumsal cinsiyetle ilgili değerlendirmeler yapmaları zorunlu hale gelebilir.
- TBMM toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleşmesi için gerekli mevzuat değişikliklerini yapmalıdır.
- TBMM komisyonu harcama ve gelir planını cinsiyet eşitliğini göz önünde bulundurarak yapmalıdır.

- Kadınların daha aktif hale getirilmesi için siyasal partilere kadın üyelere yer verme zorunluluğu ve kadın kotası getirilebilir.
- Kadınlara TBMM komisyon üyeliği, hükümette bakanlık, bürokraside genel müdürlük gibi görevler verilerek kadınların yönetim ve karar alma mekanizmalarında yer almaları sağlanmalıdır. Böylece kalkınma sürecinde kadınlarda rol oynamış ve katkıda bulunmuş olacaklardır.
- TBMM dünyada toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulandığı ülkeleri örnek alarak sivil toplum örgütleriyle ve hükümetle işbirliği içinde olmalıdır.

3.4. Maliye Bakanlığı'nın Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme konusundaki Rolü

Maliye Bakanlığı gelirleri toplayan ve dağıtımını yapan kuruluş olduğu için toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme gerçeğleşmesinde çok önemli görevleri bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme için vergi politika ve programlarının toplumsal cinsiyet anlayışına göre belirlenmesi gerekmektedir. Maliye Bakanlığı'nın toplumsal cinsiyet duyarlılığını kazanmasıyla birlikte bütün makro ekonomik politikalara ve mali programlara da bu anlayış yansıyacak, böylece Maliye Bakanlığı vergi program ve politikalarını da toplumsal cinsiyet duyarlılığına göre gerçekleştirecektir.

Maliye Bakanlığı bütün kaynaklara hâkim olduğu için bütçeyle ilgili verilerin üretilmesinde rol oynamaktadır. Maliye Bakanlığı'nın toplumsal cinsiyet duyarlı bütçeleme için yapabilecekleri şu şekilde sıralanabilir:

- Bütçe hazırlık, uygulama, değerlendirme aşamalarında cinsiyet eşitliğini de dikkate alarak yapılabilir.
- Kadın girişimcilere yönelik vergi oranlarında indirimler ve muafiyetler yapılarak kadınların iş yaşamına katılımı sağlanabilir.
- Dolaylı vergiler düzenlenirken temizlik malzemesi ve ev gereçleri gibi kadınların daha çok tükettiği ürünlerden daha az vergi alınabilir.

3.5. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Konusundaki Rolü

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü toplumsal cinsiyet duyarlılığının tüm kurum ve kuruluşlara kazandırılmasında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye geçişi yönlendirecek, bu amaç için kurumlar arasında işbirliğinin gerçekleşmesini sağlayacak olan kuruluştur.

- Kamu yönetimlerinde cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi ve yerleştirilmesi için gerekli eğitimler verilerek bu konuda bilinçlendirme yapılabilir.
- Bakanlıklar arasında bu konuda koordinasyon sağlanabilir. Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı bütçelerinde “şiddete karşı erkeklerin eğitimi”, “şiddete uğrayan kadınların eğitimi, psikolojik, fiziki tedavisi ve istihdamı” gibi başlıklar ile bütçe kalemleri oluşturulmalıdır.

3.6. TÜİK'in Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Konusundaki Rolü

- Cinsiyet ayrımıyla ilgili verileri hazırlayabilir okur - yazarlık oranını daha detaylı tespiti sağlanarak farkındalık yaratacak çalışmalar yapılabilir.
- Bölgeler ve iller bazında sürekli araştırmalar yaparak kadın ayrımcılığının çoğunlukta olduğu yerlerde ilerleme kaydedilip kaydedilmediğini güncel bir şekilde ortaya koyabilir.
- Kız çocuklarının okullaştırılmasını artırarak Milli Eğitim Bakanlığı'nın bütçesine bu konuyla ilgili kaynağın ayrılması gerekmektedir. Kaynak ayrılabilmesi için de ilköğretim, lise, üniversitede okuyan kız öğrencileri ile üniversitede yurtlarda kalan kız öğrencilerin sayısının ve ihtiyaçlarının bilinmelidir. Dolayısıyla bu ihtiyaçları tespit etmenin yolu istatistiki verilerdir.
- Kadınların ekonomiye katılımının sağlanması, kadın istihdamının gerçekleştirilmesi içinde sektörlerin cinsiyete göre istihdam istatistikleri gerekmektedir. TÜİK bu konulardaki istatistikleri sunmalıdır.
- Kadınların sağlık hizmetlerine kolayca ulaşabilmesi, sağlık hizmetlerinden eşit bir şekilde yararlanabilmesi için de bu yöndeki istatistiki verilere bakarak ihtiyaç bölgeleri tespit edilerek Sağlık Bakanlığı bünyesinde bütçe ayırmak gerekmektedir.

- Ulusal kalkınma politika plan ve bütçelerine toplumsal cinsiyet perspektiflerinin yerleştirilmesi için öncelikle Türkiye İstatistik Kurumu'nun kadınlara ilişkin tüm verileri toplaması gerekmektedir.

3.7. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve Yükseköğretim Kurumu'nun Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Konusundaki Rolü

Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurumu tarafından aşağıda sayılan eylemleri yapabilmeleri için ödenek ayrılarak, toplumsal cinsiyet eşitliğinin eğitim düzeyinde de sağlanması desteklenebilir.

- İlköğretim ile ortaöğretim eğitim ve öğretim programlarına, ders kitaplarına toplumsal cinsiyet eşitliği dersleri dahil edilebilir, kitap müfredatları cinsiyet eşitliği gözetilerek hazırlanabilir.
- İlköğretim ve Ortaöğretim kurumlarında eğitim veren kişiler için çeşitli kurslar, seminerler düzenlenerek toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bilgilendirilebilir.
- Milli Eğitim Bakanlığı kadınların okuma yazma oranlarını arttırmak için yeni kurslar açabilir, kursa katılma konusunda ulaşım sıkıntısı yaşayan kadınlara servis araçları tahsis edilebilir; hasta ve engelli kadınlar içinse evde eğitim verilebilir.
- Kız çocuklarının, ilerde karar alma süreçlerinde yer alabilmeleri için bir hazırlık süreci gibi düşünülerek; sınıf ve okul temsilcisi olmaları desteklenebilir.
- Yüksek Öğretim Kurumu, toplumsal cinsiyet eşitliği konularını eğitim fakültelerinde ders programına dahil edebilir.
- Yüksek Öğretim Kurumu toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda araştırmalar yapılmasını, yeni veriler üretilmesini destekleyebilir.

3.8. Türkiye'nin AB'ne Uyum Süreci ve Bu Süreçte Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Anlayışı

Türkiye 10-11 Aralık 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi sonrasında AB'ne aday ülke statüsü kazanmıştır. Katılım ortaklığı belgesinin kabul edilmesi ile birlikte AB müktesebatının üstlenilmesi için Türkiye Ulusal Programı hazırlanarak iç hukuka uyarlanması gereken düzenlemeler bir takvime bağlanmıştır.

12-13 Aralık 2002 tarihinde Kopenhag Zirvesinde AB tarafından 2004 yılı Aralık ayında Türkiye için AB komisyonunun hazırlayacağı rapor ve öneriler neticesinde, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerini yerine getirdiği kanaati oluşması durumunda hemen üyelik müzakerelerinin açılacağı taahhüt edilmiştir. Daha sonra 17 Aralık 2004 yılında Avrupa Konseyi Türkiye- AB arasındaki üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılmasını kararlaştırmıştır.

AB'ne üye devletler için geçerli olan ortak hakların, yükümlülüklerin ve sorumlulukların bulunduğu sisteme topluluk müktesebatı denilmektedir. Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği de bu topluluk müktesebatının bir parçasıdır. Kadın haklarının da dahil olduğu insan haklarına saygı AB'ne üyeliğin zorunlu şartlarından biridir. AB'ne üye olmak isteyen ülkelerin topluluk müktesebatını dolayısıyla kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğini benimsemesi ve ülkesinde buna ilişkin düzenlemeler yapması gerekmektedir. AB'ne aday ülke konumunda bulunan Türkiye'de ulusal programına bu müktesebata uygun düzenlemeler yapmıştır.

Türkiye ulusal programında cinsiyet eşitliğine ilişkin uyum amaçlamıştır. Bununla birlikte eşitlikçi politikaların her alanda uygulanması hedeflenmektedir. 2003 Yılı Türkiye Ulusal programının siyasi kriterler bölümünde yer alan 7.maddesi şu şekildedir:

Hükümet tüm bireylerin herhangi bir ayrım yapılmaksızın tüm insan hakları, temel özgürlükler ve kültürel haklardan tam ve eşit olarak yararlanmalarını güvence altına almanın temel görevi olduğuna inanmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'nin taraf olduğu tüm uluslar arası sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmeyi sürdürecektir (www.abgs.gov.tr).

Türkiye 21 Şubat 2003 tarih ve 25027 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 3 Şubat 2003 tarih ve 2003/5224 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla AB'nin sosyal politika ve programları arasında yer alan Cinsiyet Eşitli Topluluk Programına katılmış bulunmaktadır (www.abgs.gov.tr).

AB Komisyonu tarafından hazırlanan 2004 Türkiye Düzenli İlerleme Raporunda, cinsiyet eşitliği konusunda kaydedilen olumlu gelişmeler, eksiklikler ve yapılması gerekenler belirtilmiştir. 2004 Türkiye Düzenli İlerleme Raporunda cinsiyet eşitliğiyle ilgili kaydedilen olumlu gelişmeler şunlardır:

- Anayasanın 10.Maddesinde 7 Mayıs 2004 tarihinde gerçekleştirilen düzenleme ile “kadın ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” hükmünün eklenmiş olması,
- Kadın hakları açısından ilerici hükümler içerdiği belirtilen ve 26.09.2004 tarihinde kabul edilen Yeni Türk Ceza Kanunu,
- Personel alınmasında cinsiyet ayrımcılığı yapılmaması amacıyla 15 Ocak 2004’de 25347 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Başbakanlık genelgesi,
- Yeni İş Kanununda kadın işçiler için 16 haftaya çıkarılan doğum izni doğrultusunda devlet memurlarının da doğum iznini 16 haftaya çıkaran 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda yapılan değişiklik,
- 22 Mayıs 2003 tarihinde kabul edilen yeni İş Kanunu uyarınca, gebe veya emziren kadınların çalıştırılma şartlarıyla emzirme odaları ve çocuk bakım yurtlarına dair 14 Temmuz 2004’de yayımlanan yönetmelik ve kadın işçilerin gece postalarında çalıştırılma koşulları hakkında 9 Ağustos 2004’te yayımlanan yönetmelik, yer almaktadır (www.abgs.gov.tr)

2004 yılında Türkiye düzenli İlerleme Raporunda tespit edilen eksiklikler ve yapılması gereken konular şunlardır:

- Ayrımcılık ve aile içi şiddet sorununun çözümlenmesine yönelik yasal ve pratik çabalara karşın sorunun devam ettiği, kadına yönelik yasal ve pratik çabalara karşın sorunun devam ettiği, kadına yönelik aile içi şiddet önleyecek yasal idari ve kurumsal düzenlemelerin yeterli olmadığı,
- Eğitimsizlik ve yüksek okuma yazma bilmeme oranları ve eğitime erişimlerinin kısıtlı olduğu yerlerde kadınların ayrımcı uygulamalar karşısında korumasız kalabildiği ve ayrıca eğitim materyallerinde cinsiyetçi kalıp yargılar yer aldığı;
- Çalışanların etkin bir şekilde korunmasına yönelik yasal düzenlemeler konusunda çok az bir ilerleme kaydedilmesinin yanında çalışma yaşamına ilişkin henüz düzenleme yapılamayan hususlara yönelik düzenlemelerin yapılmasının gerekliliği,
- Karar verme mekanizmalarında kadın oranının yükseltilmesi gerekliliği hususları yer almıştır (www.abgs.gov.tr).

Kısaca 2004 yılı Türkiye düzenli İlerleme Raporundan; ülkemizde kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik çabaların olmasına rağmen yasal, idari ve kurumsal açıdan daha fazla çabaya gerek olduğu sonucu çıkarılabilir.

Avrupa Parlamentosunun “Türkiye’de Kadının Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Hayattaki Rolü” başlıklı raporunda ise şu hususlar yer almaktadır:

- AB’ne katılmak isteyen aday ülkeler Topluluk hukukunu kabul etmek zorundadır.
- Kadın hakları ve cinsiyet eşitliği Topluluk Hukukunun bir parçasıdır.
- Hükümetin, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün yardımı ve kadın sivil toplum kuruluşlarının işbirliği ile kadın haklarını gerçekleştirmek için, kadınların insan haklarını, eş ve anne olarak sahip oldukları geleneksel rollerinden bağımsız, bireysel haklar olarak tanıyan ve saygı gösteren niteliksel ve niceliksel hedefler koyarak bütünsel bir yaklaşım göstermesi, hükümetin kadınlarla ilgili konularda bilinç uyandırmak ve kadın haklarını korumak maksadıyla, Anayasa’nın 10.maddesine paralel olarak toplumsal cinsiyet bakış açısının bütün ana plan ve programlara dâhil edilmesinin (gender mainstreaming) uygulanmasını, ulusal ve yerel düzeyde bir toplumsal cinsiyet bütçesi yaratılmasını ve düzenli olarak kadın hakları ile ilgili projeler oluşturması ile geliştirmesini vurgulamaktadır (www.arem.gov.tr).

AB’nin kamu mali yönetimine ilişkin düzenlemelerinin uygulamaya konulması ve AB standartlarına uygun bir kamu iç mali denetim sisteminin oluşturulması için 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu 24.12.2003 tarih ve 25326 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yönünden getirdiği açılımların bütçe sürecindeki temel kurumlarca uygulanması AB’ne üyelik için önem taşımaktadır. AB’ne uyum kapsamında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı orta vadede bütün kuruluşlara yaygınlaştırılmak üzere 2004 yılında sekiz kuruluşta stratejik planlama çalışmalarına başlamıştır.

Türkiye’nin AB’ne uyum üye olma hedefi, bugününü ve geleceğini etkileyen, sağlık, adalet, tarım gibi hayatın bütün alanlarında siyasi, hukuki, toplumsal ve ekonomik olarak bireylerin yaşam standartlarını yükseltecek reformları zorunlu kılmaktadır. AB’ne aday bir ülke olarak Türkiye’nin AB’nin toplumsal cinsiyet eşitliği

politikalarını ve mevzuatını uygulamaya geçirmesi gerekmektedir. Türkiye'nin AB süreci bu alanlarda değişiklik yapacağı dinamik bir süreçtir. Kadın-erkek eşitliğinin gerçekleşmesine yardımcı olacak sistemleri getirmekte AB'ne uyum için gerekli kriterlerden biridir. Şu an henüz toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ülkemizde uygulanmasa da AB'ne uyum sürecinde yaşanan gelişmeler toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda büyük kazanımlar sağlamasına yol açacaktır.

3.9. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Yaklaşımına Yönelik Yapılan Çalışmalar

Türkiye’de cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik çalışmalar aynı zamanda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin de temelini oluşturmaktadır diyebiliriz. Bu bağlamda kadınlara karşı ayrımcılığı önlemek için var olan tek yasal ve bağlayıcı doküman olan, kalıplaşmış kadın-erkek rollerine ilişkin ön yargıların ve geleneksel ayrımcılık içeren uygulamaların kaldırılmasını amaçlayan CEDAW Sözleşmesine (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi) Katılımın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun 14/10/1985 tarih ve 18898 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak 19/01/1986 tarihinde yürürlüğe girmiş olması önem taşımaktadır.

Ülkemizde cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmalar 1980’li yılların ortasında başlamış olsa da toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımının uygulanabilirliğinin sağlanmasına yönelik çalışmalar daha geç başlamıştır. TBMM Kadın ve Fırsat Eşitliği Komisyonu, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Konulu Alt Komisyon Raporu’nda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunun ilk kez Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planın “Toplumda Kadın Katılımı” Özel İhtisas Komisyonu Raporunda yer aldığı belirtilmektedir. Kalkınma Planı’nda “Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda farkındalık oluşturulacak ve örnek uygulamalar geliştirilecektir” ifadesine yer vermiştir. 10. Kalkınma Planına girdi sağlayan Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu Raporu’nda katılımcılar tarafından toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda ısrarla durulmuştur (www.tbmm.gov.tr).

Ülkemizde cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik bir başka gelişmede 1987 yılında Devlet Planlama Teşkilatı’na Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü bünyesinde Kadına Yönelik Danışma Politikalar Danışma Kurulu kurulmasıdır. Daha sonra Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı 1990 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na bağlı olarak kurulmuş ardından 1991 yılında Başbakanlığa bağlanmıştır.

29/03/2003 tarih ve 25063 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan düzenlemeyle bu kurum Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü olarak Başbakanlığa bağlı faaliyet yürütmeye başlamıştır. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin altyapısını oluşturmak için çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Bunlardan biri de 28-29 Ocak 2006 tarihleri arasında düzenlenen “Medeniyetler İttifakında Kadın konulu kongredir. Bu kongre sonrasında yayınlanan raporda kadının kalkınmaya yardımcı olacağı, ancak üretime, siyasete ve karar alma mekanizmalarında kadınların da yer almasıyla birlikte sürdürülebilir kalınmanın sağlanabileceğinin üstünde durulmuştur. Önce bu kongrede küresel anlamda kalkınmanın cinsiyet eşitliğinin kanunlarda, fırsatlarda ve katılımıda gerçekleşmesiyle oluşacağı söylenmiştir. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün 2008-2012 yılları arasını kapsayan stratejik planında ise, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin oluşması için bilinçlendirme çalışmaları yapılacağı yer almaktadır.

Türkiye’nin 1985’ten beri üye olduğu CEDAW Sözleşmesi hükümlerine uygun çalışmalar yapabilmesi için BM’e bağlı olarak çalışan ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması için faaliyet gösteren Kadının Statüsü Komisyonu bulunmaktadır. Her yıl CEDAW’a üye ülkelerin temsilcileriyle toplantılar düzenleyen Komisyon, 24 Şubat-7 Mart 2008’de BM Newyork genel merkezindeki toplantıda cinsiyete duyarlı bütçelemeyi görüşmüştür. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin Türkiye’de gelişimi için oldukça önemlidir. Bu toplantının özellikle ek-4 bölümü, ülkemizde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme için yapılabilecek uygulamaları anlatmaktadır. Buna göre:

- Katılımcılar, toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi ve kadının güçlendirilmesi için her seviyede politika, plan ve programların etkili bir şekilde uygulanmasını sağlayacak finansal kaynaklara ve güçlü kapasiteye gerek olduğunu belirtmişlerdir.
- Toplumsal cinsiyet eşitliği ve bunun ana akıma yerleştirilmesi için gerekli kapasitenin oluşturulması konusunda en üst düzey siyasi iradenin gerekliliği vurgulanmıştır. Kadının ilerlemesinden sorumlu ulusal mekanizmalara yeterli yetki, kapasite ve finansal kaynağın sağlanması gerektiği belirtilmiştir.
- Kadının insan haklarını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştiren yasaların, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme girişimlerinin, toplumsal cinsiyete duyarlı borçlanmanın, kadın girişimciliği ve mikro kredi programlarının, ulusal kalkınma politika ve planlarına toplumsal cinsiyet bakış açısını yerleştirme

abalarının ve kadının ilerlemesinden sorumlu ulusal mekanizmaları destekleme ve güçlendirme çabalarının ülkelerin toplumsal cinsiyet eşitliğine verdikleri önemi gösterdiği belirtilmiştir.

- Ulusal kalkınma planları ve yoksullukla mücadele stratejilerinin, önceliklerin ve kaynakların belirlenmesinde önemli araçlar olduğu ve toplumsal cinsiyet bakış açısının yerleştirilmesinde büyük fırsatlar sunduğu belirtilmiştir. Ulusal kalkınma stratejileri ile toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları arasındaki ilişkinin bu plan ve stratejilerin tam ve etkili uygulanmasının temini olduğu belirtilerek, toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm ulusal kalkınma politikaları için önceliği vurgulanmıştır.
- Kadın girişimciliğini artırmaya yönelik programların ve mikro kredi uygulamalarının kadınları ekonomik olarak güçlendirmekte olduğu belirtilerek kredi ve mülkiyet de dahil kadınların önemli kaynaklara ulaşımalarını garanti eden yasa ve kurallara ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca kadın girişimciliğinin desteklenmesine yönelik faaliyetlerin; pazarlama, liderlik, kurumsal gelişme ve bilgi iletişim teknolojilerinin kullanılması da dahil teknik beceriler konusundaki eğitimleri kapsadığı ifade edilmiştir.
- Toplumsal cinsiyet bakış açısının ulusal blere yerleştirilmesinin, kaynakların toplumsal cinsiyet bakış açısı ile dağılımı, izlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği sorumlulukları ile kaynak dağılımı arasındaki ilişki açısından önemli olduğu belirtilmiştir.
- Toplumsal cinsiyet bakış açısının blere dahil edilerek, gelir ve harcamaların daha iyi izlenmesi ve değerlendirilmesi için pratik zm yolları önerilmiştir. Bunlar, eğitim ve farkındalık yaratma, b analizlerine yönelik yöntem geliştirme, her seviyede ve sektörde toplumsal cinsiyete duyarlı blemenin kurumsallaşmasına yönelik araçlar ve mekanizmalar geliştirmek, b süreçlerinin izlenmesi ve değerlendirilmesine yönelik göstergelerin oluşturulması amacıyla kapasite geliştirme olarak belirtilmiştir. Ayrıca şeffaf ve katılımcı bir b yapısının da önemine dikkat çekmişlerdir.
- Toplumsal cinsiyete duyarlı bleme girişimlerinin sürdürülebilmesi ve kurumsallaşması için, ulusal mekanizmalar ile birlikte, bakanlıklar ve parlamentolar dahil tüm paydaşların b sürecinde tam olarak yer almalarının sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Maliye bakanlıkları ve ilgili diğer

bakanlıkların toplumsal cinsiyete duyarlı plan, program ve bütçe geliştirme kapasitelerinin yanı sıra ulusal mekanizmaların da bu gibi girişimleri destekleme, teşvik etme ve izleme kapasitelerinin olması gerektiği vurgulanmıştır. Rehberler, bütçe talimatları ve yönergeleri ile toplumsal cinsiyet duyarlılık göstergeleri gibi araçları geliştirme ve kullanmanın, kapasite geliştirme çalışmalarına yardımcı olacağı belirtilmiştir.

- Politika yapıcılar arasındaki hesap verebilirliği ve toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bütçelerin etkinliğini sağlayarak, toplumsal cinsiyet eşitliği yükümlülüklerini yerine getirmeye yönelik izleme-değerlendirme sistemlerine kaynak aktarım takibine ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir.
- Cinsiyete dayalı verilerin yetersiz ve toplumsal cinsiyete duyarlılığının az olmasının, ulusal eylem plan, program ve politikalarının izlenmesi ve değerlendirilmesi gibi bütçe süreçlerini ve etkin politika yapmayı olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Ayrıca ulusal istatistik merkezlerinin göstergeler geliştirmelerinin ve cinsiyete duyarlı veri toplama ve analiz etme kapasitelerinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.
- Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik çalışmaları destekleyecek kapasitelerin oluşturulması ve toplumsal cinsiyete duyarlı programların yarattığı ekonomik dönüşümlerin ortaya koyulması için daha fazla çalışmalar yapılması gerektiği belirtilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının güçlendirilmesine ilişkin bakanlık yıllık raporları, bakanlıkların bütçe kalemlerinin analizi ve bütçe kalemlerinin toplumsal cinsiyet duyarlılığı denetimleri cinsiyet açığını ortaya koyan mekanizmalar olarak kullanılabilir.
- Uluslararası kalkınma işbirliğinin, toplumsal cinsiyet eşitliğinin finansmanı ve kadının güçlendirilmesinde önemli bir mekanizma olduğu belirtilerek yeterli ve öngörülebilir finansmana olan ihtiyaç vurgulanmıştır. Resmi kalkınma yardımlarının (ODA) izleme ve değerlendirmelerini standartlaştıracak araçların, fonların toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadının güçlendirilmesi amacı ile kullanılıp kullanılmadıklarını ortaya koyacağı belirtilmiştir. Ayrıca Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı Kalkınma Yardımları Kurulu'nun (OECD/DAC), toplumsal cinsiyet eşitliğinin finansmanı ve kadının güçlendirilmesi için ayrılan kaynakları ölçmeye yarayan toplumsal cinsiyet eşitliği politika göstergeleri geliştirdiği ifade edilmiştir. Bunların sadece resmi

kalkınma yardımlarını ölçmeye yaradıkları fakat toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının ana plan ve programlara yerleştirmeyi sağlayacak niceliksel katkılar sağlamada da etkili oldukları ifade edilmiştir. Katılımcılar ayrıca bu politika göstergelerinin uluslararası finans kurumları, bölgesel kalkınma bankaları ve Birleşmiş Milletler sisteminde yararlı bir araç olarak kullanılabileceğini belirtmişlerdir.

- Toplumsal cinsiyet eşitliğinin yerleşmesinde Asya Kalkınma Bankasının, borçlanmalarda toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısını gözettiği bir mekanizmayı kurduğu belirtilmiştir. Toplumsal Cinsiyet Eylem Planları Projesi (GAPS) çerçevesinde geliştirilen kredi profili ile sektörler arası kaynak dağılımının toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı ile yapıldığı belirtilmiştir.
- Tüm sektörlerde toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının ana akımlara yerleştirilmesine yönelik ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeydeki kapasite geliştirme ve teknik yardımların önemi vurgulanmıştır. Asya Kalkınma Bankasının, sadece ulusal mekanizmaların güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapmadığı ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının kurumsallaşması ve güçlendirilmesi için de çalıştığı belirtilmiştir.
- Kadın grupları ve ağlarının, önemli sorunları ülke gündeminde tutarak, hesap verebilirliği talep ederek ve toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin ulusal ve/veya küresel uygulamaları takip ederek toplumsal cinsiyet eşitliğinin finansmanı ve kadının güçlendirilmesindeki önemli rolleri vurgulanmıştır.
- Birleşmiş Milletler kuruluşlarının, hükümetlere Pekin Eylem Platformuna ilişkin yükümlülüklerini ve stratejik amaçlarını yerine getirebilmelerinde sağladığı teknik yardımın önemi belirtilerek, Birleşmiş Milletler finans yönetimi sistemine toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının sistematik bir şekilde yerleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. (BM Kadının Statüsü Komisyonu 52.Oturumu, Ek-4).

Ülkemizde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin gelişimi için gerçekleştirilen önemli çalışmalardan biride Şartlı Nakit Transferi Uygulamasıdır. TBMM Kadın ve Fırsat Eşitliği Komisyonu, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Konulu Alt Komisyon Raporu'nda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye yönelik ülkemizde yaşanan gelişmeler bölümünde de Şartlı Nakit Transferine yer verilmiştir. Bu Rapor'da Şartlı Nakit Transferi şu şekilde açıklanmıştır:

Ülkemizde Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme yaklaşımının uygulaması kapsamında Şartlı Nakit Transferi Uygulaması olumlu etkilerinin tespit edilmiş olması nedeniyle dikkat çekmektedir. 2001 yılında Dünya Bankası aracılığıyla yürütülen Sosyal Riski Azaltma Projesi ile başlayan ve 2003 yılı itibarıyla ülke genelinde yaygınlaştırılan Şartlı Nakit Transferi Uygulaması'na göre nüfusun en yoksul %6'lık kesiminin eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi için belirli miktarda ödeme yapılmaktadır. Ödemeler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (www.tbmm.gov.tr).

Maliye Bakanı Mehmet Şimşek ise 2012 bütçe sunum konuşmasında bütçenin toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirilmesi yönünde yapılan çalışmaları şu şekilde açıklamıştır:

- Kız öğrencilerinin eğitimlerini tamamlamaları amacıyla, ortaöğretim öğrencilerinin taşınmalı eğitimine ayırdıkları kaynağı 95,2 oranında arttırdıklarını, bu şekilde kızların okumasını teşvik ederek Anayasa değişikliği ile getirilen pozitif ayrımcılığı hayata geçirmeye devam ettiklerini,
- Kadın istihdamını artırmak amacıyla Mayıs 2008- Mayıs 2009 döneminde yeni işe alınan ve fiilen çalıştırılan 18 yaşından büyük kadınlar için sigorta primine ait işveren hissesinin belli oranlarını, 5 yıl süreyle İşsizlik Sigortası Fonundan karşılamaya devam ettiklerini,
- Şartlı nakit transferiyle özellikle kız öğrencilerinin okula devamının teşvik ettiklerini,
- Fiziksel ve cinsel istismara ve şiddete uğrayan kadınların, psikolojik sosyal sorunlarının çözümlenmesi ve şiddetten korunması için faaliyet gösteren kadın sığınma evlerinin sayısının 2011 yılında açtıkları 7 adet sığınma evi ile birlikte elli bire ulaştığını, 2012 yılında sığınma evlerini daha da yaygınlaştırmak için gerekli kaynağı tahsis ettiklerini,
- Kadın çiftçilere yönelik olarak düzenlenen eğitimlere devam ettiklerini, belirtmiştir (www.pbk.tbmm.gov.tr).

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe kavramı 2012 bütçesine girmiş olması olumlu bir gelişme olmasında rağmen yapılan çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin ülkemizde uygulanması için gerekenleri Genç 10 başlık altında sıralamıştır. Bunlar şu şekildedir:

- 1) Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme bir bütçeleme sistemi veya yeni bir kodlama olarak değil, eşitliğe dayalı bakış açısına sahip politika anlayışı olarak kabul etmek,
- 2) Bu anlayışı, kadın-erkek ilişkisine dayalı bir hareket alanına sıkıştırmak yerine, kadınlar başta olmak üzere tüm dezavantajlı grupları da içerecek geniş bir perspektife dönüştürmek,
- 3) Söz konusu anlayışın ana amacı olan toplumsal cinsiyet eşitliği kavramına üst normlarda (kalkınma planları, ulusal programlar vb.) yer vermek,
- 4) Kamu kurumları tarafından dezavantajlı gruplara yönelik yürütülen hizmetlere ilişkin veri setleri oluşturmak ve bu setlerinin TÜİK tarafından bağımsız bir grup olarak istatistiklendirilmesini sağlamak.
- 5) Toplumda sosyal yardım kapsamı içinde yer alması gereken, sosyal dışlama riski altındaki gruplar için eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal güvenlik gibi temel hizmetleri, daha erişilebilir ve eşit olarak yararlanılabilir hale getirmek,
- 6) Bütçelerinden hane halklarına ve kar amacı gütmeyen kuruluşlara destek sağlayan, transfer harcaması yapan kurum ve kuruluşların, bu desteklerde önceliği dezavantajlı durumda olanlara vermeleri, böylece söz konusu gruplara yönelik pozitif ayrımcılık sağlamaları için gerekli düzenlemeleri yapmak,
- 7) Kadınların ve diğer dezavantajlı grupların yardım ve desteğe muhtaç olmaktan kurtarılacak gelir getirici faaliyetlere yönelmelerini sağlamak,
- 8) Toplumsal yoksullukla mücadelede önemli bir adım olarak dezavantajlı grupların sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınmalarını sağlamak,
- 9) Kamu idarelerinin görev sahaları itibarıyla toplumsal cinsiyete duyarlı plan, politika ve programlarının bütçelerine entegre edilmesini ve gerekli ödeneklerin ayrılmasını sağlamak, bu kapsamda bütçe teknik, hazırlama, uygulama ve denetim süreçlerinin gözden geçirilerek gerekli değişiklikleri yapmak,
- 10) İş ve İşçi Bulma Kurumu (İŞKUR) tarafından yürütülen iş ve işçi bulma hizmetlerinde dezavantajlı durumda olanların öncelikli olarak gözetilmesini sağlamak olduğu düşünülmektedir (Genç, 2010, s.58).

Ülkemizde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışıyla ilgili çalışmalar kamu sektörü dışında KAGİDER (Türkiye Kadın Girişimciler Derneği) ve İKAM (İstanbul Kadın Araştırmaları Merkezi) gibi sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülse de toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme henüz yürürlüğe konulmamıştır. Dolayısıyla ülkemizde bu bütçelemenin başlangıç tarihine yönelik de kesin bir program veya herhangi bir planlama bulunmamaktadır.



BÖLÜM IV

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç

Değişen dünyada devlet bütçeleri de gelişmelere ayak uydurarak, zamanla geleneksel bütçe, performans bütçe, program bütçe, planlama-programlama- bütçeleme, sıfır tabanlı bütçeleme ve performans esaslı bütçeleme sistemi gibi çeşitli aşamalardan geçmiştir. Çağın getirdiği yeniliklerle birlikte bütçenin iktisadi boyutu dışında siyasi ve sosyal boyutları da ortaya çıkmıştır. Feminizm ve feminist iktisat kavramlarının önem kazanması toplumsal cinsiyet anlayışının öğrenilmesine yardımcı olmuş ve bütçenin ekonomi dışındaki boyutlarının anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. Bütçeler bu süreç içerisinde sosyal konularda da araç olarak kullanılmaya başlanılmıştır. Uluslar arası örgütlerin ve sivil toplum kuruluşların da baskı ve etkisiyle bilinçlenen dezavantajlı grupların haklarını arama, seslerini duyurma çabaları netice vermiş ve devletler maliye ve ekonomi programlarına bu grupların ihtiyaçlarını da dahil ederek, sosyal harcamalar yapmıştır. Kamu yönetiminde yürütülen politikalarda bir araç olan bütçe toplumdaki eşitsiz durumları gidermek için kullanılmaya başlanılmıştır. Bu gelişmeler ışığında 1980'li yılların ortalarından itibaren dezavantajlı gruplardan biri olan kadınların toplumsal yaşamda daha görünür kılınmasını sağlayarak cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmeye çalışan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımı ortaya çıkmıştır.

Sadece kadınlar ya da sadece erkekler için bir bütçeleme anlamına gelmeyen toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı, her iki cinsiyetin de farklı ihtiyaçları olduğunun göz önünde bulundurularak bir bütçeleme yapılması gerektiğini savunmaktadır. Kadınların kamu hizmetlerinden ve harcamalarından gerek toplumların yapıları gerek gelenekleri ve önyargıları gibi nedenlerle yeteri kadar yararlanamamaktadır. Birçok ülkede toplumca kabul edilen kalıplaşmış rollerden dolayı, kadınlar ev içi işleri, yaşlı, engelli ve çocuk bakımı, yemek yapma gibi görevleri üstlenmiş konumdadır. Ekonomik açıdan bakıldığında üzerlerine düşen bu ağır işler için harcadıkları emek ücretlendirilememektedir. Zamanlarının çoğunda hane içi işlerle ilgilenmek zorunda kalan kadın nüfus başka alanlarda faaliyet gösterememekte, eğitim seviyesi ve kültür düzeyi bakımından karşı cinsin gerisinde kalmaktadır. Ne iş

hayatında ne de sosyal ve siyasi hayatta seslerini duyuramayan kadınlar toplumda geri plana itilmekte, adeta görünmez kılınmaktadır. Bu toplumda var olan cinsiyet eşitsizliklerinin daha da büyümesine ve toplumun her kesimini olumsuz etkileyen sonuçlar doğurmasına yol açmaktadır. Kadınların karar alma mekanizmalarında, sosyal ve ekonomik hayatta yer almalarının yolu ise ekonomik sosyal ve maliye politikalarında bir araç olarak kullanılan bütçeleme sisteminin değişmesinden geçmektedir. Bu da toplumsal cinsiyet duyarlılığının tüm ana plan ve programlara dahil edilmesi şeklinde de tanımlanan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımıyla mümkün görülmektedir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bir bütçeleme anlayışının tüm ana plan ve programlara dahil edilmesiyle hükümetlerin ve kamu idarelerinin yaptıkları harcamalar, sundukları hizmetler toplumun her kesiminin ihtiyacını karşılayacak ve cinsiyet eşitsizliklerinin yarattığı olumsuzlukların giderilmesine katkıda bulunacaktır. Cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi neticesinde kadınların ekonomik hayatta yer alabilecek, istihdam edilen kadınların çalışmalarının görünür kılınması ile ülke ekonomisine katkı sağlanacak böylece kalkınma da kadınlarda yer almış olacaktır. Cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesinin yaratacağı bir diğer olumlu sonuçta kadınların karar alma mekanizmalarında yer almalarının sağlanması, siyasal süreçlere katılımlarının gerçekleşmesidir. Toplumdaki mevcut eşitsizliklerin giderilmesiyle toplumun en küçük birimi olan ailelerin temel yapı taşlarını oluşturan annelerin bilinçlenmesi eğitim seviyelerinin ve donanımlarının artması kendine güvenen ve daha iyi bir neslin yetişmesini sağlayacaktır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımının olumlu yönlerinden biri de farklı kesimlerin farklı ihtiyaçlarının olduğu düşünülerek bütçeleme oluşturulması ve kamu harcamalarının buna göre yapılmasını sağlamasıdır. Bu tür bir uygulama israfı önleyerek kaynaklarının daha etkin ve verimli kullanılmasına yol açacak ve toplumsal refahı artacaktır.

4.2. Öneriler

Birçok ülkede toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı yerel ve ulusal bütçe program ve faaliyetlerin analizinde, raporlanmasında ve değerlendirilmesinde kullanılmış ancak daha öteye geçememiş, tam anlamıyla, sürdürülebilir bir şekilde uygulanamamıştır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımının

geliştirilebilmesi ve uygulamasının gerçekleştirilebilmesi için yapılabilecek bazı esasları şu şekilde açıklayabiliriz:

- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ile ilgili veriler, bilgiler, istatistikler bu konuda çalışmalar yapan uluslar arası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapılarak toplanabilir. Böylece hedefe ulaşmak için daha sağlam adımlarla ilerlenmiş olacaktır.
- Yerel yönetimlerde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye ilgili örnek uygulamalar gerçekleştirilerek değerlendirmeler yapılabilir. Bu şekilde bir yol izlenerek uygulamada karşılaşılabilecek sorunlar ve eksiklikler daha rahat görülebilecek ve gerekli önlemler alınabilecektir.
- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme sürecine halkın daha etkin ve aktif katılımı sağlanabilir. Bu da dezavantajlı grupların ihtiyaçlarının daha kolay tespit edilmesine ve kamu harcamalarının daha planlı yapılmasına yardımcı olacaktır.
- Kamu idarelerinin, yerel yönetimlerinin, karar vericilerin plan ve programlarını oluştururken toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetten bir yaklaşımla yapabilirler.

Ülkemizde dünyada yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmayarak bu değişime ayak uydurmaya çalışmaktadır. TBMM Kadın ve Fırsat Eşitliği Komisyonu tarafından kabul edilen Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Alt Komisyon Raporu'nda, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye ilişkin politika oluşturmaya, bilgi ve farkındalık düzeyinin yükseltilmesine yönelik oluşturulan politikalar şu şekilde sayılmıştır:

- 2000 yılında hazırlanan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı “Toplumda Kadın Katılımı” Özel İhtisas Komisyonu Raporu,
- “Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler” ile ilgili 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi,
- Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013),
- Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2007-2010)
- Kadın istihdamının artırılmasına yönelik 2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi (www.tbmm.gov.tr)

Bunlardan da anlaşıldığı gibi ülkemizde toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı için siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda düzenlemeler yapılmasına rağmen henüz yeterli düzeyde değildir. Bunun için ülkemizde yapılabilecekleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Kız çocukların okula gitmelerini engelleyen aile baskısı ve ulaşım gibi sorunlarının çözülerek okullaşma, orta ve yüksek öğretimde okuma oranlarının artırılabilir.
- Kadınların siyasete aktif katılımları sağlanarak karar alma mekanizmalarında ve parlamentoda daha fazla yer almaları için gerekli düzenlemeler yapılabilir.
- Kadınların şiddet görmelerini engelleyecek yasal tedbirler alınabilir ve bu konudaki cezai müeyyideler arttırılabilir.
- Devlet desteğiyle kadın girişimcilere düşük faizli krediler verilebilir, yeni iş kuran kadınlara belli süreler vergi muafiyeti uygulanabilir.
- Yerel yönetimlerde kadınlara iş imkânı sağlamaya yönelik kurslar açılabilir ve ya mevcut kursların sayıları arttırılabilir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin ülkemizde ne zaman ve ne şekilde uygulanacağı kesin belli olmamakla birlikte toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımının gerek kamu kesimince, gerekse sivil toplum kuruluşlarınca desteklendiği görülmektedir. Şimdiye kadar atılan adımlardan ve gelişmelerden buna yönelik çalışmaların devam edeceği sonucuna varabiliriz.

Ülkemizde ve dünyada bütçelerin toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşımla hazırlanmasıyla birlikte toplumda sesini duyuramayan kesimlerin hakları ve çıkarları korunabilecek, bir çok yerde geri plana itilmiş kadınlara, hak ettikleri statülere kavuşma imkanı sağlanabilecektir. Bu şekilde insan hakları garanti altına alınmış olacak, dünya daha adaletli ve yaşanabilir bir yer haline gelecektir.

KAYNAKÇA

- Akdemir, T. ve Çobanoğulları, G. (2013). Performans esaslı bütçeleme sonuçlarının değerlendirilmesinde program değerlendirme ölçüm aracı. Altuğ F., Kesik A., Şeker M. (Ed.), *Kamu Bütçesinde Yeni Yaklaşımlar* içinde, (s.257-283), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Akdoğan, A. (2003). *Kamu maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Altuğ, F. (2004). *Kamu bütçesi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Atiyas, İ. ve Sayın, Ş. (2000). *Devlet reformu kamu maliyesinde saydamlık*. Tesev Yayınları.
http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/Kamu%20Maliyesinde%20Saydaml%C4%B1k_13.02.2000.pdf, Erişim Tarihi: 21.04.2015.
- Arslan, A. (2004). 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile kamu harcama sisteminde yapılan düzenlemeler. *Maliye Dergisi*, 145, 1-144.
http://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/md145/ahmeta.pdf, Erişim Tarihi: 21.04.2015.
- Bellamy, K. (2002). *Gender budgeting*. Retrieved September 6, 2013, from <http://www.wbg.org.uk/pdf/Gender%20BudgetsCouncil%20of%20Europe%20Bellamy%20oo3.pdf>.
- BM Kadının Statüsü Komisyonu (2008). *25 Şubat-7 mart 2008 tarihleri arasında New York'ta gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler (BM) Kadının Statüsü Komisyonu (KSK) 52.dönem toplantısına ilişkin rapor*,
http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/mce/eski_site/Pdf/ksk52.doc, Erişim Tarihi: 05.09.2013.
- Budlender, D., Sharp, R. & Allen, K. (1998). *How to do a gender - sensitive budget analysis: Contemporary research and practice*. Retrieved September 6, 2013 From http://femtech.blaugrau.at/fileadmin/downloads/Wissen/Themen/Geld_regiert_die_Welt/How_to_do_a_gender-sensitive_budget_analysis.pdf.
- Budlender, D. & Hewitt, G. (2002). *Gender budgets make more cents*. Retrieved September 6, 2013 From <http://internationalbudget.org/wp-content/uploads/Gender-Budgets-Make-More-Cents-Country-Studies-and-Good-Practice.pdf>.

- Budlender, D. (2005). *Expectations versus realities in gender-responsive budget initiatives*. Retrieved September 1, 2013 from [http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/0D98E65D9D993D4AC1257013005440D1/\\$file/dbudlende.pdf](http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/0D98E65D9D993D4AC1257013005440D1/$file/dbudlende.pdf).
- Candan E. (2007). *Türk bütçe sisteminde performans denetimi*, <http://www.maliye.gov.tr/Kitaplar/T%C3%BCrk%20B%C3%BCt%C3%A7e%20Sisteminde%20Performans%20Denetimi.pdf>. Erişim Tarihi: 25.04.2015
- Cinsiyet (t.y.). <http://tr.wikipedia.org/wiki/Cinsiyet>. Erişim Tarihi: 09.02.2014
- Çataloluk, C. (2006). *Sıfır tabanlı bütçeleme sistemi ve Türkiye’de uygulanabilirliği*. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 229-242. dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/download/522/504. Erişim Tarihi: 20.04.2015.
- Çelik, Ö. ve Ertürk Atabey, S. (2013). Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(13), 151- 165. <http://kutuphane.dogus.edu.tr/makale/13030876/2013/cilt13/sayi4/M0016089.pdf> Erişim Tarihi: 21.04.2012.
- Demir, M. (2011). Devlet bütçesinin cinsiyet eşitliğini sağlamadaki rolü ve Türkiye. *Bütçe Dünyası Dergisi*, 35, 136-150. <http://kutuphane.dogus.edu.tr/makale/13094750/2011/cilt1/sayi35/M0010391.pdf> f. Erişim Tarihi: 02.09.2013.
- Demir, Ö. (1997). *Bilim felsefesi*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Dicle, İ. A. (1970). Planlama-programlama-bütçeleme sistemi. *Amme İdaresi Dergisi*, 3(3), 95-108. <http://yayin.todaie.gov.tr/yazar.php?Yazar=102>, Erişim Tarihi: 01.09.2013.
- Edizdoğan, N. (1998). *Kamu bütçesi*. Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.
- Edizdoğan, N. ve Çetinkaya, Ö. (2014). *Kamu bütçesi*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Economic Web Institute. (n.d.). *Public expenditure*. Retrieved May 3, 2014, from <http://www.economicwebinstitute.org/glossary/pubexp.htm>. Erişim Tarihi: 22.04.2015
- Elson, D. (1997). Tools for gender integration into macroeconomic policy. *Gender and Development* 2, 12-14.

- Erdoğdu, M. M. ve Yenigün, E. (2008). *Türkiye’de sosyal bütçe nasıl yapılıyor? nasıl İzlenir.* Tesev Yayınları, <http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/T%C3%BCrkiyedeSosyalButce01102008.pdf>. Erişim Tarihi 28.04.2005.
- Erkan, B., Şentürk, M., Akbaş, Y. E. Ve Paksoy, S. (2012). Dünyada ve Türkiye’de sosyal bütçeleme (cinsiyete duyarlı bütçe) yaklaşımı, *Uluslar arası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 9, 85-106. <http://kutuphane.dogus.edu.tr/makale/13079832/2012/sayi9/M0013090.pdf>. Erişim Tarihi: 01.09.2013.
- Eroğlu, Ö. ve İşler, R. (2006). *Feminist iktisat ve iktisat düşüncesinde farklı bir bakış.* Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Erol, M. (2008). Toplumsal cinsiyetin tutumlar üzerindeki etkisi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(32), 199-219. <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/1838.pdf>. Erişim Tarihi: 06.09.2013.
- Emil, M. F. ve Yılmaz, H. (2004). *Mali saydamlık izleme raporu.* Tesev Web sitesi. http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/Mali%20Saydaml%C4%B1k%200%C4%B0zleme%20Raporu%20II_15.12.2004.pdf. Erişim Tarihi 20.04.2015.
- Genç, M. (2010). Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ve kamu hizmetlerinde etkinlik. *Sayıştay Dergisi*, 77, 33-61. <http://dergi.sayistay.gov.tr/icerik/der77m2.pdf>. Erişim Tarihi: 01.09.2013.
- Genç, M. (2011). Toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşmada mali politika aracı: Bütçeler. *Bütçe Dünyası Dergisi*, 35(1), 121-135. <http://kutuphane.dogus.edu.tr/makale/13094750/2011/cilt1/sayi35/M0010392.pdf>. Erişim Tarihi: 22.04.2015
- Himmelweit, S. (2002). Making Visible the Hidden Economy: The case for gender-impact analysis of economic policy. *Feminist Economics*, 8(1), 49-70, Retrieved September 6, 2013 from <http://www.bridge.ids.ac.uk/docs/himmelweit.pdf>.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (t.y.). *Birleşmiş Milletler.* <http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr/19136/Birlesmis-Milletler>, Erişim Tarihi: 10.05.2014.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2008). *Politika dökümanı kadın ve ekonomi.* <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e0b369dc31550b3ac30/ekonomi.pdf> Erişim Tarihi: 03.05.2015

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (t.y.), *Toplumsal cinsiyet eşitliği ulusal eylem planı* 2008-2013.

http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/mce/eski_site/Pdf/TCEUlusaleylemplani.pdf, Erişim Tarihi: 10.03.2014.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2014). *Türkiye’de kadın*. <http://kadininstatusu.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin>. Erişim Tarihi: 10.03.2014

Kahn, Z. (2009). *Gender responsive budgeting*. European report development. Retrieved August 20, 2013, from http://erd.eui.eu/media/BackgroundPapers/ERD-Background_Paper-Khan.pdf.

Kalaycı, İ. ve Kartal, K. (2011). Cinsiyete duyarlı bütçeleme: AB- Türkiye müzakere sürecinde TBMM için somut öneriler. *Mülkiye Dergisi*, 273(35), 25-41.

Karacal, M. ve Uyduranoğlu Öktem, A. (2007). *Bütçe kılavuzu uzman olmayanlar için bir el kitabı*. Tesev Web sitesi. http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/B%C3%BCt%C3%A7e%20K%C4%B1lavuzu-Uzman%20Olmayanlar%20i%C3%A7in%20Bir%20El%20Kitab%C4%B1_15.01.2007.pdf. Erişim Tarihi: 24.04.2015.

Kaya, N. (2012). Yerel yönetimler sosyal bütçe; Erzurum Büyükşehir Belediyesi sosyal bütçesinin değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(26), 157-169. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/atauniiibd/article/view/1025007094/1025006767>, Erişim Tarihi: 02.09.2013.

Klatzer, E. (2012). *Yerel yönetimlerde toplumsal cinsiyet eşitliği ve bütçeleme kılavuzu*. Tesev Web Sitesi. <http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/Yerel%20Y%C3%B6netimlerde%20Toplumsal%20Cinsiyet%20E%C5%9Fitli%C4%9Fi%20ve%20B%C3%BCt%C3%A7eleme%20K%C4%B1lavuzu.pdf>. Erişim Tarihi: 24.04.2015

Koray, M. (2007). Sosyal politikanın anlamını ve işlevini tartışmak. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 15, 19-56. <http://www.calismatoplum.org/sayi15/koray.pdf>. Erişim Tarihi: 25.04.2015.

Kuzey, P. (Çev.) (2005). Avrupa Kamu Yönetimi İlkeleri Sigma Raporları: No. 27. *Maliye Dergisi*, 147, 57-89. <http://www.sigmaweb.org/publications/39560850.pdf>, Erişim Tarihi: 24.04.2015.

- Külekci, C. ve Canbay, T. (2012),. Kadına haklarının kazandırılmasıyla birlikte cinsiyete duyarlı bütçeleme. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 2(1). http://www.ejovoc.org/makaleler/may_2012/pdf/04.pdf. Erişim Tarihi: 05.09.2013.
- Meriç, M. (2007). Feminizme mali bakış (cinsiyete duyarlı bütçeler). *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 509(44), 59-67. http://www.ekonomikyorumlar.com.tr/dergiler/makaleler/509/Sayi_509_Makale_05.pdf, Erişim Tarihi: 02.08.2013.
- Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Mevzuat Bilgi Sistemi (t.y.). *Gelir Vergisi Kanunu*. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.193.pdf>, Erişim Tarihi: 03.05.2014.
- Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Mevzuat Bilgi Sistemi (t.y.). *İş Kanunu*. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf>, Erişim Tarihi: 14.03.2014.
- Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Mevzuat Bilgi Sistemi (t.y.). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>, Erişim Tarihi: 10.03.2014.
- Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Mevzuat Bilgi Sistemi (t.y.). *5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu*, <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Kanunlar.aspx>, Erişim Tarihi: 21.04.2015.
- Örücü, A. İ. ve Bakırtaş D. (2012), 6111 sayılı kanunun cinsiyete duyarlı bütçeleme perspektifinden değerlendirilmesi, *Maliye Dergisi*, 162, 467-477. http://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/162/24.pdf. Erişim Tarihi: 02.09.2013.
- Özen, A. (2008). *Performans esaslı bütçeleme sistemi ve Türkiye’de uygulanabilirliği*. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara. <http://www.sgb.gov.tr/Yaynlar/Performans%20Esasli%C4%B1%20B%C3%BCt%C3%A7eleme%20Sistemi%20Ve%20T%C3%BCrkiye%E2%80%99de%20Uygulanabilirli%C4%9Fi.pdf>. Erişim Tarihi: 01.09.2013.
- Özaydın, M. M. (2008). Küresel etkilerle şekillenen sosyal politika anlayışı ekseninde sosyal politikaların geleceğini tartışmak. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 163 – 180.

- <http://iibfdergisi.gazi.edu.tr/index.php/iibfdergisi/article/viewFile/123/114> Erişim Tarihi: 25.04.2015.
- Öztürk, N. (2006). Ekonomide değişen devletin rolü. *Amme İdaresi Dergisi*, 1(39). http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/aafa6862f52d371_ek.pdf?dergi=Amme%20%DDdaresi%20Dergisi, Erişim Tar.25.04.2015.
- Rake, C., (2002), *Gender budgets: The experience of the UK's Women's Budget Group*, paper prepared for the conference 'gender balance – equal finance'. Retrieved September 3, 2013, from http://www.gleichstellungskommission-bs.ch/genderbudget/2002_tagung/04_gender_budgets_rake.pdf.
- Rol (Sosyoloji) (t.y.). [http://tr.wikipedia.org/wiki/Rol_\(sosyoloji\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Rol_(sosyoloji)). Erişim Tarihi: 09.02.2014.
- Resmi Gazete (2010). *Kadın İstihdamının Arttırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması ile İlgili 2010/14 Sayılı Başbakanlık Genelgesi*. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/05/20100525.htm&main=http://www.resmigazete.g>. Erişim Tarihi: 03.05.2015.
- Serdaroğlu, U. (1997). *Feminist iktisat'ın bakışı postmodernist mi?* İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Sharp, R. ve Broomhill, R. (2002). Budgeting for equality: the Australian experience. *Feminist Economics*, 8(1), 25-47, Retrieved September 5, 2013 from <http://www.undp.mn/publications/GenderBudgets/Budgets%20CD%20subsection%204.2/4.2.2a%20budgeting%20for%20equality%20australia.pdf>.
- Söyler, İ. (2006). Kamu yönetim sisteminin bütçe ilkeleri açısından değerlendirilmesi (eleştirel ve normatif yaklaşım). *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(8), 187-20, <http://iibfdergisi.gazi.edu.tr/index.php/iibfdergisi/article/download/204/194>, Erişim Tarihi: 03.09.2013.
- Stotsky, J. G. (2006). *Gender Budgeting*, International Monetary Fund Working Paper. Retrieved September 1, 2013 from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2006/wp06232.pdf>.
- Şahin, D. (2010). Bütçeleme sürecine vatandaş katılımı: Katılımcı bütçeleme. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 169-183. http://www.yyu.edu.tr/bolum_dosyaları/akademik/28/duyurular/28_26042013112825774.pdf. Erişim Tarihi: 25.04.2015.

- Şahin, M. (2011). Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yazınına kuşbakışı. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 2(3), 85-93. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/46/1632/17496.pdf>, Erişim Tarihi: 05.08.2013.
- Şahin, M. ve Uysal, Ö. (2013). Bütçe ve mali demokrasi. Altuğ, F., Kesik, A., Şeker, M. (Ed.), Kamu bütçesinde yeni yaklaşımlar içinde (s.203-220). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şeker, M. (2011). *Yerel yönetimlerde sosyal bütçeyi izleme raporu*. Tesev Web sitesi. http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/Yerel%20Y%C3%B6netimlerde%20Sosyal%20B%C3%BCt%C3%A7eyi%20%C4%B0zleme%20Raporu_01.04.2011.pdf, Erişim Tarihi 06.09.2013.
- Şenesen, G.G. (2008, Ekim). Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme: Türkiye için bir değerlendirme. *Çalışma Bütçe Sürecinde Parlamentonun Değişen Rolü Sempozyumunda* sunulmuş değerlendirme. http://www.tbmm.gov.tr/etkinlikler/pbmd_sempozyum_1008/belgeler/sempozyum%20afyon%202008_bildiriler/GGS-Afyon08.pdf. Erişim Tarihi: 05.09.2013.
- Taner, A. (2011). Kamuda hesap verme sorumluluğunun aracı olarak performans esaslı bütçeleme. *Sayıştay Dergisi*, 83, 3-30. <http://dergi.sayistay.gov.tr/icerik/der83m1.pdf>. Erişim Tarihi: 20.04.2015
- Tuncer, S. (2005). Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Yasası. *Vergi Dünyası*, 289, 12-18. <http://www.vergidunyasi.com.tr/dergiler.php?id=3726>, Erişim Tarihi 24.04.2015.
- Tüğen, K. ve Özen, A. (2008). Cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı. *Maliye Dergisi*, 154, 1-11. http://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/154/1.Kamiltuden.Ahmetozen.pdf. Erişim Tarihi: 02.08.2013.
- Tüğen, K. (2013), *Devlet bütçesi*. İzmir: Yazar.
- Türk Dil Kurumu (t.y.), *Güncel türkçe sözlük*, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=%C3%B6n%20yarg%C4%B1&guid=TDK.GTS.511b049f25e987.33806701. Erişim Tarihi: 09.03.2014.
- Türk, İ. (2005). *Maliye politikası*. Ankara: Turhan Kitapevi.

- TBMM Kadın ve Fırsat Eşitliği Komisyonu (2012). *Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konulu alt komisyon raporu*. <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/index.htm>, Erişim Tarihi: 24.04.2015.
- TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu (2011). *2012 Yılı bütçe sunuş konuşması*, <https://pbk.tbmm.gov.tr/dokumanlar/PBKSunus2012.pdf>, Erişim Tarihi: 25.04.2015.
- Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı (2004), İlerleme Raporları, *Türkiye'nin katılım yönünde ilerlemesi hakkında 2004 yılı düzenli raporu*. http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf, Erişim Tarihi: 16.06.2014.
- Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, (2003), *2003 yılı ulusal programı, Siyasi Kriterleri*, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=196> Erişim Tarihi: 14.06.2014.
- Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı (2003). *2003 yılı ulusal programı, Sosyal politika ve istihdam*. <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=196> Erişim Tarihi: 14.06.2014.
- Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış ilişkiler ve Yurtdışı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (t.y.). *Onaylanan ILO sözleşmeleri*. <http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/diyih.portal?page=disiliskiler&id=2.2>, Erişim Tarihi: 02.06.2014.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Sivil toplum demokrasisi*, <http://www.mfa.gov.tr/insan-haklari-ve-sivil-toplum-demokrasisi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 21.04.2015.
- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etütler Merkezi (2007). *Avrupa Parlamentosunda kabul edilen Türkiye'de kadın hakları konulu rapor*, <http://www.arem.gov.tr/Arem/defaultarem.aspx?icerik=97>, Erişim Tarihi: 12.05.2014.
- Türkiye İstatistik Kurumu (t.y.), *Toplumsal yapı ve cinsiyet istatistikleri*, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068. Erişim Tarihi: 03.04.2015.
- United Nations Entity for Gender Equality and Empowerment of Women, (n.d.), *Short history of the commission on the status of women*, Retrieved May 2, 2014, from <http://www.un.org/womenwatch/daw/CSW60YRS/CSWbriefhistory.pdf>.

Vatandaş, C., (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 35, 29-56.
<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusoskon/article/view/1023006015/10230055>
39 Erişim Tarihi: 01.09.2013.



ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Neslihan YILDIZ

Doğum yeri veTarihi : Osmaniye- 14/03/1983

e-mail: nesliokur@hotmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

2001-2005 : Lisans, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi- Uluslararası İlişkiler Bölümü

1997-2001 : Lise, Mehmet Akif Ersoy Lisesi (Yabancı Dil Ağırlıklı)

İŞ DENEYİMİ

2006-2007 : Yapı ve Kredi Bankası (Osmaniye Şubesi)

2007-2015 : Maliye Bakanlığı Adana Defterdarlığı